UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2020 **Sanina Čajić**

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Imigrace uprchlíků původem z bývalé Jugoslávie do Prahy a jejich integrace do společnosti

Bakalářská práce

Autor práce: Sanina Čajić

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: František Šístek, M.A., Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 27.7.2020 Sanina Čajić

Bibliografický záznam

ČAJIĆ, Sanina. Imigrace uprchlíků původem z bývalé Jugoslávie do Prahy a jejich integrace do společnosti. Praha, 2020. 83 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce František Šístek, M.A., Ph.D.

Rozsah práce: 134 335

Anotace

Bakalářská práce pod názvem „*Imigrace uprchlíků původem z bývalé Jugoslávie do Prahy a jejich integrace do společnosti*“ se věnuje migrační vlně způsobené válečnými konflikty v prostoru bývalé Jugoslávie, která mířila do Prahy. Sleduje časový rámec příchodu mezi lety 1991-1999. Ačkoliv velká část uprchlíků mířila do rozvinutějších zemí západní Evropy, část emigrantů se rozhodla trvale usadit právě v České republice (respektive v Praze), která tehdy začínala s procesem postkomunistické transformace. Cílem práce je analyzovat způsob života imigrantů původem z bývalé Jugoslávie v Praze, jejich transnacionální vazby jak vůči zemím původu, tak i vůči samotné ČR. Dalším záměrem práce je poukázat, zda v případě části jugoslávské komunity, která se trvalé usadila v Praze, lze hovořit o úspěšné integraci do české společnosti či nikoliv. Na základě rozhovorů s 15 členy jugoslávské diaspory je kvalitativně analyzována řada otázek týkajících se například postojů vůči domovské zemi, jejich příchodu do Prahy, úvah o stěhování dále do rozvinutějších zemí západní Evropy, způsobu života, zkušeností s institucemi a místním obyvatelstvem, ovládaní jazyka, jejich transnacionálních praktik, jejich identity atd. Závěrem výzkum analyzuje případný možný návrat do domoviny.

Annotation

The bachelor thesis entitled as "*Immigration of Refugees from the former Yugoslavia to Prague and their Integration into Society*" analyzes the migration flow caused by Yugoslav wars, which was heading to Prague. It follows the time frame of arrival between 1991-1999. Although a large part of the refugees settled in the more developed countries of Western Europe, some emigrants decided to permanently settle in the Czech Republic (respectively in Prague), which was then starting with a process of post-communist transformation. The aim of the thesis is to analyze the lifestyle of immigrants originating from the former Yugoslavia in Prague, their transnational ties both to the countries of origin and to the Czech Republic itself. Another aim of the thesis is to point out whether in the case of a part of the Yugoslav community, permanently settled in Prague, it is possible to talk about successful integration into Czech society or not. Based on interviews with 15 members of the Yugoslav diaspora, a number of issues have been qualitatively analyzed, such as attitudes towards their homeland, their arrival to Prague, considerations of moving to more developed Western European countries, their new lifestyle, experience with

institutions and local people, language skills, their transnational practices, their identities, etc. Finally, the thesis analyzes the possibility of respondents´ return to their homeland.

Klíčová slova

Jugoslávie, Praha, válka, uprchlíci, transnacionalismus, migrace, integrace, diaspora

Keywords

Yugoslavia, Prague, war, refugees, transnationalism, migration, integration, diaspora

Title/název práce

Immigration of Refugees from former Yugoslavia to Prague and their Integration into Czech Society

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu bakalářské práce, panu Františku Šístkovi, M.A., Ph.D. za trpělivé a laskavé vedení práce a za veškeré přínosné rady. Dále bych chtěla vyjádřit svůj dík vedoucímu svého bakalářského semináře, panu JUDr. Vladimírovi Handlovi, CSc. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat všem respondentům za jejich čas a ochotu podílet se na výzkumu, neboť bez jejich přispění by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod 3

1. Teoreticko-metodologická část 5

1.1 Metodologie 5

1.2 Kritický rozbor literatury 7

1.3 Transnacionalismus 11

1.3.1 Transnacionalismus a diaspora 12

1.3.2 Transnacionalismus a kapitál 13

1.3.3 Transnacionalismus a integrace 14

1.4 Teorie migrace 16

2. Historický kontext 21

2.1 Rozpad bývalé Jugoslávie a jeho následky 21

2.2 Emigrace jako důsledek 26

2.2.1 Problematika uprchlictví 27

2.2.2 Imigrace do ČR 29

2.2.3 Nálada společnosti vůči cizincům v 90. letech 33

2.3 Vztahy Čechů s národy bývalé Jugoslávie 34

3. Analytická část 36

3.1. Život předtím 36

3.2. Integrace do nové společnosti 38

3.2.1 O jazyku 41

3.2.2 Dokumenty a byrokracie 43

3.2.3 O Češích 45

3.2.4 Dále na západ nebo zpátky domů? 48

3.2.5 Genius loci (duch místa): Pozitiva/negativa Prahy 49

3.2.6 Klíč úspěchu-Integrace 51
3.3 Transnacionální praktiky 53
3.3.1 O jugoslávské komunitě v Praze 53
3.3.2 Propagace země původu 54
3.3.3 Remitence a společný rozvoj 55
3.3.4 O sdruženích 56
3.4 Vlastní sebereflexe respondentů-kam patřím? 58
3.4.1 Kde domov můj? (Cizinec) 58
3.4.2 Občanství 60
3.4.3 Děti a jejích identifikace 61
3.4.4 Návrat v budoucnu 62
Závěr 65
Summary 67
Použitá literatura 69
Seznam příloh 80

Úvod

Rozpad jugoslávské federace a následné války byly hlavními příčinami odlivu velkého množství obyvatel. Nejvíce uprchlíků pocházelo z dnešní Bosny a Hercegoviny (dále jen BaH), kde došlo k nejkrvavějšímu konfliktu na evropském kontinentě od konce II. světové války. Následovaly státy jako Chorvatsko, Srbsko a Kosovo. Většina válečných uprchlíků se po odchodu ze zemí původu usadila v rozvinutých západoevropských zemích (Německo, Rakousko, země Skandinávie atd.). Relativně malá skupina jugoslávských uprchlíků našla svůj domov na území České republiky (dále jen ČR), která tehdy procházela procesem postkomunistické transformace. ČR se stala zajímavou destinací pro uprchlíky z bývalé Jugoslávie z důvodů geografické, kulturní a jazykové blízkosti, v menší míře ze socioekonomických důvodů. Na území ČR našlo svůj domov cca 6000 osob, které zde zůstaly až dodnes.[1] Jednalo se o početně malou skupinu, z nichž většinu představovali kvalifikovaní lidé (lékaři, inženýři, umělci atd.), kteří mohli přispět k rychle se rozvíjející české společnosti.

Otázka válečných uprchlíků bývalé Jugoslávie v ČR, respektive v Praze není prakticky vůbec zpracována v českém akademickém prostředí. Dosud jsem narazila pouze na jednu bakalářskou práci, která se zabývá migrací z bývalé Jugoslávie. Zahrnovala však pouze Jihomoravský kraj.

Téma jsem si zvolila na základě své schopnosti komunikovat v jazycích zkoumaných skupin. Zároveň jsem měla během svého čtyřletého pobytu v ČR příležitost navázat užší vztahy s příslušníky jugoslávské diaspory v Praze. Většina respondentů je zároveň členy sdružení „Lastavica“. Práce se zabývá jugoslávskými imigranty, kteří přišli do ČR v 90. letech v důsledku válek. Do svého výzkumu jsem nezahrnula osoby, které přišly po roce 2000, zejména kvůli tomu, že se jednalo převážně o migranty ekonomické.

Položila jsem si tři výzkumné otázky: *„Cítí se migranti z bývalé Jugoslávie v ČR jako cizinci, anebo se cítí být nedělitelnou součástí české společnosti?“,* dále *„Přijeli do ČR s myšlenkou možného návratu do vlasti?“* a nakonec *„Měli v plánu se v Česku usadit nebo pokračovat do rozvinutějších zemí západní Evropy?“* Na základě výše zmíněných výzkumných otázek jsem se pokusila potvrdit či vyvrátit následující hypotézu: „*Většina*

[1] „Uprchlictví a migrace ze zemí bývalé Jugoslávie“, Encyklopedie migrace, https://www.encyclopediaofmigration.org/uprchlictvi-ze-zemi-byvale-jugoslavie/ (staženo 31.5.2019).

respondentů ze zemí bývalé Jugoslávie je plně integrována do české společnosti a neplánuje návrat do zemí původu.“ Cílem práce je zjistit, zda a jakým způsobem se respondentům podařilo integrovat do české společnosti.

Práce je rozdělena do tří částí. První, teoreticko-metodologická část se věnuje teoretickému ukotvení problematiky migrace a transnacionalismu. Zde pracuji, pro lepší vysvětlení fenoménu, s několika teoriemi. V první kapitole definuji důležité pojmy vztahující se k mému tématu (diaspora, integrace, adaptace, migrační sítě, akulturace atd.). Druhá část se věnuje historickému kontextu, a to rozpadu Jugoslávie, který úzce souvisel s následným odlivem obyvatel. Rovněž zkoumám historické vztahy mezi Čechy a národy bývalé Jugoslávie. Širší historický kontext umožňuje lepší pochopení zkoumaných jevů a událostí. Třetí část je analytická a tvoří jádro práce. Obsahuje výsledky terénního výzkumu prováděného na základě rozhovorů s 15 respondenty. Jsem si vědoma skutečnosti, že v důsledku omezeného počtu zkoumaných osob nelze plně postihnout šíři problematiky a přinést tak tvrzení obecně platná pro veškerou jugoslávskou komunitu v ČR.

1. Teoreticko-metodologická část

1.1 Metodologie

Ve své práci vycházím ze zásad kvalitativního výzkumu, za účelem hlubšího porozumění zkoumaných jevů, tj. života respondentů žijících v Praze a jejich integraci. Pro lepší porozumění problematice kvalitativního výzkumu mi posloužily publikace Jana Hendla „*Úvod do kvalitativního výzkumu*“ a „*Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*“. Pozitivní stránkou kvalitativního výzkumu je fakt, že umožňuje výzkumníkovi pozorovat jevy, týkající se života lidí a jejich interakce. Mým cílem bylo pochopit reakci respondentů na podmínky, vyvolané změnou prostředí. Problémem kvalitativního výzkumu ovšem je subjektivita a nemožnost aplikace výsledků na jiné prostředí. Například výsledky mého výzkumu integrace lidí původem z bývalé Jugoslávie do české společnosti jsou těžce v plné míře aplikovatelné např. na společnost německou, protože v obou státech se podmínky liší (naráželi by při integraci na jiné překážky atd.). Kvůli nízkému počtu účastníků výzkumu nelze výsledky vztáhnout na veškerou jugoslávskou komunitu v ČR a nelze tím pádem generalizovat. Analýza je také ovlivněna subjektivitou výzkumníka a také subjektivitou účastníků výzkumu. Kvalitativní výzkum umožňuje navrhování nových teorií, které vyplývají ze zkoumaných jevů. Hlavním cílem kvalitativního výzkumu je hledání souvislostí, což přispívá k pochopení problematiky a jejímu zasazení do širšího kontextu.

Z metodologického aspektu jsem kombinovala několik metod. Při sběru kvalitativních dat sehrály nejdůležitější roli osobní rozhovory. Jedná se o 15 rozhovorů s osobami, kterým je v současnosti mezi 40 až 65 lety. Nad rozhovory s dětmi respondentů jsem neuvažovala, neboť se buď narodily až v ČR nebo přijely již v útlém věku, což zásadně ulehčilo jejich integraci. Původním plánem bylo sesbírat potřebná data na základě již zmíněných interview, která měla probíhat buď v prostorách „Lastavice“ nebo na jiných veřejných místech (kavárny, restaurace atd.). Kvůli pandemii koronaviru bylo nutné rozhovory uskutečnit online formou, tj. prostřednictvím Skype. Prakticky všechny respondenty jsem měla možnost poznat blíže dávno před zahájením výzkumu. Kontakty na dva z respondentů mi poskytl vedoucí bakalářské práce. Rozhovory jsem prováděla od března do května letošního roku. Délka rozhovorů se pohybovala mezi třiceti minutami a dvěma hodinami. Veškeré rozhovory probíhaly v jazycích bývalé Jugoslávie (tj. bosenština,

srbština, chorvatština nebo černohorština) a následně byl pořízen jejich audiozáznam. Všichni respondenti byli před rozhovorem ústně seznámeni s účelem rozhovoru a byli ujištění o anonymizaci jejich osobních údajů. Proto jsou v textu uvedeny pouze jejich iniciály, nikoliv celá jména. Před zahájením rozhovorů byli seznámeni s tím, že jejich rozhovory budou nahrávány, a to z důvodu urychlení a usnadnění sběru dat, s čímž všichni respondenti vyjádřili souhlas. Jednalo se o polostrukturované rozhovory, každý respondent měl odpovědět na stejné otázky a zároveň se od nich mohl částečně odklonit. Pro účastníky výzkumu jsem připravila cca 20 otázek, které byly doplněny sondážními. Jako výzkumník jsem se snažila maximálně naslouchat a nepřerušovat tok myšlenek respondentů.

Po sběru dat a dokončení všech naplánovaných rozhovorů, následovala transkripce do písemné podoby a překlad do českého jazyka. Následně bylo provedeno kódování všech rozhovorů za účelem transformace seskupených dat do podoby, která umožňuje následnou interpretaci a zpracování. V otevřeném kódování, což představuje první čtení psaných rozhovorů, jsem se seznámila s tématy a koncepty, které se v textu probírají. Kódy byly přiřazeny k jednotlivým částem textu. Nově pojmenované (kódované) části textu byly znovu seřazeny na základě kódů. Kódy bývají obvykle obecnější, zatímco kódovaný odstavec představuje menší a konkrétnější jednotku. Šlo o pojmenování odstavců, které byly následně analyzovány. Další fází bylo axiální kódování, kde bylo více podobných konceptů zahrnuto do kategorií, mezi kterými se hledaly společné prvky a vztahy mezi nimi. Poslední fází kódování bylo selektivní kódování, kde se určily hlavní, obecnější kategorie, které následně zahrnuly ostatní podkategorie.[2] Na základě jednotlivých kódů byla vytvořena tabulka, která mi pomohla k dosažení jednoho širšího a obsáhlého obrazu o samotné zájmové skupině, což mi ulehčilo hledání souvislostí, následnou systematickou analýzu seskupených a roztříděních dat, a jejich interpretaci.

Po dokončeném kódování následovala samotná analýza a interpretace výsledků. Při analýze a interpretaci rozhovorů jsem využila metodu tzv. obsahové analýzy[3], která spočívá v upřednostňování obsahu sdělení před osobou, která sděluje. Cílem této analýzy není interpretace jednotlivých rozhovorů zvlášť, ale konstrukce teoretického modelu na základě synchronní analýzy více rozhovorů najednou a uvádění, tj. citování přímých úryvků z rozhovorů, které umožňují vytvoření jednotného obrazu zájmové skupiny.

[2] Jan Hendl, *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace* (Praha: Portál, 2016), 251-257.
[3] Miroslav Vaněk a Pavel Mücke, *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie* (Praha: Karolinum, 2015), 192-195.

1.2 Kritický rozbor literatury

V první části práce, teoreticko-metodologické se věnuji teoriím transnacionalismu a migrace. V ní vycházím především ze sekundárních zdrojů. K jejímu zpracování mi posloužily knihy „*Migrace: Historie a současnost*“[4] autorů Zdeňka Uherka s kolektivem, „*Migration Theory: Talking Across Disciplines*“[5] autorů Caroline B. Brettellové a James F. Hollifielda a „*Menšiny a migranti v České republice*“[6] autorky Tatjany Šiškové s kolektivem. V prvním případě mi kniha Zdeňka Uherka, ačkoliv je celkem stručná, poskytla velké množství informací, relevantních pro můj výzkum. Řeší problematiku migrací v evropském prostoru, zdůrazňuje časový kontext migrací, jelikož časem dochází k proměnám migračních trendů. Vystihuje také snahu migračních teoretiků najít jednotné modely ve svém výzkumu migrací, ale i jejich nedostatky. Jelikož jsou integrační teorie úzce spjaté s migračními, je tomu také věnována jedna kapitola knihy, ve které autor zdůrazňuje, že neobsahuje veškeré existující integrační koncepty. Autor se zabývá antropologií, migracemi, integrací atd. Publikoval řadu odborných článků týkajících se migrací jak v českém prostoru, tak i migrací z něj. Dále se věnuje migracím Romů, ale také všeobecně migracím ze třetích zemí např. z BaH, Ukrajiny, Kazachstánu atd. Některé z jeho publikací jsou „*Češi v Bosně a Hercegovině. Antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*.“[7], „*Migration in the Czech Republic: A Source of Social Diversity and Formation of New Social Networks in the Urban Environment*“[8] atd. Publikace Brettelové a Hollifielda představuje obsáhlejší zdroj migračních teorií. Poskytuje detailní přehled rozvoje migračních teorií skrze historii, z hlediska jak sociologického, tak i z antropologického, dále k migracím přistupuje i z právního hlediska. Velmi dobrý přehled migrací, cizineckých komunit a integrace na příkladu ČR poskytuje kniha Zdeňka Uherka, Zuzany Korecké a Terezy Pojarové „*Cizinecké komunity z antropologické perspektivy-vybrané případy významných*

[4] Uherek, Zdeněk et al., eds. *Migrace: Historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016.
[5] Brettell, Caroline B. a James F. Hollifield, eds. *Migration Theory: Talking Across Disciplines*. New York a Londýn: Routledge, 2000.
[6] Šišková, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21.století*. Praha: Portál, 2001.
[7] Uherek, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině. Antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2011.
[8] Uherek, Zdněk. „Migration in the Czech Republic: A Source of Social Diversity and Formation of New Social Networks in the Urban Environment“. In *The Sustainability of Cultural Diversity. Nations, Cities and Organizations,* ed. Maddy Janssens et al., 245-257. Cheltenham: Edward Elgar, 2010.

imigračních skupin v ČR“.[9] Kniha analyzuje migrace, postmigrační procesy a teoreticky je ukotvuje. V knize je důležitá úloha imigranta jako nositele nové kultury, kterou přináší ze své země původu. Dále je analyzováno chování imigrantů také z hlediska zemí jejich původu. Pojednává také o migracích z prostoru bývalé Jugoslávie, i když ne v rámci samostatné kapitoly. Obsahuje ale samostatnou kapitolu věnovanou makedonské migraci, jejíž autorkou je Zuzana Korecká. Pro konceptualizaci transnacionalismu jsem vycházela především z odborných článků. Za nejdůležitější považuji článek Luďka Jirky, odborníka na transnacionalismus, migrace a nacionalismus „*Transnacionalismus a inkluze do majoritní společnosti: Neslučitelné perspektivy? Metodologická úvaha nad přístupy k migrantům*“[10], „*Reflexe migračních teorií*“[11] Dušana Drbohlava a Zdeňka Uherka a v neposlední řadě „*Conceiving and researching transnationalism“*[12] Stevena Vertovce. Článek Vertovce poskytuje široký a detailní přehled nad problematikou transnacionalismu. Jelikož je psán odbornou angličtinou a transnacionalismus je sám o sobě velice abstraktním fenoménem, čtenář se v něm může lehce ztratit a je třeba jej číst soustředěněji. V průběhu sbírání literatury jsem narazila na stať „*Racial Assimilation in Secondary Groups With Particular Reference to the Negro*“[13] nejvýznamnějšího amerického představitele chicagské školy, sociologa Roberta Ezry Parka, věnující se asimilaci. Parkova analýza se vztahuje na americký model asimilace s důrazem na černošské obyvatelstvo, ale poskytuje i základní přehled všeobecné problematiky asimilace. Stejné problematice se věnuje i Sarah Simonsová ve svých asimilačních zákonech, ze kterých jsem čerpala pro potřeby teoretického ukotvení práce.

Druhá část práce historicky ukotvuje problematiku migrací, jejich příčin a následků vztahujících se přímo na prostor bývalé Jugoslávie. Sleduje migrační trendy 90. let z postjugoslávských republik. V rámci druhé kapitoly se věnuji rozpadu bývalé Jugoslávie

[9] Uherek, Zdeněk. „Migrace, postmigrační procesy a jejich teoretické tematizace“. In Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice, ed. Zdeněk Uherek et al., 75-85. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i, 2008.

[10] Jirka, Luděk. „Transnacionalismus a inkluze do majoritní společnosti: Neslučitelné perspektivy? Metodologická úvaha nad přístupy k migrantům“. Lidé města 18, č. 1 (2016): 75-93. https://www.researchgate.net/ (staženo 22.3.2020).

[11] Drbohlav, Dušan, a Zdeněk Uherek. „Reflexe migračních teorií“. Geografie – Sborník České geografické společnosti 112, č. 2 (2007): 1-18.

[12] Vertovec, Steven. „Conceiving and researching transnationalism“. Ethnic and Racial Studies 22, č. 2 (1999): 447-459. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/014198799329558?needAccess=true (staženo 22.3.2020).

[13] Park, Robert Ezra. „Racial Assimilation in Secondary Groups With Particular Reference to the Negro“. *American Journal of Sociology* 19, č. 5 (1914), 606-623. https://www.jstor.org/stable/2763128?seq=1#metadata_info_tab_contents (staženo 19.1.2020).

od 80. let až po rok 1995. Publikací věnujících se této problematice je celé množství, uvedu jen některé z nich, ze kterých jsem čerpala přímo, ale také část z nich, které považuji za přínosné a ze kterých přímo nevycházím. Některé publikace mi posloužily k získání širšího kontextu a ověření informací. Při zkoumání válečných konfliktů v Jugoslávii je nutné brát v potaz fakt, že se autoři často přiklání na jednu ze tří (válčících) stran (prochorvatští, prosrbští nebo probosenští autoři). Ve své analýze jsem se z důvodu objektivity snažila čerpat z publikací různých autorů, abych zahrnula širší interpretaci válečných konfliktů. Některé z použitých publikací jsou „*Jugoslávie 1918-1992*“[14] Jože Pirjevce, „*Dějiny jihoslovanských zemí*“[15] Miroslava Šestáka s kolektivem, „*Balkán 1804-1999*“[16] Mishy Glennyho, anglická publikace autorky Jasminky Udovički „*Burn This House: The Making and Unmaking of Yugoslavia“*[17], která detailně zachycuje konflikt v Chorvatsku, BaH a v Kosovu a „*Smrt Jugoslavije*“[18] Laury Silber a Allana Littleho, chorvatský překlad originálu „*The Death of Yugoslavia*“. Kniha je přehledně rozdělena na 5 kapitol, ve kterých se lze podrobně dočíst o válkách v Chorvatsku, BaH a celkové politické situaci v rozpadající se zemi. Kniha končí Daytonskou mírovou smlouvou a nezachycuje pozdější dění v Kosovu. Doporučila bych také rozsáhlé anglicky psané publikace, poskytující detailní vzhled do kulturněpolitického vývoje Jugoslávie v 90. letech např. „*Thinking about Yugoslavia Scholarly-Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*“[19] Sabriny P. Rametové, dále doporučuji i publikaci Alexandra Pavkoviće „*The Fragmentation of Yugoslavia: Nationalism and War in the Balkans*“[20]. Kniha Pavkoviće, analyzuje jak nacionální ideologie 19.století ovlivnily celé století 20. Sleduje dění v Jugoslávii od jejího vzniku po rozpad a také válku v Kosovu. Kniha „*Bosna a Hercegovina“* Ladislava Hladkého poskytuje detailní chronologický přehled válečných událostí v BaH. Těžší čtení o konfliktu v BaH, absurditě války a vinně západních velmocí představuje dílo Jana Urbana „*Všem sráčům navzdory: Válka, o které nechcete nic vědět*“.[21] Dalším zajímavým dílem je „*Nesnesitelná jednoduchost*

[14] Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992*. Praha: Argo, 2000.
[15] Šesták, Miroslav et al., eds. *Dějiny jihoslovanských zemí.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.
[16] Glenny, Misha. *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmoci.* Praha: BB art, 2003.
[17] Udovički, Jasminka a James Ridgeway, eds. *Burn This House: The Making and Unmaking of Yugoslavia*. Londýn: Duke University Press, 2000.
[18] Silber, Laura a Allan Little, eds. *Smrt Jugoslavije*. Opatija: Otokar Keršovani, 2000.
[19] Ramet, Sabrina Petra. *Thinking about Yugoslavia Scholarly-Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo.* New York: Cambridge University Press, 2005.
[20] Pavković, Aleksandar. *The Fragmentation of Yugoslavia: Nationalism and War in the Balkans*. New York: st. Martin's Press, 2000.
[21] Urban, Jan. *Všem Sráčům Navzdory: Válka, O Které Nechcete Nic Vědět*. Praha: G plus G, 1996.

modernity“[22] autora Raymonda Rechnicera, profesora architektury v Sarajevu, původem z Chorvatska, který část svého života strávil v pražském exilu. V Sarajevu se zabýval ekologií města a podílel se mj. na architektonickém řešení sportovního olympijského areálu v roce 1984. Knihu napsal během svého pobytu v Praze. Kniha je svazkem jeho článků a esejí, týkajících se války v BaH, multikulturalismu a také urbanistického plánování a ekologie města.

Velmi přínosným dílem pro můj výzkum v oblasti migrací z balkánského prostoru je srbsky psané dílo „*Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. veka*“[23], vydané srbskou demografickou společností. Obsahuje všeobecný přehled mezinárodních migrací na Balkáně, problematiku statistického zachycení migračních toků, následky migrací na třetí země a politicko-právní zakotvení migrací, vše doprovázeno statistickými údaji. V této kapitole také vycházím z primárních zdrojů, např: Český statistický úřad, Světová banka, oficiální webové stránky ambasád, ministerstev zahraničních věcí, vnitra atd. Ve většině publikací postrádám jugoslávskou komunitu jako celek. Prostor je nejčastěji věnován bosenské diaspoře v důsledku válečných konfliktů, mnohem méně diaspoře chorvatské, srbské či makedonské. V literatuře vztahující se k imigrantům v ČR je nejčastěji věnován prostor větším komunitám, mimo jiné i komunitě bosenské, nikoliv kvůli její početnosti, ale v důsledku nejkrvavějšího válečného konfliktu, jenž proběhl právě na jejím území. Bosenská diaspora je v různých zemích světa předmětem zájmu např. autora Harize Halilloviće, který ve svém výzkumném projektu „*Mapping the Bosnian-Herzegovinian Diaspora (BiH migrants in Australia, Austria, Denmark, Germany, Italy, Netherlands, Slovenia, Sweden, Switzerland, and the United States of America): Utilizing the Socio-Economic Potential of the Diaspora for Development of BiH*“[24] poskytuje velmi detailní přehled bosenské diaspory v 10 různých zemích světa a její komparaci na základě ekonomického, demografického a sociokulturního hlediska. V česky psaných publikacích se nejčastěji analyzuje soužití Čechů s migranty z Vietnamu, Ukrajiny, Ruska anebo s romskou populací. Např. v knize Tatjany Šiškové „*Menšiny a migranti v ČR: My a oni*

[22] Rehnicer, Raymond. *Nesnesitelná Jednoduchost Modernosti.* Praha: Mladá fronta, 1999.
[23] Penev, Goran, ed. *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. Veka*. Bělehrad: Društvo demografa Srbije, 2011.
[24] „Mapping the Bosnian-Herzegovinian Diaspora (BiH migrants in Australia, Austria, Denmark, Germany, Italy, Netherlands, Slovenia, Sweden, Switzerland, and the United States of America): Utilizing the Socio-Economic Potential of the Diaspora for Development of BiH“. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice. http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MAPPING%20BIH%20DIASPORA%20REPORT.pdf (staženo 16.9.2019).

v multikulturní společnosti 21.století“,[25] se lze dočíst o bosňácké nebo albánské komunitě, nikoliv o jugoslávské komunitě jako celku. Stejně tomu tak je i v knize Ivana Gabala a kolektivu„*Etnické menšiny ve střední Evropě*“[26], kde je velká kapitola věnována konfliktu v BaH, ale také z hlediska etnického vývoje. O jugoslávské imigraci do ČR se různí autoři zmiňují jen částečně, často jen v rámci několika vět. Výjimkou je publikace Ondřeje Daniela „*Bigbít nebo turbofolk*“[27], která se věnuje migrantům z bývalé Jugoslávie jako celku ve Francii, Rakousku, a hlavně v ČR. O vztazích ČR vůči etnickým menšinám a imigrantům ze státoprávního hlediska jsem čerpala z knížky Miroslava Mareše a kolektivu„*Etnické menšiny a česká politika: Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989*“.[28]

Ve třetí části práce vycházím pouze z primárních zdrojů, tj. z materiálů seskupených na základě mého terénního výzkumu v podobě osobních rozhovorů. Analýzu rozhovorů částečně doplňuji se statistickými údaji.

1.3 Transnacionalismus

Každý migrant prochází na své integrační cestě procesem začlenění do majoritní společnosti. Toto začlenění může být problematické, protože se neví, v jakých rozměrech majoritní společnost existuje, tedy kde začíná a kde končí. Podle některých společenských vědců, začíná tento proces začlenění ihned po příjezdu migranta do hostitelského státu. Z toho lze vyvodit, že se za rámec, ve kterém majoritní společnost existuje, považují hranice daného státu. Někteří badatelé předpokládají, že hranice státu představují hranice společnosti.[29] Takový přístup se nazývá *metodologický nacionalismus*. Kritici metodologického nacionalismu často upozorňují na existenci vazeb imigrantů vůči zemím původu (např. ekonomické, kulturní, politické), které se označují za transnacionální. Pojem

[25] Viz výše.
[26] Gabal, Ivan. *Etnické menšiny ve střední Evropě*. Praha: G plus G, 1999.
[27] Daniel, Ondřej. Bigbít nebo turbofolk: Představy migrantů z bývalé Jugoslávie. Praha: Antropoweb, 2013.
[28] Mareš, Miroslav, et al., eds. *Etnické menšiny a česká politika: Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.
[29] Luděk Jirka, „Transnacionalismus a inkluze do majoritní společnosti: Neslučitelné perspektivy? Metodologická úvaha nad přístupy k migrantům“, *Lidé města* 18, č. 1 (2016): 76, https://www.researchgate.net/profile/Ludek_Jirka/publication/326356903_Transnacionalismus_a_inkluze_do_majoritni_spolecnosti_Neslucitelne_perspektivy_Metodologicka_uvaha_nad_pristupy_k_migrantum_Transnationalism_and_Inclusion_into_the_Majority_Society_Incompatible_Perspe/links/5b47b88745851519b4b46677/Transnacionalismus-a-inkluze-do-majoritni-spolecnosti-Neslucitelne-perspektivy-Metodologicka-uvaha-nad-pristupy-k-migrantum-Transnationalism-and-Inclusion-into-the-Majority-Society-Incompatible-Persp.pdf (staženo 22.3.2020).

transnacionalismus lze definovat jako vazby mezi lidmi, institucemi, státy, překračující hranice národních států. Vazby vůči státům původu se i přes velké vzdálenosti a přítomnost překážek, v dnešním světě prohlubují. Tomu přispívá i existence telekomunikačních sítí, které migrantům ulehčují komunikaci se zeměmi původu.[30] Portes, Guarnizo a Landolt definují *transnacionalismus* jako „škálu a simultánnost současných přeshraničních aktivit na velké vzdálenosti.“[31]

1.3.1 Transnacionalismus a diaspora

Je také nutné definovat pojem, který se v této práci bude často vyskytovat, tj. *diaspora*. Oporou transnacionalismu jsou diaspory. Ty jsou sociální formou globálně rozptýleného, ale kolektivně sebe-identifikovaného etnika. Diaspora je úzce propojená se státem, v němž momentálně sídlí, ale je také úzce spojená s vlastí.[32]

Vědomí diaspory je často označováno dvojím identifikováním. Diaspora má často více identit a bývá tak spojována s více než jedním národem. Ve vztahu k diaspoře vyvstává problém „být doma“ a zároveň „daleko od domova“ nebo „u nás“ a „u vás“. Vědomí diaspory lze chápat jako sérii zkušeností, spjatých s různými lidmi, lokalitami, diasporickými sítěmi atd. Mnoho migrantů, kteří se vyskytnou v cizině, tíhnou k tomu spojit se s ostatními členy diaspory, kteří s nimi sdílejí stejné zkušenosti. Tím se vytváří imaginární soudržnost. Zkoumání diasporického vědomí je důležité také tím, že zanechává kolektivní paměť jednoho etnika v jiném místě a čase. Vytváří se tak nová pouta a kolektivní vzpomínky nové generace žijící mimo svou domovinu.[33]

Při výzkumu transnacionalismu je třeba se hlouběji věnovat komparativním a empirickým studiím transnacionální lidské mobility, komunikaci, sociálním vztahům, tokům kapitálu, peněz, zboží a informací. Takto lze dojít k závěrům, že některé skupiny imigrantů jsou více transnacionální než jiné a následný výzkum nám umožní vysvětlit tento fenomén.[34]

Kultura už není homogenní, lokální, není ohraničena jednou sociální jednotkou, ale překračuje hranice států. Toto je typický nadnárodní prvek podpořený existencí diaspor a

[30] Steven Vertovec, „Conceiving and researching transnationalism“, *Ethnic and Racial Studies* 22, č. 2 (1999): 447, https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/014198799329558?needAccess=true (staženo 22.3.2020).
[31] Ibid., 448.
[32] Ibid., 449-450.
[33] Ibid., 450-451.
[34] Ibid., 456.

jejich zastoupením v populaci, ale také médii (noviny, časopisy, filmy, pořady, satelitní vysílání, internet). Dalo by se říci, že výše uvedené prostředky přibližují zemi původu a její populaci se zemí aktuálního pobytu diaspory.[35]

1.3.2 Transnacionalismus a kapitál

Výše remitencí, které diaspora zasílá domů, tvoří zhruba 75 miliard USD.[36] Pro BaH byl například podíl remitencí na HDP v roce 2019 10,9 %, pro Chorvatsko 6,6 %, pro Srbsko 8,1 %, pro Makedonii 2,5 %, pro Černou Horu 25,4 % a pro Kosovo 15,6 %.[37] Kromě rodin, které tyto remitence dostávají, pomáhají remitence též domovským vládám, jako jistý zdroj deviz. Mnoho zemí je dnes velmi závislých na zasílání remitencí od svých občanů v cizině.[38]

Transnacionalní prvky můžeme vidět i na příkladu rodin, které posílají své děti za účelem studia do zemí, kde žijí jejich příbuzní. Tento trend je populární trend na Balkáně, kde má mnoho rodin příbuzenstvo v různých státech světa. Balkánští studenti nejčastěji míří do Německa a Rakouska, ale také do Slovinska, Švýcarska, Austrálie, Švédska, Kanady a do USA. Tam se často cítí bezpečně, právě díky blízkosti rodin a příbuzných, kteří je v těchto zemích „chrání" před problémy a překážkami, často jim a jejich rodinám dokonce finančně pomáhají.

Ve vztahu k transnacionalismu je důležitý pojem kolektivní remitence, což představuje účast a zapojení imigrantů do asociací, které mají za cíl udržovat rozvojové projekty v zemích původu.[39] Ve vztahu ke kolektivním remitencím, je známý také pojem trojí výhra, ze které, profitují jak migranti (diaspora), tak země původu s hostitelskou zemí.[40] Společný rozvoj se jako strategie, používá ve snaze propojit migraci a rozvoj za účelem

[35] Frederic E. Wakeman, „Transnational and comparative research", *Social Science Research Council* 42, č. 4 (1988): 88.
[36] Vertovec, „Conceiving and researching transnationalism", 452.
[37] „Migration and remmitances data", The World Bank, https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data (staženo 22.3.2020).
[38] Vertovec, „Conceiving and researching transnationalism", 453.
[39] Francesco Marini, „Transnationalism and integration: what kind of relationship? Empirical evidence from the analysis of co-development's dynamics", *Migration and Development* 3, č. 2 (2014): 306–318, https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21632324.2014.919715 (staženo 22.3.2020).
[40] „Secretary-General's address to the High-Level Dialogue of the General Assembly on International Migration and Development", United Nations Secretary-General, https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2006-09-14/secretary-generals-address-high-level-dialogue-general-assembly (staženo 23.3.2020).

dosažení trojí výhry. Tohoto efektu společného rozvoje lze dosáhnout zaměřením se migrantů a jejích asociací na zemi původu.[41] Migranti spolupracují s partnery ze zemí původu, ale také s partnery v hostitelském státě. Tyto projekty společného rozvoje mají za cíl integrovat migrantské asociace do širší spolupráce.[42]

Ačkoliv představují kolektivní remitence jen malé procento remitencí, značně pomáhají ekonomikám zemí původu a pomáhají ke zlepšení podmínek života jednotlivců. Kromě toho, migranti si tím zlepšují své sociální, technické a manažerské dovednosti. Migranti se ve své hostitelské zemi seznamují se svými spoluobčany a vyměňují si své znalosti, což má za následek prohloubení procesu integrace.

1.3.3 Transnacionalismus a integrace

Integrace představuje „stav nebo proces začleňovaní jednotlivců nebo skupin do stejného kolektivu, který tak získává alespoň minimální soudržnost. Dochází k inkorporaci nových elementů, tj. imigrantů do existujícího sociálního systému".[43] Integrace se zaměřuje hlavně na aktivity migrantů a často opomíjí jejich vlastní identifikaci. Právě z tohoto důvodu se při rozhovorech zaměřuji na identifikaci migrantů, tzn., jak se cítí v cizině i po více než 20 letech života v Praze, na identifikaci jejich dětí a zda u každého jednotlivce můžeme hovořit o integraci či nikoliv.

Integraci lze rozdělit na čtyři typy: *sociální, strukturální, kulturní a identifikační*.[44] *Sociální integrace* představuje soužití migrantů s místním obyvatelstvem, se kterým vytváří interetnická přátelství. Sem můžeme zařadit také členství v migrantských asociacích či sdruženích. *Strukturální integrace* přestavuje integraci skrz zaměstnání, ubytování nebo vzdělání v hostitelské zemi. *Kulturní integrace* představuje změnu životního prostředí, jazyka, ale také demografického chování. *Identifikační typ integrace* se pojí s mírou začleněnosti do společnosti, která je velice subjektivní a obtížně měřitelná.[45] Podle autorek Rákoczyové a Pořízkové jsou nejdůležitějšími faktory integrace zaměstnání a znalost jazyka.[46] Erdal a Oeppen ve vztahu k transnacionalismu s integrací přišli na tři typy vztahů

[41] Marini, „Transnationalism and integration", 306.
[42] Ibid., 307.
[43] Jirka, „Transnacionalismus a inkluze do majoritní společnosti", 76-77.
[44] Dušan Drbohlav, *Migrace a (i)migranti v Česku: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?* (Praha: Sociologické nakladatelství, 2010): 91-95.
[45] Ibid., 96.
[46] Jirka, „Transnacionalismus a inkluze do majoritní společnosti", 77.

mezi těmito dvěma pojmy. První typ charakterizuje *antagonistický* vztah, kdy se dva fenomény limitují recipročně. V tomto případě jde o nedostatek integrace, kvůli kterému dochází k nacionalistickým tendencím. Druhý typ charakterizuje *aditivní* vztah mezi transnacionalismem a integrací, ke kterému dochází paralelně, aniž by jeden jev ovlivňoval druhý. Pro třetí typ je charakteristická *synergie*, kdy se jevy navzájem podporují.[47]

Migranti žijí bifokálním způsobem a jsou těmi, kteří podněcují toky kapitálu, zboží, peněz a komunikací, vytvářením spojení mezi zemí původu a hostitelskou zemí. Transnacionální sociální pole se stále více rozšiřuje zapojením migrantů do záležitostí v zemi původu, ale také v hostitelském státě. V transnacionálním rámci není integrační proces ovlivněn pouze prostředím a charakteristikami hostitelského státu, ale též vztahy migrantů k jejich domovu. Podle Cesarea je integrační proces „multidimenzionální a bidirektivní, beroucí v potaz migranty, ale i místní obyvatele".[48] Existuje série procesů, které spoluutváří integrační proces. Jsou jimi sociální, kulturní, ekonomické a politické procesy. Dochází také k politickému začlenění migrantů do míst, kde žijí, a to prostřednictvím různých občanských a politických institucí. Rozkvět migrantských asociací rozšiřuje pole působnosti migrantů v zahraničí.[49] Příkladem je třeba občanské sdružení lidí původem z bývalé Jugoslávie v Praze „Lastavica". Aktivity tohoto sdružení jsou však převážně zaměřeny na místo původu.

Asociace a sdružení představují pro diasporu pomyslné útočiště od každodenního života, kde mohou hájit vlastní kulturu a identitu. Tímto způsobem udržují společenský život, na který jsou zvyklí, a který postrádá jejích hostitelská země. Takovým příkladem je i „Lastavica", které bude věnován prostor v rámci zvláštní podkapitoly. Profesorka anglického jazyka a předsedkyně „Lastavice" D.J. původem ze Sarajeva, se o této skutečnosti vyjádřila: „*Když si člověk vyřeší existenční problém, následuje ten společenský aspekt, který mi tady chybí. Chybí mi rodina, sestra, nejbližší kamarády, kolegové z práce, sousedi, se kterými jsem si byla bližší, než jsem s lidmi tady. Ale této skutečnosti jsem si vědomá a zvykla jsem si na ni. V rámci Lastavice máme naši komunitu a tam se přátelíme tak, jak jsme byli zvyklí v našich zemích. Ihned lze poznat naši mentalitu, a to je pro nás, kteří tady žijeme, obrovská výhoda*."[50]

[47] Marini, „Transnationalism and integration", 309.
[48] Ibid., 308.
[49] Ibid., 308.
[50] Osobní rozhovor s D.J., 25.3.2020.

V praxi je pro asociace velmi důležité mít formální uznání vlády, díky kterému budou dostávat finanční podporu. V případě, že tohoto uznání nedosáhnou, může to vést k degradaci vizí diaspory. „Lastavica“ není ze strany ČR financována, kvůli tomu, že nereprezentuje určitou menšinu či národnost, nýbrž hájí zájmy více národů původem z bývalé Jugoslávie. Je ovšem běžnou praxí, že „Lastavica“ získává pro organizaci např. divadelního festivalu „Gavranfest“[51] určité granty, které však pokrývají pouze 1/3 nákladů festivalu.[52] Jestliže diaspora nemůže počítat s žádnou formou podpory, dochází k odcizení asociací migrantů a místních obyvatel, jelikož diaspora bude spoléhat pouze sama na sebe. To pak může vést k nezávislosti asociací, jejíž členové nebudou chtít vytvářet kontakty s majoritní společností.

1.4 Teorie migrace

V této kapitole se pokusím stručně zmínit různé teoretické koncepty, které ovlivnily migrační výzkum. Teoretických migračních konceptů a typologií migrací je celá řada a nelze se jim podrobněji věnovat v rámci jedné kapitoly. Vysvětlím pouze některé z teorií migrací, které jsou spjaté s mým tématem a které položí teoretický základ zkoumané problematiky.

Snaha najít jeden společný vzorec, který způsobuje a ovlivňuje migraci, a který by se dal aplikovat při měření míry migrace, se objevovala již ve 20. století. Na konci 20. století se teoretici začali přiklánět k názoru, že nelze najít pouze jeden vzorec určující míru migrace, na kterém by bylo možné stavět teorii. Od této doby dochází k snahám jednotlivé teorie migrace propojit, tak aby se již existující teorie vzájemně doplnily.[53]

Migraci lze definovat jako „pohyb v prostoru za účelem změny místa pobytu“.[54] Migraci můžeme rozdělit na dočasnou nebo trvalou, vnitřní či vnější, ale také na dobrovolnou a nucenou. Pod pojmem vnitřní migrace označujeme změnu bydliště jednotlivců nebo skupiny lidí v hranicích daného státu, kde lidé zůstávají v rámci svého socio-kulturně-

[51] „MIRO GAVRAN je současný chorvatský autor, narozený v roce 1961. Jeho práce byly přeloženy do 40 jazyků a jeho knihy vyšly ve 200 různých vydáních doma i v zahraničí. Festival známý jako Gavranfest byl založen ve městě Trnava na Slovensku v roce 2003, přestěhoval se do Krakova v Polsku v roce 2013, od roku 2016 se koná v Praze v České republice a v roce 2019 v německém Augsburgu“. Viz „Gavranfest“, Miro Gavran, https://www.mirogavran.com/ (staženo 27.3.2020).
[52] Osobní rozhovor s D.J., 25.3.2020.
[53] Zdeněk Uherek, „Migrace, postmigrační procesy a jejich teoretické tematizace“, in *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*, ed. Zdeněk Uherek et al. (Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2008), 76.
[54] Zdeněk Uherek et al. eds., *Migrace: Historie a současnost* (Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016), 7.

politického prostoru. Vnější migrace naopak označuje změnu bydliště jednotlivců nebo skupiny lidí za hranicemi daného státu, kde dochází ke změně socio-kulturně-politického prostoru. William Petersen[55] vnímá dobrovolnou migraci jako „migraci jednotlivců nebo malých skupin obyvatelstva z vlastního rozhodnutí". Nucenou migraci naopak popisuje jako stav, kdy je „jednotlivec nebo skupina lidí násilně deportována na jiné místo".[56] Migrace vyvolávají řadu důsledků a spouští řadu procesů, jak v místě, které člověk opustil, tak v novém prostředí. Ne každý pohyb člověka je migrací. Jako migraci tak nelze chápat např. každodenní dojíždění za prací nebo krátkodobé návštěvy.[57]

Podle Zdeňka Uherka je důležitý koncept *migračních systémů*, který popisuje jako „multidimenzionální propojení dvou nebo více regionů, umožňujících migrační pohyb".[58] Tento koncept v sobě může zahrnovat *neoklasickou migrační teorii, migrační teorii světového systému, migrační teorie sociálních sítí* a *institucionální teorie migrace* a umožňuje kombinovat výše zmíněné teorie. *Neoklasická migrační teorie* vysvětluje, proč se některé skupiny osob na migraci podílí méně než ostatní a poukazuje na směr migračních toků.[59] Tato teorie vznikla ve Spojeném království a o její rozvinutí se zasloužil Ernst G. Ravenstein, [60] *Migrační teorie světového systému* částečně vychází z marxistického učení a předpokládá „jeden ekonomický systém zahrnující celý svět", čímž bývá přímo spojována s ekonomickou globalizací. Migraci vysvětluje pomocí „obecných makromodelů sociálněekonomického a politického vývoje".[61] *Institucionální teorie migrace* vysvětluje vliv státních a nestátních organizací a různých institucí na migrační

[55] Wiliiam Petersen byl jeden ze zakladatelů migračních typologií. Jeho práce General Typology of Migration je nejznámější práce toho druhu. Peterson rozlišuje mezi pěti typy migrací primitivní, nucená, dobrovolná, pracovní a masová migrace. Viz ibid., 36-38.
[56] Ibid., 37.
[57] Ibid., 7.
[58] „Teorie migračních systémů zahrnuje historickou retrospektivu k získávání širšího kontextu. Prostory spojené migračními systémy nemusí být nutně blízko sebe a může se jednat o kontakt na velkou vzdálenost, v závislosti na historických podmínkách. Pro vysvětlení důvodu migrace je nutně hledat i nějakou další migrační teorii. Tento koncept předpokládá multipolárnost, to znamená, že jednotlivé zdrojové a cílové země můžou být součásti několika migračních systému, tj. současně můžou být jak cílové, tak i zdrojové." Viz Uherek, „Migrace, postmigrační procesy", 76.
[59] Dušan Drbohlav a Zdeněk Uherek, „Reflexe migračních teorií", *Geografie – Sborník České geografické společnosti* 112, č. 2 (2007): 7.
[60] Ravenstein byl geograf, topograf a statistik z Frankfurtu nad Mohanem. Sestavil 2 série migračních zákonů (jedna série se týká migrace do anglických měst, zatímco druhá série je obecnější a týká se mezinárodní migrace). Podle něj, dvě nejdůležitější podmínky pro migraci jsou pracovní příležitosti a dopravní možnosti. Viz Uherek et.al, *Migrace*, 32.
[61] Pro migrační teorii světového systému je klíčová soudobá globální úloha kapitalistické ekonomiky, která způsobuje výraznou ekonomickou a sociální nerovnováhu. Vyhází z Wallersteinova konceptu centrum-periferie, nerovnoměrně rozložení bohatství a je hlavním motorem migračních pohybů. Viz Drbohlav a Uherek, „Reflexe migračních teorií", 8.

toky. Tyto instituce (ambasády, ministerstva zahraničních věcí, ministerstva vnitra) odstraňují překážky při odchodu a příjezdu jednotlivců, nicméně někdy migrační proces komplikují.[62]

Migrační teorie sociálních sítí[63]*se* na rozdíl od výše uvedených teorií, zaměřuje na sociální interakce, jejichž hlavním subjektem je migrant. Tato teorie možná nejvíce odpovídá mému výzkumu, a to z toho důvodu, že je úzce spjatá s pojmem transnacionalismu, kterému jsem věnovala předchozí kapitolu, a proto jí bude věnován větší prostor. Ostatní teorie zmíním jen v rámci typologie, jelikož mým cílem je prozkoumat vztahy migrantů k svému novému okolí, jejich interakci s místním obyvatelstvem v hostitelské zemi, jejich propojenost mezi sebou, ale také vztahy, které udržují vůči zemím původu. Tato teorie kalkuluje s migračními sítěmi jako „množinami interpersonálních vztahů, jež spojují migranty v cílových zemích s komunitami z jejich domovských zemí.“[64] Migrační sítě lze chápat jako „systémy sociálních vztahů, jež ovlivňují postmigrační chování a jako integrační strategie jedinců v oblasti ekonomické činnosti, ale i dalších interakcí.“[65]

Pro teorii migračních sítí jsou důležité také „push-pull“ faktory (česky též vypuzující a přitahující faktory; dále push-pull faktory), a to proto, že vytváří účelové vazby mezi migranty, jinými slovy, že je spojuje stejná zkušenost či osud.[66] Co jedna skupina vnímá pozitivně, může naopak druhá vnímat negativně, což se mimo jiné potvrdilo i při osobních rozhovorech. „Push-pull“ přístupem se zabýval i Ravenstein, ale nezkoumal jej podrobněji. Teorie „push-pull zní: „Proč lidé migrují“? Tato teorie přináší odpověď: „Protože migranti jsou něčím vypuzováni z místa, kde žijí, a naopak přitahováni do míst, kam migrují.“.[67] „Push“ faktory jsou faktory, které lidi nutí opouštět svoji zemi. Mezi tyto faktory můžeme zařadit špatný systém zdravotní péče, nízkou životní úroveň, vysokou nezaměstnanost, přírodní katastrofy, chudobu, válku, špatně fungující a zkorumpovaný politický systém atd. „Pull“ faktory jsou naopak faktory, které migranty přilákají do cílové země. Jedná se např. o minimální nezaměstnanost, dynamický hospodářský růst, dobrý systém zdravotní péče, dobře fungující politický systém, potřebu kvalifikovaných i nekvalifikovaných pracovníků

[62] Ibid., 9.
[63] Tématem migračních sítí se především zabývají sociologové a antropologové. Začátkem 20. století se tímto tématem začali zabývat sociologové chicagské školy, kteří si všimli, že způsob utváření sociálních sítí ve zdrojovém a cílovém prostoru spolu souvisí. Viz Uherek et al., *Migrace*, 41.
[64] Drbohlav a Uherek, „Reflexe migračních teorií“, 7.
[65] Ibid., 7.
[66] Ibid., 7.
[67] Uherek et al., *Migrace*, 33.

a vysokou životní úroveň.[68] Nejčastěji jsou to ekonomické podmínky, které mají na migraci největší vliv. Tato teorie je jedna z nejjednodušších, ale zároveň velmi limitujících, a to proto, že nedokáže vysvětlit, proč je v podobně rozvinutých zemí migrace vyšší nebo nižší. Zaměřuje se zejména na externí podmínky, aniž by byly vzaty v úvahu různé další motivy či cíle lidí, kteří se rozhodnou emigrovat.[69]

Když dále hovoříme o migračních sociálních sítích, je třeba uvědomit si, že se i ony mohou stát důvodem k migraci a jejich existence v cílové zemi pomáhá migrantům překonat překážky spjaté s emigrací. Migrační sítě tvoří etnická nebo diasporická komunita, která v daném státě již existuje a nově příchozí se na ni může napojit, což mu usnadní začlenění do nové společnosti. Nicméně může naopak dojít i k „marginalizaci", a to když se migrant integruje primárně s touto „migrační sítí", nikoliv s majoritní společností.[70] Tato teorie kalkuluje s člověkem, jakožto součástí širšího společenského celku, nikoliv s individualitou. Lze ji chápat jako síť sociálních vztahů, která člověku pomáhá, ale také svazuje. Migrační sítě mají svoji dobu trvání a časem se mohou oslabit a vyčerpat.[71]

Důležitou roli hrají i koncepty postmigračního chování neboli integrační či adaptační, které úzce navazují na teorie migrační.[72] Adaptaci ovlivňují sami migranti, majoritní společnost a její postoj k imigrantům, ale takémigrační politika státu. Dále jsou to kulturní a jazykové odlišnosti, odhodlání minority se začlenit do majoritní skupiny atd. Začleňování migrantů do majoritní společnosti nemusí vždy být úspěšné, a tak jsou některé migrační skupiny na tom lepé než ostatní, tj. jsou více integrované než jiné. K tomu značně přispívá i majoritní společnost. Asimilace je v Evropě chápána jako konečná fáze adaptace, kdy dochází ke splynutí minority s majoritou.[73] Podle asimilačních zákonů Sarah E. Simonsové hrají důležitou roli hodnoty a ideály, nikoliv „jednota krve". Simonsová ve svých zákonech uvádí, že k rychlejší asimilaci dochází v případě více kontaktních bodů mezi dvěma národy. V případě kulturní odlišnosti dvou skupin budou převládat kulturně rozvinutější

[68] Přednáška Ondřeje Žíly, PhDr., PhD., MTS IMS FSV UK, Socio-ekonomická geografie Balkánu, 10.3.2020. Viz také Dušan Drbohlav, „Mezinárodní migrace obyvatelstva-pohyb i pobyt (Alenky v kraji divů)", in *Menšiny a migranti v České republice*, ed. Tatjana Šišková et al., (Praha: Portál, 2001), 19.
[69] „Teorie push-pull vlivů na emigraci", Encyklopedie migrace, https://www.encyclopediaofmigration.org/teorie-push-pull/?fbclid=IwAR13HU8MOo7i8X7lxUCeVugVX30G4OB0qXzr78Uu6V1GaFvnXToslTIaBpc (staženo 31.3.2020).
[70] Drbohlav a Uherek, „Reflexe migračních teorií", 8.
[71] Uherek et al., *Migrace:Historie a současnost*, 41.
[72] Uherek, „Migrace, postmigrační procesy", 78.
[73] Drbohlav, „Mezinárodní migrace obvyatelstva", 23.

prvky, a to i v případě, že se jedná o skupinu podrobenou. Blízkost kultur napomáhá též k vytvoření kontaktů mezi dvěma skupinami. Na druhé straně může dojít k odporu vůči asimilaci, v případě, že se kultury až moc liší.[74] Proces přizpůsobování se jiné kultuře může mít různé výsledky. Redfield, Linton a Herskovits rozlišují 3 typy akulturace.[75] V prvním případě jde o úplné přijetí nové kultury. V druhém případě dochází ke kombinaci obou prvků, tj. kultury se mísí. V třetím případě jde o odmítavý postoj vůči cizí kultuře a dochází ke kontra akulturaci.[76] Můžeme také hovořit o vnucené akulturaci, kde jsou hodnoty ze strany jedné skupiny vnuceny násilím.[77]

Podle některých badatelů lze stádia asimilace vysvětlovat generačně, kdy každá z následujících generací imigrantů je čím dál tím více odcizená vůči zemi původu, tj. že děti imigrantů neudržují pevné vazby se zemí, ze které pochází jejich rodiče. Tato teorie se týká hlavně první poloviny 20. století. Další teorie ze 70. let 20. století se týká „revivalistických" tendencí, kde se zase aktivuje generace vnuků a pravnuků, kteří hledají své kořeny.

Pro imigranty bývají většinou přitažlivá větší a hlavní města, s vysokou mírou urbanizace, a to kvůli většímu zastoupení cizinců a migračních sítí s již existující diasporou, která usnadňuje sociální, kulturní a ekonomickou adaptaci.[78] Zdeněk Uherek zmiňuje „etnickou enklávu" v rámci měst, která bývá příchodem nových migrantů posílena, stejně jako efektivita migračních nebo diasporických sítí. Později, po úspěšné ekonomické, sociální a kulturní integraci může dojít k stěhování imigrantů do vzdálenějších oblastí, bohatších čtvrtí, typických pro majoritní společnost, tj. dochází k opuštění „etnické enklávy".[79] Styky k původní etnické enklávě ale nebývají přerušeny. Další zajímavou otázkou je délka trvání integračních, adaptačních a akulturačních procesů. Vědci se sice snažili najít společný model pro měření začlenění, ale tyto modely jsou jen těžko aplikovatelné.

---

[74] Sarah E. Simons, "Social Assimilation I.", *American Journal of Sociology* 6, č. 6 (1901):807.

[75] Akulturace označuje změny, ke kterým dochází v případě kontaktu kulturně odlišných lidí nebo skupin. Akulturace lze nejčastěji pozorovat u imigrantů, žadatelů o azyl a uprchlíků, tj. u lidí vyskytující se mimo svou rodnou zemi. Viz Seth J. Schwartz et al., „Rethinking the Concept of Acculturation: Implications for Theory and Research", *American Psychologist* 65, č. 4 (2010): 237, https://www.researchgate.net/publication/44585598_Rethinking_the_Concept_of_Acculturation_Implications_for_Theory_and_Research (staženo 31.3.2020).

[76] M. J. Herskovits et al., „Memorandum for the Study of Acculturation. American Anthropologist", *New Series* 38, č.1 (1936): 149–152, https://www.jstor.org/stable/662563?seq=1#metadata_info_tab_contents (staženo 27.3.2020).

[77] Uherek, „Migrace, postmigrační procesy", 80-81.

[78] Např. společné podnikání nebo tzv „etnické ekonomiky". Viz Drbohlav, „Mezinárodní migrace obyvatelstva", 26.

[79] Ibid., 26.

2. Historický kontext

2.1 Rozpad bývalé Jugoslávie a jeho následky

Mnozí si začátek rozpadu bývalé Jugoslávie spojují se smrtí maršála a doživotního prezidenta Socialistické federativní republiky Jugoslávie Josipa Broze Tita. Začátkem roku 1980 Tito těžce onemocněl a celková situace na mezinárodní scéně nebyla příznivá. Informace o Titově smrti 4. května téhož roku byla šokem jak pro jugoslávskou, tak pro světovou veřejnost.[80] Pro pozdější vývoj situace je důležitý fakt, že se po Titově smrti znovu rozhořely skryté konflikty mezi národy. První, kdo projevil zájem o změnu a evropeizaci socialismu, byli Slovinci. Následně se rozhořela debata o reformě systému, na kterou také upozorňovala i hospodářská krize 80. let, kterou částečně způsobily ropné šoky a úpadek vývozu, ale v mnohem větší míře nárůst zahraničních dluhů.[81] Hospodářská krize následně přerostla v krizi fungování celé společnosti a systému.[82] Inteligence začala čím dál tím více kritizovat režim a požadovala amnestii pro politické vězně, svobodu projevu a začala se rozebírat témata, která byla dosud tabuizována.[83] Na jaře roku 1981 propukly demonstrace v Kosovu. Albánci požadovali, aby se Kosovo stalo sedmou republikou. V tomto případě by došlo ke vzniku neslovanské republiky v rámci SFRJ, která by zároveň byla nejchudší a nejméně rozvinutou. Pro Srby však toto bylo nepřípustné, neboť Kosovo považovali za kolébku svého národa.[84] Demonstrace byly potlačeny Jugoslávskou lidovou armádou (dále jen JLA).

Osmdesátá léta byla ve znamení procesů proti intelektuálům a politikům. Jedním z nich byl i sarajevský proces s Vojislavem Šešeljem, který představil plán velkého Srbska, zahrnující Černou Horu, Vojvodinu, Kosovo a část BaH. Zbylá část BaH měla připadnout Chorvatům. Osmdesátá léta se nesla ve znamení bojů mezi zastánci centralismu a autonomie.[85] Spory mezi Slovinci a Srby začaly narůstat v roce 1986, také v důsledku zveřejnění memoranda SANU (Srbská akademie věd a umění), v němž byla představena nepříznivá pozice srbského národa, jehož menšiny jsou ohroženy a který je ekonomicky podřízen Chorvatsku a Slovinsku. V Chorvatsku, Slovinsku a Vojvodině bylo

[80] Jože Pirjevec, *Jugoslávie 1918-1992* (Praha: Argo, 2000), 414.
[81] Ibid., 416.
[82] Hrvoje Matković, *Povijest Jugoslavije* (Zagreb: Naklada Pavičić, 1998), 376.
[83] Pirjevec, *Jugoslávie*, 418.
[84] Laura Silber a Allan Little, eds., *Smrt Jugoslavije* (Opatija: Otokar Keršovani, 2000), 21.
[85] Pirjevec, *Jugoslávie*, 432.

memorandum odsouzeno. Kritici memoranda požadovali vytvoření demokratické a pluralitní společnosti. Slovinsko k dosažení těchto cílů nevyloučilo ani možnost odtržení se od Jugoslávie. Předsedou Svazu komunistů Srbska se stal v únoru roku 1986 komunista Slobodan Milošević, který se z populistických důvodů přiklonil k nacionalismu. Prohlásil se za ochránce srbského národa, žijícího v Kosovu, kde v této době probíhaly demonstrace. Velmi rychle se mu podařilo provést čistky ve straně a ve sdělovacích prostředcích, které dostal pod svou kontrolu.[86] Kladl si za cíl podřízení Kosova a albánských politiků, kteří stále ještě režim podporovali. Jejich problémem bylo, že nikdy neopustili myšlenku autonomie Kosova. Milošević, který hájil velkosrbský nacionalismus, se spojil s JLA, podporující myšlenku jugoslávství. Koncem roku 1987 došlo k rozkolu mezi komunisty Slovinska a Jugoslávie.[87] Dále přišla na řadu také otázka Kosova, kde došlo k masovým demonstracím. Za největší nepřátele považoval režim Albánce a Slovince. V Kosovu došlo v únoru 1989 ke stávkám a protestům, kvůli zrušení jeho autonomie ústavou, přičemž kosovské Albánce podpořilo i Slovinsko.[88] Účastníci protestů byli masově zatýkáni. V dubnu téhož roku se ve Slovinsku znovu rozhořely demonstrace a protestní shromáždění. V květnu došlo ke zvolení Miloševiće prezidentem Srbska. Ve Slovinsku stále více narůstal odpor vůči Jugoslávii. Komunistická strana zde ztratila vedoucí roli, zajištěnou ústavou a parlament uznal politický pluralismus.

V lednu 1990 vypsalo Slovinsko svobodné volby.[89] Slovinsko představilo své rozsáhlé požadavky na 14. mimořádném sjezdu SKJ[90], konaném v lednu téhož roku. Požadavky byly odmítnuty, což slovinské delegáty přimělo k opuštění sjezdu. Sjezd byl neúspěchem také pro Chorvatsko, kde následně začalo vznikat mnoho politických stran a chorvatská delegace se čím dál tím méně zúčastňovala jednání. Do popředí se dostalo Chorvatské demokratické společenství (dále jen HDZ), které bylo nositelem nacionalistických a konzervativních myšlenek. Vztahy mezi Chorvaty a Srby se stále více zhoršovaly, což vedlo k chorvatskému příklonu na stranu Slovinska, kde se v dubnu konaly první svobodné volby. Následovalo také Chorvatsko, kde se svobodné volby uskutečnily v květnu. Zvítězil HDZ a prezidentem se stal Franjo Tudjman.[91] V Chorvatsku žila početná srbská komunita,

[86] Ibid., 441-446.
[87] Ibid., 447-450.
[88] Ibid., 453-458.
[89] Ibid., 460-463.
[90] Svaz komunistů Jugsolávie
[91] Hlavním cílem nového chorvatského vedení byla nezávislost na Bělehradu a vyhlášení Chorvatska nezávislým a suverénním státem. Franjo Tudjman svými častými cestami do zahraničí hledal podporu jak

která se obávala, že v rámci samostatného Chorvatská ztratí svůj rovnoprávný status. Milošević následně prohlásil, že je nutné postarat se o 2 miliony Srbů, žijící mimo hranice Srbska.[92] V říjnu 1990 se Srbové žijící v Chorvatsku, počítající s pomocí Bělehradu a JLA, začali vojensky aktivizovat. U obyvatelstva narůstaly obavy z války a na konci roku 1990 proběhlo referendum o nezávislosti Slovinska, pro které se vyslovilo něco přes 88 % zúčastněných.[93] Na konci téhož roku proběhly svobodné volby i v Makedonii, kde nejlépe dopadla VMRO[94], rovněž se hlásící k nacionalismu. I po volbách v BaH bylo jasné, že nacionální stránka hraje nejdůležitější roli. Voleb se sice zúčastnilo více stran a mohlo by se hovořit o pluralismu, ale jistě ne o multikulturalismu a demokracii.[95] Prezidentem se stal Muslim Alija Izetbegović. V Srbsku znovu zvítězil Milošević a v Černé Hoře Miloševićův politický spojenec a komunista Momir Bulatović.

Koncem roku 1990 došlo k vyhlášení autonomní oblasti na území Chorvatska, jako odpověď chorvatských Srbů žijících v Krajině na vynechání jejich práv v rámci ústavy. V lednu následujícího roku došlo téměř k ozbrojeným střetům v Chorvatsku, kde byla JLA připravená zasáhnout. Konflikt byl však na několik měsíců odložen, díky americkému a britskému zapojení.[96] Srbové žijící v Krajině v květnu roku 1991 vyhlásili připojení k Srbsku.[97] To podnítilo i bosenské Srby k podobnému činu. Do konfliktních oblastí BaH a Chorvatska přicházely četnické oddíly, aby napomohly krajanům. Osamostatnění Slovinska bylo naplánované na 25.6.1991. Po vyhlášení nezávislosti bylo napadeno JLA. Chorvaté téhož dne také formálně vyhlásili nezávislost.[98] Dne 7.7. se uskutečnila Brionská konference[99], jejímž výsledkem byla Brionská deklarace, která měla za cíl ukončit boje ve Slovinsku a došlo ke stažení JLA ze Slovinska.[100] Stažení JLA ze svého území požadovali i Chorvaté, ale k tomu nedošlo. V červenci roku 1991 začala válka v Chorvatsku. Hlavními ohnisky konfliktu byly národnostně smíšené oblasti.[101] Z Krajiny se jednotky JLA

chorvatské diaspory, tak i Mezinárodního společenství a především Německa. Viz Misha Glenny, *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmoci* (Praha: BB art, 2003), 486.

[92] Pirjevec, *Jugoslávie*, 469-470.

[93] Ibid., 474.

[94] Vnitřní makedonská revoluční organizace

[95] Jasminka Udovički a James Ridgeway, eds*., Burn This House: The Making and Unmaking of Yugoslavia* (Londýn: Duke University Press, 2000), 176.

[96] Pirjevec, *Jugoslávie*, 475-476.

[97] Ibid., 480.

[98] Ibid., 478-482.

[99] Na žádost EHS do regionu přijeli ministři zahraničí Holandska, Lucemburska a Itálie, kteří měli za úkol vypracovat plán, který by Jugoslávii zachránil.

[100] Pirjevec, Jugoslávie, 496.

[101] V srpnu následovalo obležení strategicky důležitého Vukovaru, Osijeku, Zadaru, Šibeniku a Dubrovniku.

přesunuly do BaH. Jelikož několik plánů vypracovaných ES na zprostředkování míru neuspělo, ES prohlásilo, že každý stát, respektující stanovené podmínky, bude uznán v případě, že se k tomu přihlásí do 23.12.1991.[102] Takto učinilo Slovinsko spolu s ostatními republikami, kromě Srbska a Černé Hory.[103]

V lednu 1992 byly Slovinsko a Chorvatsko uznány jako samostatné státy. Izetbegović nechtěl, aby BaH zůstala v osekané Jugoslávii[104] se Srbskem. Idea nezávislosti se přelila z Chorvatska a Slovinska i do BaH, a proto zde proběhlo referendum o nezávislosti ve dnech 29.2.-1.3.1992, které bylo bojkotováno ze strany bosenských Srbů, kteří svou neúčastí vyslovili nesouhlas.[105] Začátek války v Chorvatsku urychlil začátek války v BaH, kterou ES následně uznalo 6.4.1992.[106] Podle Laury Silber, tomu bylo možné zabránit v případě, že by ES v lednu 1992 neuznalo Chorvatsko jako nezávislý stát. Požádat v této době o nezávislost se v podstatě rovnalo vyhlášení války.[107] Dne 9. ledna 1992 vyhlásili představitelé bosenských Srbů na základě referenda autonomní oblast-Srbskou republiku BaH.[108] Boje a vraždění začaly ještě v roce 1991 v Mostaru.[109] Záminkou k rozpoutání války pak byla údajně vražda otce srbského ženicha v Sarajevu na svatbě. Následně byly rozmístěny srbské a potom i muslimské barikády v Sarajevu, ale i ve zbytku země. Poslední pokus o zabránění eskalace konfliktu 18.3.1992 bylo představení mírového plánu za BaH všem třem stranám portugalským prostředníkem ES José Cutileirem.[110] Po uznání nezávislosti BaH nařídil srbský generál Ratko Mladić zahájení palby na Sarajevo, které v průběhu celého léta a podzimu bylo neúnavně ostřelováno s cílem prolomit jeho morálku a zničit zemi. Válkou mělo být dosaženo etnicky homogenního prostoru. V podstatě se

[102] Ibid., 499-501.
[103] Podmínkou uznání pro Chorvatsko bylo zahrnutí srbské menšiny do ústavy a pro BaH uspořádání referenda pod mezinárodním dohledem. Problémem v případě Bosny bylo to, že se všechny tři strany musely poporčně vyslovit pro nezávislost, namísto vyslovené většiny obyvatelstva jako celku. Toto bylo v souladu s bosenskou ústavou, ale těžce dosažitelné v praxi. Viz Udovički, *Burn This House*, 178-179.
[104] Krnja Jugoslavija (Srbsko a Černá Hora)
[105] Ještě v roce 1990 zde došlo k založení tří nacionálních stran a to muslimské, srbské a chorvatské (SDA-Svaz demokratické akce, jehož předsedou se stal Alija Izetbegović, SDS-Srbská demokratická strana, jejíž předsedou se stal Radovan Karadžić a HDZ-Chorvatské demokratické společenství, čí předseda byl Stjepan Kljuić. Viz Silber a Little, *Smrt Jugoslavije*, 204-205.
[106] Udovički, *Burn this house,* 179.
[107] Silber a Little, *Smrt Jugoslavije*, 211-215.
[108] Srbská republika BaH byla následně přejmenována na Republiku Srbskou. Zahrnovala jihovýchodní hercegovské město Trebinje, Bosenskou krajinu na severozápadě s centrem v Banja Luce a část kolem hory Romanija.
[109] Udovički, *Burn This House*, 182.
[110] Podle plánu měla být BaH rozdělena do tří teritoriálních jednotek a členové předsednictva se měli společně podílet na moci. Chorvaté a Srbové plán přijali, zatímco Izetbegović zaprvé přijal, ale potom odmítl. Viz Udovički, *Burn this house*, 183-185.

jednalo o válku všech proti všem. [111] V srpnu roku 1993 byla vyhlášena Chorvatská republika Herceg-Bosna.[112] V dubnu roku 1993 začaly ozbrojené střety mezi Muslimy a Chorvaty, které vedly k zničení etnicky smíšeného Mostaru.[113] Za války se konalo několik mezinárodních konferencí, které se pokusily krvavý konflikt zastavit, ale bez úspěchu. V roce 1993 ještě došlo k přejmenování národního jména Muslimů na „Bosňáci".[114]

Po aktivaci Ruska, kvůli odmítavému postoji vůči NATO strategii v tomto prostoru se zde začaly čím dál tím více aktivovat také USA. Američané v roce 1994 ve Washingtonu zprostředkovali dialog mezi Bosňáky a Chorvaty o vytvoření jejich společné federace v BaH.[115] Status bezpečných zón v Bosně mělo 6 měst, ze kterých jako první padla Srebrenica v létě roku 1995. Došlo zde k brutálnímu násilí a k zastřelení přes 8 tisíc muslimských mužů v krátkém časovém rozmezí, přičemž město opustilo kolem 25 000 lidí. Tento čin byl následně označen za genocidu. Paralelně v srpnu roku 1995 zahájila chorvatská armáda operaci Bouře, při které získala oblast Srbské krajiny v Chorvatsku a následně se spojila s Armádou RBaH v oblasti Bosenské krajiny.[116] V srpnu došlo k dalšímu masakru v Sarajevu, po kterém následovalo zničení většiny vojenských pozic bosenských Srbů útokem NATO sil. Poté byl bosňácko-chorvatský společný postup celkově úspěšný při dobytí velké části území získaného Srby. Postup byl zastaven u Banja Luky nátlakem velmocí. Dohoda o příměří byla podepsaná v říjnu 1995. Mírová jednání zprostředkovaly USA v ohijském Daytonu. Prezidenti BaH, Chorvatska a Srbska byli donuceni mírovou smlouvu podepsat.[117] K tomu tak došlo 14.12.1995 v Paříži.[118]

Po rozpadu Jugoslávie v polovině 90. let vziklo 5 nových států (Slovinsko, Chorvatsko, Bývalá jugoslávská republika Makedonie, BaH a SRJ).[119] Nejlépe dopadlo Slovinsko,

---

[111] Jasminka Udovički teror popisuje větou: „Mezi nejrůznější případy terorismu patřily veřejné popravy, mučení, koncentrační tábory a znásilnění, vše vedeno jako veřejný krevní sport". Viz Ibid., 189.
[112] Stát ve státě, separatistický útvar, jejímž prezidentem byl zvolen Mate Boban. Viz Miroslav Šesták et al., eds., *Dějiny jihoslovanských zemí* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998), 635.
[113] Ibid., 633.
[114] Ibid., 635.
[115] V červenci téhož roku byl kontaktní skupinou pro BaH předložen mírový plán teritoriálního rozdělení Bosny, kde by 51% teritoria dostala bosňácko-chorvatska federace a 49% Bosenští Srbové. Viz ibid., 638.
[116] Ibid., 638-640.
[117] Pro BaH se účastnil Alija izetbegović, pro Chrovatsko Franjo Tudjman a pro Srbsko Slobodan Milošević.
[118] Ze smlouvy vyplívalo, že BaH zůstane v dosavadních hranicích, ale vnitřně rozdělena do dvou entit (Federaci Bosňáků a Chorvatů a na Republiku srbskou) v poměru 51:49, s hlavním městem v Sarajevu. Daytonská mírová smlouva měla představovat jen přechodné řešení, než dojde k trvalému řešení, ale je v platnosti až do dnes. V značné míře omezuje efektivní fungování státu, kvůli ústavním nedostatkům. Viz ibid., 642-643.
[119] SRJ se v roce 2003 přejmenovala na Srbsko a Černou Horu. O tři roky později se rozpadla na samostatné Srbsko a samostatnou Černou Horu. V roce 2008 Kosovo vyhlásilo nezávislost na Srbsku.

které se po krátkých bojích o nezávislost vydalo na cestu evropské integrace. Ve Slovinsku mají v současné době občané nejvyšší životní úroveň ze všech postjugoslávských republik. Makedonie se válce sice vyhnula, ale zase byla jediným státem, který ztratil svého prezidenta při atentátu. Chorvatsko vyšlo z války posíleno. BaH, zpustošena válkou, na tom byla nejhůř. Její vláda do války vstoupila nepřipravená, spoléhající na pomoc ES. Ve všech nástupnických státech nedošlo k vytvoření občanských demokracií, ale demokracií s primárním akcentem na nacionalismus. Toto byla situace, před kterou účastnící mého výzkumu utíkali.

2.2 Emigrace jako důsledek

Součást migračních trendů Jugoslávie v 70. a 80. letech 20. století představovaly ekonomické či pracovní migrace [120], kde se Jugoslávie stala významným vývozcem pracovní síly do Německa, Rakouska nebo Švýcarska. Gastarbeiteři[121] byli muži, kteří v zahraničí dočasně vykonávali manuální práce s cílem uživení rodiny, která zůstávala doma. Začátkem 90. let donutily lidi k emigraci hlavně politické a ekonomické následky rozpadu socialistických režimů. Krvavé války, které doprovázely rozpad Jugoslávie nejen, že si vynutily stovky tisíc obětí, ale také způsobily masový odchod několika milionů lidí ze svých domovů.[122] Války v Jugoslávii způsobily největší nedobrovolnou migraci, se kterou se Evropa setkala naposledy po skončení druhé světové války. V případě migračních trendů po jugoslávských válkách lze na prostoru dnes již bývalé Jugoslávie hovořit o nucených, vnitřních a vnějších migrací, které již byly definovány v rámci samostatné podkapitoly (viz kapitola 1.2. Teorie migrace). Nucené migrace, doprovázely také ekonomické migrace, většinově motivované celkovým úpadkem životní úrovně, jež

[120] Ekonomický migrant představuje typ migrantů, který se rozhode migrovat buď v rámci svého státu, anebo přes jeho hranice za účelem zlepšení svých a rodinných životních podmínek a svého postavení doma. Ekonomická migrace je motivována ekonomickou nejistotou, ale také často i touhou po splnění určitého cíle doma např. koupě bytu nebo domů, auta, vlastního podniku, financování studia dětí anebo celkové zvýšení životní úrovně domácnosti atd. Caroline B. Brettell a James F. Hollifield, eds., *Migration Theory: Talking Across Disciplines* (New York a Londýn: Routledge, 2000), 100-101.

[121] Andrea Rosalinde Hoffer, "Migration", in *Regional Transformationprocesses in The Western Balkan Countries*, ed. Gyula Horváth et al. (Pécs: Centre for Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences, 2011), 179.

[122] Miloš Fňukal et al., „Dopady migrací ze zemí bývalé Jugoslávie do ostatních evropských zemí" (výzkumný projekt, Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2007), 5.

způsobila válka.[123] Evropa se snažila jugoslávskou krizi zmírnit dočasným přijetím uprchlíků, přičemž mělo následně dojít k jejich repatriaci.

2.2.1 Problematika uprchlictví

S migracemi je spojen i obrovský počet vnitřně vysídlených osob[124], ale také lidí, kteří se rozhodli dočasně nebo trvalé emigrovat mimo svoji vlast. Mezi parametry, které ovlivňují výběr cílové země, patří vzdálenost k zemi původu, podobné kulturní a sociální prostředí (podobný jazyk, kulturní tradice a zvyklosti), vyspělost cílové země oproti ostatním, ale také přítomnost migračních sítí, na které by se příchozí mohl napojit.[125] Pro lepší pochopení problematiky uprchlíků je nutně definovat i jejich právní rámec. Násilně vysídlená osoba, na rozdíl od ekonomického migranta, je nucena uprchnout, aby si zachránila vlastní život. Status uprchlíka je právně zakotven v „Úmluvě OSN o právním postavení uprchlíků“ z roku 1951, která definuje, kdo může získat status uprchlíka, požádat o azyl a stanovuje pravidla, která stát udělující azyl musí dodržovat.[126] Z Úmluvy také vyplývá, že osoba se statusem uprchlíka, v případě, že není považována za nebezpečnou, nemůže být násilně vyhnána a vrácena do země, kde bude ohrožen její život.[127] V případě ozbrojeného konfliktu existuje také režim „prima facie“, kdy je počet lidí opouštějících stát mnohem větší, než v době míru a z toho důvodu cílová země s uprchlíky nemůže zacházet individuálně.[128] Do roku 1990 se Evropa většinou potýkala s uprchlíky, kteří byli vyhnáni individuálně (většinou z bývalého sovětského bloku a z někdejších komunistických zemí). Na začátku 90. let nastartoval velký příliv uprchlíků z bývalé Jugoslávie utíkajících před válkou režim „prima facie“. Ten byl dobře rozvinut v Německu, Rakousku a ve Švýcarsku, kde uprchlíkům byla umožněna dočasná ochrana, po jejímž konci se většina musela vrátit zpět. V některých zemích Evropy byl uprchlíkům na základě „Úmluvy OSN o právním postavení uprchlíků“ udělen azyl, což jim umožnilo v zemi zůstat. Většina se ale po válce

[123] Ibid., 1.
[124] Vysídlení může probíhat v rámci jednoho státu nebo mezi 2 státy. Osoby, které utíkají od vyhnanstva nebo válečného konfliktu přes hranice se nazývají uprchlíci. Na rozdíl od uprchlíků, existuje i termín vnitřně vysídlení osoba, což je označení pro osobu, která je vysídlena v rámci svého státu. Viz Goran Penev, ed., *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. Veka* (Bělehrad: Društvo demografa Srbije, 2011), 31.
[125] Fňukal, “Dopady migrací“, 5.
[126] Penev, *Migracije, krize i ratni sukobi*, 27-28.
[127] „Úmluva o právním postaveni uprchlíků, kapitola V, čl.33.“, UNHCR Česká republika, https://www.unhcr.org/cz/wp-content/uploads/sites/20/2016/12/Umluva_1951_a_Protokol_1967.pdf (staženo 12.4.2020).
[128] Režim „prima facie“ uděluje uprchlíkům dočasnou ochranu, než bude umožněn návrat. Až po návratu velkého počtu uprchlíků domů se k zbylým zase přistupuje individuálně. Viz Penev, *Migracije, krize i ratni sukobi*, 28.

musela vrátit domů, anebo odejít do třetí země, kde by bylo umožněno trvalé usazení a udělen trvalý pobyt.[129]

Po bombardování SRJ v roce 1999, BJR Makedonie, čelící vlastním problémům týkající se albánské minority, zaznamenala obrovský nárůst uprchlíků z Kosova. BJR Makedonie požádala o zahájení mezinárodní distribuce uprchlíků, kde by část uprchlíků byla rozmístěna do třetích zemí. Následně byl zahájen program „humanitární evakuace"[130], který zřídil UNHCR spolu s IOM.[131] Programu se zúčastnilo 28 zemí, které se dobrovolně přihlásily na poskytnutí dočasné pomoci, a dotkl se zhruba 96 000 uprchlíků.[132]

V roce 1993 byl počet vnitřně vysídlených osob Jugoslávie kolem 1,6 milionů, zatímco uprchlíků bylo kolem 900 tisíc, což je celkově 2,5 milionů vysídlených osob. Počet uprchlíků a vnitřně vysídlených osob se do roku 2005 snižoval. Úpadek byl krátce přerušen nárůstem počtu vysídlených, což byl následek kosovské krize v roce 1999 (viz příloha: graf 1).[133] Po kosovské krizi v roce 1999 zaznamenaly největší vysídlení obyvatelstva Srbsko a Černá Hora. Největší počet vnitřně vysídlených osob a uprchlíků do roku 1999 měla BaH, na kterou připadlo 70 % všech uprchlíků a vnitřně vysídlených osob z bývalé Jugoslávie (viz příloha: graf 2).[134] Mezi lety 1991-1995 zemi opustilo více než milion lidí, zatímco v prvních poválečných letech se vrátilo kolem půl milionu lidí.[135]

Co se týče Chorvatska, to mělo v době vrcholu válečných konfliktů dvakrát méně vysídlených osob než BaH. V roce 1993 bylo v Chorvatsku celkově vysídlených kolem 640 tisíc (z toho 350 000 vnitřně vysídlených a 290 000 uprchlíků, viz příloha: graf 3). V Srbsku a Černé Hoře se do roku 1998 vysídlení týkalo hlavně uprchlíků z BaH a Chorvatska a stát se dlouho potýkal s problémem vnitřně vysídlených osob. V roce 2005 v zemi bylo kolem 250 000 vnitřně vysídlených osob a 22 000 z nich se usadilo v Kosovu. V Srbsku a Černé Hoře v roce 2005 poprvé od roku 1993 počet vnitřně vysídlených osob přesáhl počet uprchlíků. (Viz příloha: graf 4)

[129] Přesun do třetí země je občas hodnocen pozitivně v rámci mezinárodní distribuce uprchlíků, protože tímto způsobem by země prvního azylu byla méně zatížená. Ibid., 28-29.
[130] HEP- „Humanitarian Evacuation Programme". Viz „Kosovo Emergency", UNHCR, https://www.unhcr.org/3e2d4d5f7.pdf (staženo 12.4.2020).
[131] IOM-International Organisation for Migration (česky: Mezinárodní organizace pro migraci)
[132] „Kosovo Emergency", UNHCR, https://www.unhcr.org/3e2d4d5f7.pdf (12.4.2020).
[133] V roce 1998 byl zaznamenán nárůst počtu vysídlených z 1,5 milionů v roce 1998 na 1,7 milionů v roce 1999. Viz Penev, *Migracije, krize i ratni sukobi,* 31.
[134] Ibid., 31.
[135] „Informacija o stanju iseljeništva iz BiH", Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/aktuelnosti/Informacija%20o%20iseljenistvu%20iz%20BiH_dec%202012.pdf (staženo 17.4.2020).

Migrace silně ovlivňují jak společnost, ze které se migruje, tak i společnost do které se migranti snaží zapojit (mění se věková struktura obyvatelstva, porodnost, úmrtnost, nezaměstnanost atd.). Uplatňování migrační politiky se různí. Státy různě regulovaly vstup uprchlíků, jejich počet, a zda jejich pobyt bude časově omezen, kdy se v tom případě řeší i délka pobytu, ale také integrační politika. Integrační politika je záležitostí vnitrostátní, zatímco imigrační politika celkově ovlivňuje i mezinárodní vztahy. V 80. letech došlo kvůli nárůstu nezaměstnanosti k obratu u západoevropské společnosti, tradičně zvyklé na přítomnost ekonomických migrantů, kdy cizincům bylo vyčítáno za to, že v době nezaměstnanosti „zneužívají sociální benefity a odebírají pracovní místa místním“.[136] Nejvíce uprchlíků bylo přijato mezi lety 1991-1993, kdy státy pomalu začaly hranice uzavírat. Aktivní přijímání uprchlíků nahradila politika zabezpečování vysídlených osob v zemích konfliktu.[137] Státem, který přijal nejvíce uprchlíků, bylo Německo. Následují USA, Dánsko, Švédsko, Velká Británie atd. Celkový počet osob z bývalé Jugoslávie žádající o azyl v Německu mezi lety 1990-1999 byl 535 365.[138] Počet uprchlíků ze Srbska a Černé Hory v Německu je 142 700.[139] V poválečném období měla většina lidí z BaH v hostujících státech status uprchlíka. V současné době byl tento status nahrazen občanstvím nebo trvalým/dlouhodobým pobytem. Německo přijalo nejvíce uprchlíků z BaH (350 000 [140]) a od roku 2002 nemá žádný z nich status uprchlíka.

2.2.2 Imigrace do ČR

Listopad 1989 přinesl kromě politických, také značné změny v pohledu migračních trendů v ČR. Došlo k otevření hranic, politickému uvolnění, ale také k přílivu migrantů, kteří si ČR zvolili za nové místo pro život. Poslední desetiletí 20. století přeměnilo ČR ze země původu v zemi cílovou nebo tranzitní.[141] ČR příliv imigrantů regulovala vízovou povinností pro některé státy, povolením k pobytu pro osoby, které se na jejím území rozhodly zůstat déle než 90 dní a také povolením k podnikání. Podle sčítání lidu z roku 1991 došlo k nárůstu počtu přistěhovalců, kdy počet cizinců dosáhl 56 732 a v roce 2001

[136] Fňukal, „Dopady migrací“, 7.
[137] Ibid., 9.
[138] Penev, *Migracije, krize i ratni sukobi*, 41.
[139] Ibid., 37.
[140] „Informacija o stanju iseljeništva iz BiH“, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/aktuelnosti/Informacija%20o%20iseljenistvu%20iz%20BiH_dec%202012.pdf (staženo 17.4.2020).
[141] Miroslav Mareš, et al., eds., *Etnické menšiny a česká politika: Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004), 9.

tento počet dosáhl 124 608.[142] Koncem roku 1990 bylo celkově uděleno 35 198 povolení k dlouhodobému a trvalému pobytu podle statistik Ministerstva vnitra ČR. Tento počet každý rok narůstal, když v roce 2001 dosáhl 210 794.[143] Motivací k dočasnému nebo trvalému usazení v ČR byly pracovní příležitosti na českém trhu práce, možnost dočasné ochrany anebo zisk dlouhodobého azylu, kdy se ČR, stejně jako i ostatní státy střední Evropy podílela na poskytnutí ochrany.[144] Pro některé imigranty představovala ČR pouze přechodné řešení, zatímco zbytek se zde rozhodl dlouhodobě usadit. Migrace z Jugoslávie do ČR kulminovala v letech 1995-1996.[145] Mezi lety 1991-2001 požádalo o azyl celkem 51 988 lidí. Azyl byl udělen pouze malé části žadatelů (4,1 %).[146] Pro období 1990-2011 bylo občanům 76 zemí světa uděleno 3747 azylů.[147] V ČR požádalo o azyl mezi lety 1990-1999 1787 obyvatel bývalé Jugoslávie.[148] Mezi lety 1996-2004 o azyl v ČR požádalo 1030 občanů BaH.[149] Do roku 2011 azyl získalo 48 státních příslušníků BaH, 4 Chorvatska, 40 Jugoslávie, 53 bývalé Jugoslávie, 2 Srbska a 3 státních příslušníků bývalého Srbska a Černé Hory.[150] Občané BaH nejvíce migrovali do Německa. Rakouska, Slovinska, Švýcarska, Itálie, Austrálie, Dánska, Švédska a Kanady. Držitelů pouze bosenského občanství bylo v ČR k roku 2010 2181.[151] Na rozdíl od Chorvatů, občané BaH a Slovinska v ČR nemají status menšiny.

Počet Chorvatů žijících v ČR, kteří v důsledku demokratických změn v Československu získali status menšiny, se odhaduje kolem 2000. Na základě sčítání lidu z roku 2011 byl celkový počet Chorvatů v ČR 1125.[152] V ČR působí 2 oficiálně zaregistrovaná sdružení:

---

[142] Mirjam Moravcová, „Struktura etnických menšin a imigračních skupin v České republice (Vývoj let 1918-2001)“, in *Kdo jsem a kam patřím?*, ed. Mirjam Moravcová, Helena Nosková et al. (Praha: Sofis, 2005), 61.

[143] Ibid., 62.

[144] Dočasnou ochranu poskytla pro 6000 lidí. Viz „Uprchlictví a migrace ze zemí bývalé Jugoslávie“, Encyklopedie migrace, https://www.encyclopediaofmigration.org/uprchlictvi-ze-zemi-byvale-jugoslavie/ (staženo 31.5.2019).

[145] Moravcová, “Struktura etnických menšin“, 62.

[146] Ibid., 68.

[147] Zdeněk Uherek et al., eds., *Analýza státního integračního programu pro azylanty* (Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2012), 15.

[148] Penev, *Migracije, krize i ratni sukobi*, 41.

[149] Údaje mezi lety 1993-1995 nejsou k dispozici. Ibid., 44.

[150] Tabulka č. 1: Počty osob, kterým byl v letech 1990–2011 udělen azyl podle státní příslušnosti v době udělení azylu. Viz Uherek, *Analýza státního integračního programu*, 15-18.

[151] „Informacija o stanju iseljeništva iz BiH“, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/aktuelnosti/Informacija%20o%20iseljenistvu%20iz%20BiH_dec%202012.pdf (staženo 17.4.2020). Viz Tabulka 6 „Počet emigrantů, kteří mají pouze BaH občanství“.

[152] Chorvaté status menšiny mají i v Rakousku, Bulharsku, Černé Hoře, Itálii, Kosovu, Maďarsku, na Slovensku a v Srbsku. Viz „Chorvatská národnostní menšina“, Vláda ČR, https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/chorvatska-narodnostni-mensina-16110/ (staženo 25.4.2020).

Sdružení občanů chorvatské národnosti v ČR a Česko-chorvatské sdružení.[153] Češi mají v Chorvatsku také status menšiny, kde se k české národnosti přihlásilo 9641 Čechů.[154] V Chorvatsku působí také Svaz Čechů v Chorvatsku[155] s centrem v Daruvaru. Polovina lidí v ČR, hlásících se podle sčítání lidu z roku 2011 k srbské národnostní menšině, z celkového počtu 1717[156], žije v Praze, zatímco zbytek žije v Brně, Olomouci, Ostravě atd.[157] Co se týče zastoupení Čechů v Srbsku, oni také mají status menšiny[158] a nejvíce jich žije v Bele Crkvi a Českém Selu.

Podle statistik Českého statického úřadu (dále jen ČSÚ) bylo lidí z BaH v ČR v roce 1994 720, z toho 656 mělo dlouhodobý pobyt. V roce 1999 tento počet stoupl na 1622, z toho 417 mělo dlouhodobý pobyt. Chorvatů v ČR v roce 1994 bylo 988, z toho 793 lidí obdrželo dlouhodobý pobyt. Jejich počet v roce 1999 narostl na 2213, ze kterého 1134 mělo dlouhodobý pobyt. Makedonců bylo v roce 1994 523 a dlouhodobý pobyt mělo 425 z nich. Údaje pro rok 1999 ukazují, že jejich počet narostl více než dvojnásobně, a to na 1091 osob, ze kterých mělo dlouhodobý pobyt 695 lidí. Slovinců bylo v roce 1994 jen 106, zatímco dlouhodobý pobyt mělo 84 z nich. K roku 1999 se počet Slovinců zvýšil na 190, zatímco dlouhodobý pobyt mělo 99 Slovinců. Údaje pro Srbsko a Černou Horu jsou k dispozici pouze pro období 1994-1995. V roce 1994 byl jejich počet 140 (dlouhodobý pobyt z toho mělo 49 lidí).[159]

---

[153] „Hrvatska manjina u Češkoj Republici“, Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske, https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatska-manjina-u-inozemstvu/hrvatska-manjina-u-ceskoj-republici/740 (staženo 30.5.2020).

[154] Podle sčítání obyvatel z roku 2011. Viz. „Češka manjina u Hrvatskoj i njezine udruge“, Veleposlanstvo Republike Češke u Zagrebu, https://www.mzv.cz/zagreb/hr/ceska_manjina_u_republici_hrvatskoj/ceska_manjina_u_hrvatskoj_i_njezine/index.html (staženo 30.5.2020).

[155] „Svaz Čechů v Chorvatsku je nepolitická, samostatná organizace dobrovolně sdružených Českých besed, škol, menšinových institucí, klubů a jednotlivců v oblasti kultury, vzdělávání, umění, vědy a sportu. Byl založen v roce 1944 jako společný svaz Čechů a Slováků v Chorvatsku, kdy v roce 1992, v důsledku rozpadu bývalého Československa, došlo ke rozdělení do dvou národních sdruženích a následně byl přejmenován na Svaz Čechů v Chorvatsku“. Viz „Svaz Čechů v RCH“, Svaz Čechů v Republice Chorvatsku, https://www.savez-ceha-rh.hr/index.php/cz/ (staženo 30.5.2020).

[156] „Srbská národnostní menšina“, Vláda ČR, https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/srbska-narodnostni-mensina-16158/ (staženo 30.5.2020).

[157] V ČR působí několik sdružení prosazující srbskou kulturu a historii: Srbský kulturní spolek „Radost“ a Spolek „Luka“ Praha, který často uspořádá kulturní akce. Viz “Klubovi i udruženja“, Ambasada Republike Srbije u Češkoj, http://prague.mfa.gov.rs/lat/dijasporatext.php?subaction=showfull&id=1348056781&ucat=127&template=MeniENG& (staženo 30.5.2020).

[158] Viz „Češka manjina u Srbiji“, Ambasada Republike Češke u Beogradu, https://www.mzv.cz/belgrade/sr/informacije/ceska_manjina/index.html (staženo 30.5.2020).

[159] „R04-Cizinci v ČR podle státního občanství 1994–2015 (31. 12.)“, Český statistický úřad, https://www.czso.cz/documents/11292/44321488/c01R04_2015.xlsx/d21d1384-0b76-4da7-a596-

Přístup k imigrantům a národnostním menšinám je také ovlivněn historickou zkušeností státu s imigrací. Imigrační a menšinová politika se časem mění a vyvíjí. Prohlubování evropské integrace bylo doprovázeno i postupnou unifikací migračních a integračních politik členských států. Do označení „imigrant" v ČR patří žadatelé o azyl, azylanti, držitelé dlouhodobého či trvalého pobytu, ale také lidé, kteří již získali české občanství. Začátkem 90. let se azylová a migrační politika teprve vytvářela a z toho důvodu byla migrace hodnocena mírně, zatímco v druhé polovině 90. let se působení Ministerstva vnitra v otázce migrační politiky zpřísnilo. K uvolnění došlo znovu začátkem roku 2000, kdy žadatelé o azyl již měli právo pracovat.[160]

Důležitým dokumentem jsou „Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců", vycházející z usnesení vlády č.55/2003, ze kterého vyplývá, že stát má řídit migrace na svém území a odstranit nelegální migrace. Ze zákona č. 40/1993 Sb. o nabývání a pozbývání státního občanství ČR vyplývá, že se občanství ČR nabývá narozením (je-li alespoň jeden rodič občanem ČR), osvojením, udělením, určením otcovství atd.[161] Tento zákon byl v roce 2013 nahrazen zákonem č. 186/2013 Sb. o státním občanství ČR a o změně některých zákonů (zákon o státním občanství ČR)[162], který nabyl účinnosti dne 1.1.2014.[163] Občanství mohou imigranti získat na základě desetiletého nepřetržitého pobytu v ČR, což je navíc podmíněno i úspěšným složením zkoušky z českého jazyka. Trvalý pobyt je možné získat na základě dlouhodobého pobytu, sloučení rodiny nebo na základě důvodů humanitárních.[164] Při založení občanských sdružení cizinců s právním uznáním je důležité, aby sdružení založily fyzické osoby se statusem občana nebo menšiny. Rozhoduje o tom Ministerstvo vnitra, které vznik sdružení cizinců často nepovoluje, a tento přístup je většinou považován za diskriminační. Imigrace a integrace

b85ae0f58696?version=1.0 (staženo 24.6.2020).

[160] Mareš et al., *Etnické menšiny,* 23.

[161] Ibid., 25-26.

[162] „Informace k novému zákonu o státním občanství ČR", Ministerstvo vnitra ČR, https://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx (staženo 26.6.2020).

[163] Úprava zákona nijak nemění podmínky zisku občanství narozením, upravuje ale nabývání občanství určením otcovství, osvojením a udělením „pokud je žadatel integrován do společnosti v České republice, zejména pokud jde o integraci z hlediska rodinného, pracovního nebo sociálního" (…) „osoby žádající o udělení českého státního občanství již nebudou prokazovat pozbytí svého dosavadního státního občanství" a „ nová právní úprava plně opouští princip jediného státního občanství a naopak se zcela přiklání k možnosti existence dvojího (či vícerého) státního občanství." Viz „Informace k novému zákonu o státním občanství ČR", Ministerstvo vnitra ČR, https://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx (staženo 26.6.2020).

[164] Mareš et al., *Etnické menšiny,* 26.

jsou záležitosti Ministerstva vnitra, Ministerstva zahraničí, Ministerstva práce a sociálních věcí (oddělení pro integraci cizinců), Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy atd.[165]

2.2.3 Nálada společnosti vůči cizincům v 90. letech

V této podkapitole vycházím především z analýzy Ivana Gabala, který v rámci výzkumu alespoň přibližně zachytil postoje majoritní české společnosti k imigrantům. Výsledky analýzy se týkají roků 1994 a 1996, což je přesné období příchodu většiny uprchlíků z bývalé Jugoslávie do ČR a které se potřebám mého výzkumu hodí.

Z hlediska vážnosti, nejdůležitější záležitost představovala pro Čechy v roce 1994 sociální a ekonomická situace, míra kriminality a korupce, tedy záležitosti spjaté s transformací země. Etnické problémy, příliv cizinců, tenze mezi nimi nebyly prioritou, byly spíše zlehčovány. Po roce 1996 začínaly narůstat odmítavé postoje majoritní společnosti k narůstajícímu počtu cizinců. Oproti roku 1994, kdy 77 % účastníků výzkumu příchod cizinců označilo za nepříznivý, v posledních letech 20. století byli cizinci nežádoucí v 81 % případů. Cizinci většinou vyvolávají negativní pocit u starších věkových skupin. Gabal uvádí, že ČR v 90. letech představovala „*postkomunistický uzavřený xenofobní stát*“. Češi si nárůst kriminality ve své zemi po roce 1990 obecně spojovali s přílivem cizinců. Dále jim často vyčítali, že obsazují dobrá pracovní místa a že kvůli nim ubýval počet volných pracovních míst pro Čechy. Autor se domnívá, že společnost se uzavřela v důsledku komunismu. Postoje o cizincích samozřejmě záleží i na jejich původu. U cizinců „sousedů“ byl zaznamenán pokles xenofobních uvažování ze strany majoritní společnosti, a naopak došlo k otevření společnosti vůči nim. Podle autora česká společnost rozlišuje mezi třemi skupinami cizinců, a to mezi kapitálovými (hospodářský přínosní Američani, Francouzi a Němci), příbuznými (patří sem např. Slováci, kteří jsou považováni za nejméně cizí) a etnicky odlišnými-nejcizejšími (Arabové, Vietnamci, ale i Jugoslávci, dále Rusové, Ukrajinci atd). Češi na cizincích v roce 1994 požadovali zejména přizpůsobení se většinové společnosti. V roce 1996 byl mezi Čechy zaznamenán mírný nárůst tolerance a odklon od tohoto požadavku. Dlouhodobě se však ukázalo, že žádoucími byli jen ti cizinci, kteří by se podřídili, zatímco ti etnicky odlišní nikoliv. Ačkoliv se část Čechů a Slováků rozhodla po roce 1948 s vidinou lepšího života, emigrovat do vyspělejších zemí, po pádu komunismu převažuje mezi Čechy názor, že by se stát měl starat převážně o své občany a

[165] Ibid., 24-27.

že „*nikomu nic nedluží*“. Mezi lety 1994-1996 se Češi domnívali, že ČR není oproti západní Evropě dostatečně vyspělá a nemůže se s přílivem cizinců vypořádat.[166]

2.3 Vztahy Čechů s národy bývalé Jugoslávie

Češi mají tradičně blízko k oblasti jihovýchodní Evropy. Ale i přesto se objevují značné rozdíly mezi těmito dvěma regiony. Prvním politicko-kulturním kontaktem Čechů s tímto prostorem představuje příchod Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu v 9. století, kde působili v rámci své náboženské a kulturní mise. Středověké období bylo charakterizováno vztahy obchodními, nikoliv však mezietnickými. S příchodem osvícenství se v českých zemích se začal prosazovat moderní nacionalismus a došlo ke vzniku novodobého českého národa a ke zrodu ideje vzájemnosti mezi slovanskými národy.[167] Spolupráce pokračovala i za doby Habsburské monarchie. Dalším společným rysem těchto národů je jazyková příbuznost, která velké části respondentů usnadnila učení českého jazyka. Češi politicky spolupracovali s jihoslovanskými národy již od 19. století, a příkladem je pražský slovanský sjezd z roku 1848, jehož se zúčastnili slovinští, chorvatští a srbští zástupci.[168] Mnozí čeští dělníci, umělci, řemeslníci odešli počátkem 20. století do balkánských zemí za lepším uplatněním. Češi prosluli na Balkáně svou vzdělaností, systematičností a pořádkem. Po rakousko-uherské okupaci BaH, bylo zapotřebí vybudovat moderní stavby a zlepšit infrastrukturu. Za tímto účelem přijela do země většina českých odborníků, strojníků a velký význam měli také architekti. Pro BaH byl důležitým architekt Karel Pařík.[169] Další ukázkou vzájemných vztahů je vznik Malé dohody v roce 1921, do které vstoupilo samostatné Československo, za účelem zabezpečení svých zájmů spolu s nově vzniklým Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců a Rumunskem. Velká část jugoslávských studentů,

[166] Ivan Gabal, „Etnické klíma české společnosti“, in *Etnické menšiny ve střední Evropě*, ed.Ivan Gabal et al. (Praha: G plus G, 1999), 70-81.
[167] Ladislav Hládký et al., eds., *Vztahy Čechů s národy a zeměmi Jihovýchodní Evropy* (Praha: Historický ústav, 2010), 12-13.
[168] Hladký, *Vztahy Čechů*, 21-108.
[169] Karel Pařík se spolu s kolegou Josipem Vancašem podílel na výstavbě budovy Zemské vlády BaH. Některé z jeho staveb v hlavním městě jsou i Národní divadlo, zemská banka, Šerijatská soudcovská škola, zemské muzeum, Aškenázská synagoga, zemská tiskárna, srbská pravoslavná škola, evangelický kostel či budova právnické fakulty Sarajevské univerzity. Karel Pařík žil s rodinou v Sarajevu kde zemřel a na jeho náhrobku lze přečíst: “ Čech rodem, Sarajevan volbou – vděčná Bosna a Hercegovina.“ Viz „Čech, který postavil evropské Sarajevo“, Dějiny a současnost, http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/6/cech-ktery-postavil-evropske-sarajevo-/ (staženo 1.7.2020). K výročí jeho smrti dne 16.6.2020 byla Ambasádou Bosny a Hercegoviny v Praze uspořádána přednáška a výstava fotografií jeho staveb, kde si občany BaH v Praze vzpomněli na architektu evropského Sarajeva a oslavovali jeho život a dílo.

pro které byla přitažlivá Filmová akademie múzických umění v Praze-FAMU[170], tradičně odjížděla do Československa studovat. Vztahy se vyostřily po nástupu komunismu v Československu a v důsledku Titovy roztržky s SSSR. Po zhroucení komunismu se vztahy znovu uvolnily. Češi rozpad Jugoslávie sledovali s nedůvěrou. Následující krvavé války u Čechů vzbudily soucit a do regionu poslali i své vojáky, kteří působili v rámci mírových misí v BaH, Chorvatsku a Kosovu.[171] ČR postupně navázala diplomatické styky se všemi postjugoslávskými republikami. V průběhu války v BaH poskytovala ČR také humanitární pomoc ve spolupráci s nadací Člověk v tísni.[172] Velkou úctu a oblibu si mezi uprchlíky vysloužila paní Dana Němcová, česká disidentka a mluvčí Charty 77, která po roce 1989 pracovala s uprchlíky ve Výboru dobré vůle a Poradně pro uprchlíky. Velká část respondentů ji považuje za osobu, která jim nejvíce pomohla po příjezdu do Prahy. Spolupráce ČR s Chorvatskem a Slovinskem probíhá v rámci EU, ale také v rámci struktur NATO, jejímiž členy jsou také Černá Hora a Severní Makedonie.

V posledních několika letech byl Vládou ČR zahájen i stipendijní program pro studenty z rozvojových zemí skrz Ministerstvo mládeže, tělovýchovy a sportu a ambasády ČR v těchto zemích.[173] V Praze dodnes působí několik jugoslávských intelektuálů a umělců, např. malíř Aldin Popaja, režisér Lordan Zafranović, novinář Igor Blažević. Do roku 1998 v Praze působil architekt a urbanista Raymond Rechnicer, který předčasně zemřel.[174] V ČR

[170] Známý je také film Praški student (česky Pražský student) o mladíkovy z bývalé Jugoslávie, který do Prahy přijel za účelem studia na FAMU. Jedním ze studentů je i regionálně známý novinář původem ze srbské Sjenice, Senad Hadžifejzović. Hadžifejzović vystudoval žurnalistiku v Bělehradě a Sarajevu a specializaci na pražské FAMU. Je známý i tím, že je nejdéle působícím novinářem, v předválečné, válečné a poválečné době a je vlastníkem nezávislé televize Face TV. Žije a působí v Sarajevu. Dalším z nich je i světově známý Sulejman Medenčević, původem z bosenské Derventy, filmový ředitel, student FAMU, působící v Los Angelesu. V ČR je sledován i ředitel Emir Kusturica. Dalším známým studentem FAMU je Lordan Zafránović, který dodnešžije a působí v Praze.

[171] Hladký, *Vztahy Čechů*, 16.

[172] Organizaci se podařilo sebrat několik desítek milionů korun z kterých bylo následně nakoupeno a dopraveno množství základních potravin do bosensko-hercegovských měst. Organizace Člověk v tísní spolupracovala i s různými mezinárodními fondy za účelem pomoci válkou postižením občanům BaH. Vedle organizace „Člověk v tísni“ pomáhal také Český červený kříž a Česká katolická charita. Viz ibid., 91.

[173] Každý rok několik vybraných studentů dostane příležitost studovat bakalářské, magisterské nebo doktorské obory na českých veřejných vysokých školách. Nárok mají studenti s dokončeným přechozím úsekem studia od onoho, na který se hlásí a ti, kteří úspěšné složí přijímací zkoušku. Náklady na ubytování jsou pokryty stipendiem. Stipendia za akademický rok 2019/20 byla stanovena jen pro magisterské a doktorské obory. Na akademický rok 2020/2021 nebyly stanoveny žádné programy.
„Stipendia Vlády ČR/Government Scholarships – Developing Countries“, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, https://www.msmt.cz/mezinarodni-vztahy/stipendia-vlady-ceske-republiky-rozvojove-zeme-1 (staženo 5.7.2020).

[174] Ondřej Daniel, *Bigbít nebo turbofolk: Představy migrantů z bývalé Jugoslávie* (Praha: Antropoweb, 2013), 64.

žilo ke konci roku 2019, podle ČSÚ, 509 Slovinců, 3041 Chorvatů, 2283 Bosňanů, 5593 Srbů, 200 Černohorců a 2342 Makedonců.[175]

3. Analytická část

3.1. Život předtím

„*Toto období bylo nejlepším obdobím mého života*.“[176]

Otázka „*Jak se žilo v Jugoslávii*?“ vyvolala u všech respondentů pouze pozitivní vzpomínky a reakce. Na Jugoslávii vzpomínají v nejlepším světle a s nostalgií. Popisují to všeobecnou jistotou, sociálním zabezpečením, otevřeností. Při rozhovoru to potvrdil i respondent M.S.: „*Mně bylo v Jugoslávii perfektně, nevěděl jsem, čeho mám více, zda přátel nebo peněz. Právě kvůli tomu, že mi bylo tak dobře, jsem neměl zdání, co nás čeká. Člověk pro stromy neviděl les*.“ Lidé byli v Jugoslávii údajně šťastní a nic nepostrádali. Se začátkem krize v Jugoslávii si paní D.J. vzpomíná, že si její generace trochu déle hledala práci, ale když ji našla, byla tato práce stabilní. Dále si vzpomíná: „*Kvalita života byla bezvadná, byli jsme úplně otevření, mohli jsme cestovat, v Jugoslávii nám nic nechybělo. Lidé si zde stěžovali na izolaci, nemožnost vycestovat, nemožnost dostat se ke knížkám, filmům. U nás to bylo mnohem lepší*.“[177]

Respondent E.J. svoji verzi popisuje takto: „*Když jde o způsob života, vztahy mezi lidmi, o morálku a finanční podmínky, Jugoslávie byla nejlepší zemí na světě. Finančně jsme na tom byli všichni více méně stejní, jak nejchudší, tak i ti nejbohatší. Byla to jedna šťastná země. Vzpomínám si na šťastné dětství a mládí, je mi líto, že Jugoslávie zmizela.*“[178]

Bez ohledu na krizi se mohlo pracovat i v soukromém sektoru. Platy nebyly průměrné, ale naopak vysoké. Respondentka M.H. tvrdí, že se mohlo pracovat kdekoliv a tolik, kolik se chtělo. Soukromý sektor na tom byl dobře a respondent B.S. uvádí, že Socialistická Jugoslávie provedla řadu pozitivních kroků, které drobným podnikatelům a soukromníkům umožnily dostat se na úroveň státních firem. „*Měli jsme možnost zapojit se do velkých investic, naše pracovnice v roce 1989 měla plat ve výši 900 marek, náš mistr ve výši 1200*

[175] „Cizinci (bez azylantů) podle státního občanství, věku a pohlaví (v okresech)“, Český statistický úřad, https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&pvo=CIZ10&sp=A&pvokc=&katalog=31032&z=T (staženo 2.7.2020).
[176] Osobní rozhovor s R.S., 15.5.2020.
[177] Osobní rozhovor s D.J., 25.3.2020.
[178] Osobní rozhovor s E.J., 25.5.2020.

marek, to byly velmi vysoké platy. Žilo se velmi dobře. Na fakultě jsme se učili, že podmínkou války nebo revoluce je nespokojenost lidí. U nás to bylo právě naopak, platy byly nejvyšší možné, nezaměstnanost byla nízká, nemohl jsem najít pracovníky. Ale asi ten nacionalismus ničí vše."[179]

Lidé si začali všímat vážnosti situace až s prvními barikádami a výstřely. Nikdo nevěřil, že k válce dojde. Válka pro ně byla nepřípustná a nemyslitelná. Atmosféra byla zvláštní, ale nikdo si nemohl ani představit scénář, který následoval. Svůj tehdejší nezájem o politiku vysvětlují respondenti tím, že nikdo z nich nebyl vychováván v nacionalistickém duchu. „*Stavěly se barikády, nevím, bylo to divné, nikdo netušil, co se kolem nás děje. Ale lidé, kteří někoho měli v armádě, dobře věděli, co bude následovat. Obyčejní lidé si to neuvědomovali*."[180]

Ačkoliv válka nezasáhla všechny země, vzrůstající tenze byla cítit také ve zbytku republik. Lidé situaci sledovali v televizi a většinou měli příbuzné a přátele v zemích zasažených válkou, se kterými soucítili. Paní V.B. v době začátku nepokojů žila s rodinou v Černé Hoře. "*Pamatuji si své rodiče, kteří v televizi sledovali revoluci v Československu, proces s Ceausescem, pak ten začátek války ve Slovinsku, Chorvatsku. Oni byli strašně nervózní, cítila jsem to napětí. Ale mládež žila ve svém světě, bylo nám dobře.*"[181] Pro tehdejší mládež bylo důležité mít možnost vycestovat, poslouchat hudbu, bez ohledu na to, zda byla srbská či chorvatská. Nevědělo se, zda je soused Srb, Chorvat, Muslim nebo něco jiného. Takové věci se neřešily. Smíšená manželství byla běžná, a proto muži po mobilizaci nevěděli, na kterou z válčících stran se přidat a proti komu bojovat. Respondent D.L. z chorvatského Daruvaru se nacházel právě v takovéto situaci a po odmítnutí mobilizace byl vyhozen z práce, jeho zbylé věci v kanceláři vypáleny a jeho jméno se našlo na veřejném seznamu zrádců. Doma pro něj nezbylo místo. Útočiště nacházel v právě v Praze.

Názory vyplývající z rozhovorů, týkající se života v Jugoslávii byly vždy kladné. Kdyby nedošlo k válce a nárůstu nacionalismu, důvodů pro opuštění domova by bylo málo. Nové počátky v cizích zemích vyvolaly touhu po rodině, lidech, zvycích a rodném městě. Vypořádat se s novými podmínkami života v novém prostředí představovalo důležitou životní zkoušku, kterou respondenti většinově, jak později uvidíme, úspěšně složili.

[179] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.
[180] Osobní rozhovor s M.H., 12.5.2020.
[181] Osobní rozhovor s V.B., 12.5.2020.

3.2. Integrace do nové společnosti

Praha nebyla první destinací pro všechny uprchlíky z bývalé Jugoslávie. Respondent B.S. z Bělehradu a respondentka D.J. jako uprchlík ze Sarajeva se nejprve dostali do Rakouska. Respondentka R.S. s rodinou ze Sarajeva nejprve odjela do Srbska, dále do Řecka a až po tom do Prahy. Respondent M.S. jel za matkou a dcerou do Německa. „*Ale já jsem v Německu nemohl zůstat. Bylo to na bázi ‚duldung', což znamená, že mě tolerovali po dobu války v Bosně. S jejím koncem jsem musel zemi opustit. Do ČR jsem přijel po vypršení ‚duldungu'. ČR byla jediná země, která nepožadovala vízum. Jelikož jsme nepotřebovali vízum a celá Evropa byla plná uprchlíků z Bosny a Chorvatska, rozhodli jsme se po domluvě s kamarádem jet sem. Přišli jsme se podívat.*"[182] Respondent B.B. se s manželkou a synem, kteří nějakou dobu strávili v uprchlických táborech v Německu, potkal v Bělehradě. Respondent A.LJ., z bosenského města Maglaj, strávil nějakou dobu v Záhřebu. Respondent N.V. z Bělehradu spolu s manželkou a dvěma dcerami také uvažoval o Francii, Velké Británii nebo Austrálii. Opustit tyto plány je však donutil nedostatek financí, neznalost francouzštiny a v případě Austrálie vzdálenost od země původu. Do Prahy se dostali v roce 1993, na doporučení známého. Respondent B.S. měl v úmyslu koupit byt ve Vídni. Do Prahy přišel náhodně, na návštěvu známého a zjistil, že za cenu bytu ve Vídni si v Praze koupí celou budovu. „*Když už riskuju, tak raději v Praze. Takže byla to náhoda*."[183] Respondentka M.H. spolu se dvěma syny, strávila jako uprchlík nějakou dobu ve chorvatském Splitu. Když se dozvěděla, že z istrijské vesničky Savudrija jede poslední český konvoj, rozhodla se během několika hodin, že následující den odjede. Spolu se dvěma syny přijela do Bělé Jezové, uprchlického tábora a bývalé ruské kasárny blízko Mladé Boleslavy, kde zůstala měsíc a půl.

Téměř pro všechny respondenty je společným rysem fakt, že neuvažovali o Československu, následně i o ČR, jako o potenciální cílové zemi. Sem se dostali buď náhodně, anebo na doporučení známých a přátel, kteří zde už nějakou dobu žili (Respondenti B.B., R.S., J.H., N.V., M.H.). Na otázku „*Proč jste si zvolil/a ČR*?" odpověď často bývala „*Protože Československo bylo jedinou zemí, kde jsme nepotřebovali vízum.*" To byl také jeden z nejdůležitějších důvodů, proč si respondenti zvolili právě ČR za svou cílovou zemi. O Československu se v té době uvažovalo jako o chudém, uzavřeném státě,

[182] Osobní rozhovor s M.S., 29.3.2020.
[183] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.

který hodně zaostával za Jugoslávii. Respondent B.B., uvádí: *„Již v roce 1992 mi kamarád žijící v Praze nabídl možnost se přestěhovat sem. Já jsem to odmítl, jaké Československo, co bych dělal v Československu vedle Sarajeva?.“* Po návštěvě svého kamaráda z Prahy v Bělehradě mu byla v roce 1994 opakovaně nabídnuta možnost přestěhovat se do Prahy. Tentokrát nabídku přijal. Respondentka R.S. a její rodina také od známého dostala nabídku začít nový život v Praze, kam se z Řecka v roce 1992 přestěhovali. Respondent H.M. měl v Praze bratra, který studoval na pražské FAMU. Respondentka ze Severní Makedonie Ž.M. do Prahy přijela v roce 1999 za sestrou, která v Praze bydlela od roku 1994. Její sestra byla také účastníkem mého výzkumu a vysvětluje, že do Prahy v létě v roce 1994 přijela turisticky, ale také na návštěvu manžela, který zde pracoval. O několik měsíců později se Praha stala jejím druhým domovem. Respondentka M.H. spolu se svými dvěma syny se následně z Bělé Jezové přestěhovala do Prahy, kde už bydel její bratr. Manžel respondentky D.J. se do ČR dostal náhodně, z Německa, kde si v roce 1993 hledal práci. Usadil se v Benešově. Z Rakouska pak za ním koncem roku 1993 přijela také jeho manželka. Jedinou výjimkou je respondentka V.B., která se narodila v Československu. Její identita je smíšená, jelikož rodina z matčiny strany je řeckého původu, a do Československa se dostali v době řecké občanské války. Dědeček z otcovy strany je Černohorec, babička ale česká Němka. Respondentka uvádí, že se do Černé Hory přestěhovali, když ji byl rok, tedy v roce 1978. Do Prahy se vrátili začátkem války v BaH. Všichni utíkali před stejným zlem, před válkou a před nebezpečím nacionalismu. Všichni respondenti se po příjezdu usadili v Praze. Vyjimkou byly pouze 2 respondentky. Respondentka M.H. spolu se dvěma syny krátce bydlela v okolí Mladé Boleslavi a respondentka D.J. s manželem 2 roky v Benešově, přičemž se v roce 1995 přestěhovala do USA. Po návratu v roce 1998 se usadila v Praze, kde od této doby žije až do dnes.

„V cizině, bez peněz, bez ničeho. Měl jsem několik známých, a to bylo všechno. Začátek ne od nuly, ale od mínusu. Ale ČR se v této době otevírala, takže bylo jasné, že to časem bude dobrá příležitost.“[184]

Každý start je obtížný, a tak začátky v Praze nebyly pro nově příchozí vůbec snadné. Z analýzy rozhovorů vyplývá, že finančně zabezpečnější rodiny a jednotlivci začátky vnímali jinak, než ti, kteří začínali od nuly. *„Jestliže jste zde dobře finančně situováni, tak v tom případě si vůbec nemusíte dělat starosti. V momentě, když Vám peníze začnou docházet, je*

[184] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.

konec. Nemáte se na koho obrátit."[185] Na otázku „*Jak dlouho Vám trvalo než jste se znovu postavil na nohy?*", jeden z mála respondentů, kteří byli v době příchodu finančně zabezpečeni, B.S. odpověděl: „*Měl jsem štěstí, že jsme na tom byli finančně dobře. V roce 1992 jsem si koupil budovu, měli jsme tam vlastní byt, takže s tím jsem neměl problémy. Po příchodu uprchlíků z Bosny měla většina spíše morální podporu od státu než nějaký finanční benefit. Nikdo v té době nepřemýšlel nad poskytováním benefitů uprchlíkům. Takže tito lidé přicházeli jen s několika věcmi, které z Bosny zachránili. Měli trnitou cestu. Já jsem jim pomáhal tím, že jsem jim pro účely dlouhodobého pobytu poskytl adresu. Na adresu budovy, kterou vlastním, se přihlásilo kolem 30 lidí*."[186] Lidé, kteří se nezabývali existenčními problémy, měli minimální tendenci si stěžovat na nové prostředí a podmínky. Naopak ti, kteří existenční problémy řešili dlouho od příjezdu, vnímali své okolí jinak.

Společnou charakteristikou všech respondentů je to, že jsou všichni vysoce vzdělaní a téměř všichni byli úspěšní v zemích původu, až na ty, kteří ještě studovali. Téměř všichni respondenti měli ambici se aktivně zapojit do české společnosti a prvním krokem bylo hledání práce. Výjimku tvořily v prvních letech po příjezdu pouze dvě respondentky, a to D.J., která se na 3 roky odstěhovala do USA a J.H., která si našla práci v roce 1998 ve „Winterthur pojišťovně", kde se za rok stala jednou z nejlepších agentek. Předtím pečovala o děti. Respondentka D.J., která je profesrokou anglického jazyka, začala po návratu do Prahy v roce 1998 pracovat v „Caledonian School", a pak ve vzdělávacím středisku „SPUSA".[187] Sestry ze Severní Makedonie Ž.M. a E.A. si první práci našly v restauraci a klubu „Radost", kterou jim doporučili známí krajané, žijící v Praze. V „Radosti" zůstaly více než 20 let. Důležité je připomenout, že se respondenti obecně shodují na tom, že hodně Jugoslávců vlastní soukromé podniky, restaurace, obchody (se suvenýry, butiky atd.) a že jsou velmi podnikaví. Respondent B.S. uvádí: „*Štěstím nás všech bylo, že Češi do této doby neznali soukromé podnikání, na rozdíl od našich lidí, kteří sem přijeli se zkušeností. Většina uměla obchodovat, otevírali si vlastní obchůdky, velmi dobře se jim vedlo. Myslím si, že je ta generace 1993-4-5 jedna z procentuálně nejúspěšnějších generací, jsou to vlastnící restaurací, butiků, hotelů atd. Tyto generace byly strašně motivovány úspěchem, nechtěly se vrátit. Jsou to velmi pracovití a v 99 %*

[185] Osobní rozhovor s E.A., 9.3.2020.
[186] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.
[187] „SPUSA", https://www.spusa.cz/uni/index.html (staženo 7.7.2020).

čestní lidé.“[188] Manžel respondentky D.J., elektroinženýr, který se do ČR z Německa přestěhoval v roce 1993, si v Praze založil novou pobočku velmi úspěšné firmy ze Sarajeva, kterou původně založil spolu se dvěma kolegy. Původní pobočka v Sarajevu musela z důvodu války ukončit činnost. Jak respondentka uvádí, důležitým bylo to, že se její manžel a jeho partneři nacházeli ve správný okamžik na správném místě. „*Oni přišli se znalostmi, které ještě v ČR neexistovaly, neměli zde žádnou konkurenci. Pravděpodobně by neuspěli na západě. Důležité bylo, že se do toho zapojilo i několik Čechů, kteří jim také hodně pomohli. Vybudovali tu společně velkou firmu, a to pro naši čtyřčlennou rodinu to bylo důležité-byli jsme finančně zastabilizovaní. Je to jeden úspěšný příběh, u kterého se začínalo od nul*y.“[189] Běžným trendem mezi nově příchozími byl také pouliční prodej, který byl pro několik mužských účastníků výzkumu začátečním východiskem. Prodávali drobné věci, trička, šperky a batohy, aby si vydělali nějaké peníze na přežití. Respondent H.M. uvádí, že jeho první brigádou byl prodej knih v Rudolfínu. Respondent A.LJ. šil na počátku batohy, studoval a od roku 1994 začal pracovat jako knihovník, což bylo jeho povolání následujících 20 let. Dalším úspěšným příběhem je také příběh respondenta B.B., který krátce pracoval jako pouliční prodejce a po několika letech otevřel s manželkou butik a vlastní textilní firmu a daří se jim nyní velmi dobře. Od prvních dnů zaměstnávali Čechy. Dalším úspěšným příběhem je příběh manžela respondentky R.S., který začal podnikat ihned po příjezdu a dnes vlastní 4 luxusní restaurace. Byl prohlášen jedním ze sta nejlepších byznysmenů v ČR.

3.2.1 O jazyku

„Věděl jsem, co znamená ‚vyrazit ven'. Se svou partou jsme šli ven a po návratu jsem řekl: 'Fakt jsme si udělali hezkou vyrážku.' Jakou vyrážku? No, vyrazit – vyrážka...Málem umřeli smíchy.“[190]

Úspěšná integrace je velmi často podmíněna znalostí místního jazyka. Většina respondentů se nenaučila česky na odborných jazykových kurzech, ale prostřednictvím komunikace s Čechy. Jazyková bariéra nepředstavovala pro respondenty závažnější problém, jelikož oba jazyky pochází ze stejné jazykové větve. Krajané, kteří už žili v Praze nově příchozím říkali, že se česky naučí za 3 měsíce a že není třeba chodit na kurzy. Část z nich lituje, že

[188] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.
[189] Osobní rozhovor s D.J., 25.3.2020.
[190] Osobní rozhovor s D.L., 19.5.2020.

se nikdy nenaučili psát spisovně. Pouze 5 z 15 respondentů se česky naučilo na odborných kurzech. I když se ještě 2 respondenti na začátku na kurz zapsali, nedokončili ho (v prvním případě šlo o špatnou učitelku, v druhém však o nedostatek financí). Neměli problém při hovoru, ale spíš se psaním a s gramatikou. „*Já jsem v psané češtině pologramotný*“, uvádí respondent, který se česky učil sám. Respondentka D.J. ale říká, že přestože jsou to jazyky příbuzné, nějakou dobu trvalo, než si češtinu osvojila. „*Bylo to těžké, mluvili jsme lámanou češtinou. Po návratu z USA jsem se v roce 1998 zapsala na kurz.*“[191] Respondentka R.S. je názoru, že člověk by se měl naučit jazyk země, ve které žije. „*Učila jsem se postupně, chodila jsem do jazykové školy, ale nejvíce mi pomohla konverzace s lidmi*“.[192] Pro část z nich se velice dobrá znalost jazyka stala podmínkou pro nalezení lepší práce a uplatnění ve svých profesích. Respondent E.J., známý válečný sarajevský chirurg a jeho manželka (též lékařka) se česky museli naučit za velmi krátkou dobu, kvůli nostrifikčním zkouškam. „*Našli jsme si jednu studentku, která nás za 20 Kč na hodinu učila česky. Z 28 lidí, kteří zkoušku psali, prošlo pouze 7, včetně mě a manželky*.“[193] Části z nich při učení jazyka pomohly filmy, knihy a seriály. Respondentům všeobecně nevadilo to, že je čeští kolegové a přátele korigovali, naopak, přáli si, umět jazyk co nejlépe. Nejmladší respondentka V.B. nastupila po příjezdu do Prahy v roce 1992 na střední školu (jedná se o již zmíněnou respondentku smíšeného česko-černohorsko-řeckého původu). Na své středoškolské období vzpomíná jako na velmi traumatické, kvůli obtížím hledání školy s volnou kapacitou a kvůli neznalosti jazyka. „*Nevím, podle mě to období na gymnáziu bylo velmi traumatické, Češi se mnou většinou nekomunikovali, protože neuměli anglicky. Pamatuju si, že jsem půl roku seděla sama v první lavici a snažila se naučit jazyk. Půl roku mě nikdo nezkoušel, kromě profesora historie. U něj jsem musela napsat test, ačkoliv jsem ničemu nerozuměla. Dal mi pětku a pamatuju si, že jsem byla překvapená, jak je hodný. Pak jsem se dozvěděla, že pětka je v Česku nejhorší možná známka. V Černé Hoře se pětka rovná české jedničce.“*[194]

Nezaznamenala jsem žádný případ, že by respondent neuměl česky vůbec nebo se odmítal jazyk naučit. Všichni respondenti se dokázali jazykově integrovat do české společnosti, a to přinejmenším takovým způsobem, aby dokázali, byť s drobnými nedostatky, vést

[191] Osobní rozhovor s D.J., 25.3.2020.
[192] Osobní rozhovor s R.S., 15.5.2020.
[193] Osobní rozohovr s E.J., 25.5.2020.
[194] Osobní rozhovor s V.B., 12.5.2020.

plnohodnotnou konverzaci s Čechy. Pouze 2 respondenti (M.H. a E.J.) se domnívají, že se česky nenaučili dostatečně.

3.2.2 Dokumenty a byrokracie

Zkušenosti respondentů se získáváním dlouhodobého pobytu, víz a s úřady obecně, se různí. Jejich zkušenosti by se daly seřadit do dvou kategorii. Do první kategorie spadají ti, kteří museli za účelem zisku dlouhodobého pobytu projít řádným procesem. Do druhé kategorie patří ti, kteří s něčí pomocí snáze obstarali dokumenty na legalizaci pobytu. Z většiny rozhovorů vyplývá, že nejvíce potíží měli respondenti s cizineckou policií. Zkušenosti respondenta E.J. byly takové: „*S cizineckou policií jsem měl problémy, stejně jako i více méně všichni. Toto je instituce určena k ponižování lidí. Ponížení, která jsem zažil tam, jsem nikdy v životě nezažil. Pokaždé, když jsem tam potřeboval jít, jsem si musel vzít volný den. Jdu tam v 5:30, jelikož zavírají ve 12:00. Dostanu se na řadu a řeknou mi ať přijdu další den, protože už zavírají. Hrozné to bylo*.“ Jsou ale i výjimky.

Respondent M.S. si lehce obstaral potřebné dokumenty s pomocí advokáta, se kterým ho spojil kamarád. Respondenti B.B., H.M., A.LJ., N.V., M.H., D.L. a E.J. si v této souvislosti vzpomínají na osobu, která všem uprchlíkům tehdy pomohla, a tou byla psycholožka Dana Němcová. Dana Němcová je významnou osobností českého poltického undergroundového života. Disidentka spolu se svým manželem Jiřím Němcem byla jedním z prvních signatářů Charty 77. Úzce spolupracovala s Václavem a Olgou Havlovými. Pracovala ve Výboru dobré vůle a podílela se na vzniku Poradny pro uprchlíky v roce 1993. Od té doby aktivně pracovala s uprchlíky a pomáhala jim se legálně usadit na území ČR. Uprchlíkům a menšinám se také věnoval Český helsinský výbor. Respondent B.B. uvádí, že se jako jeden z prvních obrátil na paní Němcovou, která ráda poslouchala různé příběhy a osudy uprchlíků a se všemi velmi soucítila a přislíbila pomoc. B.B. a jeho rodina tak z humanitárních důvodů získala trvalý pobyt. Dále uvádí „*My jsme do dnešní doby nikdy neměli ani jednu špatnou zkušenost s institucemi v ČR. Hodně záleží také na vás. My jsme se hodně snažili integrovat a byli jsme pozitivní. Všude jsme byli akceptováni. My jsme hodně šťastní, že jsme využili naši šanci v ČR. Stále vzpomínáme na Danu, a na to, jak moc všem pomáhala. Později jsem k ní chodil i s ostatními lidmi v nouzi.“*[195] Přednost měli občané BaH, jelikož válka probíhala na celém území. Další prioritu měli občané

[195] Osobní rozhovor s B.B., 24.4.2020.

Chorvatska, kde válka zemi zachvátila jen částečně. Při rozhovoru s respondentem E.J. jsme se dostali k osobnosti Dany Němcové, zkušenosti byly opět pouze pozitivní. „*Dana ví všechno, byla zde klíčovou osobností pro nás cizince. Kdokoliv něco potřeboval šel přímo k ní a ona pomohla každému. Ona je politicky důležitou osobou, ale hlavně je to velmi čestná žena. Nikdo ji nemohl oklamat*.“[196] Respondent N.V. uvádí, že kontakt s cizineckou policií byl „*nejbolestivější situací*“ ze všech. „*Na začátku jsem měl politický azyl. Domů do Bělehradu jsem se nemohl vrátit, kvůli tomu, že jsem pracoval pro opoziční noviny. Dana Němcová si myslela, že někomu, kdo pracuje pro takový list, bylo důležité umožnit získat dlouhodobý pobyt. Tímto způsobem jsem ho získal. Moje rodina jej získala na základě slučování rodiny. Každý rok jsme museli pobyt prodlužovat. To čekání a korupce v tehdejší době...Jeden advokát sebere 100 formulářů a jménem všech jde na policii. Advokáta všichni podpláceli, prostě nebylo možné se dostat na řadu.*“[197] Respondentka ze Severní Makedonie také vysvětluje, že její nejhorší zkušeností byl samotný proces čekání na vízum. “*Strašně dlouho to trvalo, a navíc jsme k tomu potřebovali obrovské množství peněz. Museli jsme mít 6000 DEM na účtu. Přijeli jsme chudí a chtěli po nás, abychom já i manžel měli zvláštní bankovní účty, abychom při vízové proceduře mohli ukázat výpisy z účtů, na kterých každý měl mít 6000 DEM. Společný účet jsme mít nemohli. Mám pocit, že jsme první 2 roky pracovali pouze, abychom mohli zaplatit za advokáty, štítky a různá razítka, která jsme potřebovali získat. Každý z těchto administrativních nákladů stál minimálně 1000-2000 Kč, a průměrný plat byl kolem 8000 Kč, stejně jako i cena bytu. Před cizineckou policií byly fronty také dlouhé a museli jsme jít třikrát, než jsme dostali vízum. Na každém úřadě jako cizinci nejsme občané prvního nebo druhého řádu, ale stého řádu. Byla jsem velmi ráda, když jsem získala trvalý pobyt, abych každý rok nemusela podstupovat tyto administrativní procedury znovu. Každý rok před prodlužováním dlouhodobého pobytu jsem byla nervózní a trpěla bolestí žaludku*.“[198]

Respondentka M.H. hodnotí české úřady a proces získání dokumentů veskrze kladně: „*Každý rok jsme pobyt museli znovu prodlužovat, čekárny byly přeplněné, bylo tam hodně cizinců. Později jsme dostávali pořadní čísla, trochu se to zlepšilo. Pro nás to nepředstavoval problém. Existují zde nějaké pravidla a řád, musíš splnit podmínky, přinést*

[196] Osobní rozhovor s E.J., 25.5.2020.
[197] Osobní rozhovor s N.V., 2.5.2020.
[198] Osobní rozhovor s Ž.M., 9.3.2020.

potřebné dokumenty, vše podle zákona. Vím, že si lidé hodně stěžují a říkají, že se cítili jako občané druhého řádu. A jak se cítí ve svých zemích?"[199]

3.2.3 O Češích

Největším šokem pro většinu představovala odcizenost lidí. „*Půl roku jsem se nemohla vzpamatovat, sousedka vedle mi nezaklepala na dveře, neměla tendenci se s námi seznámit. Zřídka jsme se zdravily. Neměla jsem s kým zajít na kávu. Manžel mi řekl, buď si na to zvykneš nebo se budeš muset vrátit.*"[200] Stejně jako s úřady se zkušenosti respondentů s Čechy různí. Část z nich se převažně přátelí s lidmi původem z bývalých jugoslávských republik, část zase převažně s Čechy a Slováky a část nedokázala přesně určit se kterými lidmi se přátelí více, jelikož měli hodně přátel ze obou dvou skupin. Vyjímkou je respondentka V.B., která se většinou přátelí s cizinci různých původů. „*Jelikož nemám národní identifikaci, o lidech neuvažují jako o skupině národa, ale spíše jako o nějakém prostredí kolem sebe. Ono lze vidět, ty nějaké rozdíly mezi Čechy a Jugoslávci. Mými přáteli jsou převážně cizinci. Ve světě umění, kde jsou lidé více tolerantní, je hodně cizinců a je plusem být odlišným. Mně se to líbí. Ale na ulicích se setkáváte se vším*."[201]

Respondent M.S. vysvětluje, že se nerad baví s Jugoslávci, kvůli tomu, že se nelze vyhnout politickým tématům a situaci na Balkáně. Často se hovoří o minulosti a o válkách a proto se raději baví s Čechy. „*Raději se s Čechy bavím o počasí, lyžování, o autech, byznysu, o lehčích tématech.*"[202]

Respondentka Ž.M. si o Češích myslí, že jsou velmi „*chladným*" národem. „*Není to nějaké přátelství, několik kamarádek mám, ale není to jako u nás srdečně, žádná blízkost, jen formálně. Dokonce i s kolegyněmi se kterými jsem pracovala 12 let, jsou ty vztahy jen formální*."[203] Říká, že ke všem přistupuje s „*otevřeným srdcem*" a v případě nezájmu a drzosti se vůbec nesnaží udržovat kontakty. Podobnou zkušenost s kolegyněmi v práci měla také respondentka D.J., která říká, že byla velmi zaskočena tím, že ji po smrti jejího otce žádná z kolegyň nevyjádřila upřímnou soustrast. Takový přístup se snaží vysvětlit tím, že Češi nechtějí vstupovat do soukromého života ostatních a říká, že si na to pokusila

[199] Osobní rozhovor s M.H., 12.5.2020.
[200] Osobní rozhovor s E.A., 9.3.2020.
[201] Osobní rozhovor s V.B., 12.5.2020.
[202] Osobní rozhovor M.S., 29.3.2020.
[203] Osobní rozhovor s Ž.M., 9.3.2020.

zvyknout. Respondentka J.H. si myslí, že Češi mají tendenci „*obvivňovat cizince za všechno co se jim nedaří.*“[204]

Další kontakty navazovali respondenti po nástupu do práce či po nástupu dětí do školy, kdy se občas přátelili s ostatními rodiči. Několik respondentů sdílí stejný názor o tom, že Češi k Jugoslávii a Jugoslávcům měli blízko i tím, že Chorvatsko bylo a pořád je oblíbenou letní destinací pro mnoho Čechů.

Více než polovina respondentů měla spíše pozitivní zkušenosti (H.M., N.V., B.B., R.S., M.S., A.LJ., B.S. a E.J.), a v případě negativních zkušeností jim většinou věnovali málo pozornosti. Snažili se čerpat spíše z pozitivních zkušeností. Někteří své zkušenosti popisují takto: „*Nikdy jsem neměl ani jeden problém, všude jsem byl uvítán lidsky, možná je to tím, že milý člověk a nerad se hádám.“*[205]

„*Češi vůči nám byli, musím přiznat, velmi korektní. Nejvíce nám pomáhali lidé, kteří už nějaké zkušenosti s emigrací měli. Hodně Čechů mělo sentiment vůči bývalé Jugoslávii, vůči dovolené a více méně nás přijali korektně*.“[206] Respondenti M.S. a D.L. si za manželky vzali Češky. Ostatní partneři/ky respondentů jsou původem z bývalé Jugoslávie.

Bez ohledu na zkušenost, všichni respondenti cítí k české společnosti respekt a vděčnost za to, že je Češi přijali v nejtěžších chvílích a dovolili jim začít nový život. „*Nelíbí se mi, když lidé mají negativní názor na Čechy. Bez ohledu na to, co si myslím, vždy mám na paměti fakt, že mi dali šanci. Člověk je za to vděčný*.“[207] „*Nikdy jsem nedovoloval, aby někdo v mé přítomnosti Čechy kritizoval. Domnívám se, že Češi jsou velmi korektní. My Jugoslávci jsme zvyklí na těsné vztahy s ostatními, na návštěvy. Lidem se po takových vztazích doma stýskalo. Museli si ale zvyknout a přijmout lokální pravidla. Kdo se přizpůsobil, měl hezký život*.“[208] Část se shoduje na tom, že Jugoslávci dělají velkou chybu tím, že Čechy porovnávají s Balkánci. Respondent H.M. si myslí, že je na světě málo pohostinných, otevřených a velkorysých národů, které se podobají Balkáncům. „*Češi jen nejsou tak srdeční jako Balkánci, což nemusí vždy být negativním rysem. Oni mají hodně dalších pozitivních charakteristik*.“[209]

[204] Osobní rozhovor s J.H., 23.4.2020.
[205] Osobní rozhovor s M.S., 29.3.2020.
[206] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[207] Osobní rozhovor s R.S., 15.5.2020.
[208] Osobní rozhovor s N.V., 2.5.2020.
[209] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.

Respondenti H.M., D.L., D.J. a M.H. si myslí, že zde o Jugoslávcích existují stereotypy, ne kvůli otevřenému nepřátelství, ale spíše kvůli neznalosti některých poměrů. Pan H.M. uvádí, že měl možnost „*tyto stereotypy u Čechů měnit. Společně jsme navštívili Bosnu a po návratu mi museli přiznat, že se předtím báli, ale následně uviděli, že je to tam úplně jiné, než si představovali a byli pozitivně překvapeni.*“[210] Respondentka M.H. měla pocit, že si Češi o Jugoslávcích myslí, že jsou příliš temperamentní a impulsivní, jelikož „*Češi dělají vše na „kalkulačku“, zváží si prospěch, zda se něco vyplatí, nebo ne. My jsme přesným opakem, jsme jako oheň. Proto se asi tak často válčilo.*“[211] Respondentka D.J. tvrdí, že „*se o stereotypech nemluví otevřeně, ale spíše se ucítí na základě chování.“ Stávalo se, že Jugoslávci kvůli svém přízvuku byli často zaměňováni za Rusy nebo Ukrajince a „reakce byla ještě horší než by byla vůči nám, Jugoslávcům*.“[212]

Většina se ale shodla na tom, že se ve společnosti dala cítit xenofobie, v menší nebo větší míře. Část respondentů to vysvětluje dlouhou izolací v důsledku komunismu. Respondentka J.H. uvádí, že její syn byl občas ve škole šikanován tím, že je cizinec, jak ze strany učitelek, tak i ze strany spolužáků. “*Syn si na to hodně stěžoval, často se mě ptal: Proč jsi mě sem přivedla?*.“[213] Naopak, respondent N.V. říká: „*Jediným nexenofobním etnikem byli indiáni, kteří uvítali Kolumba, a proto asi skončili tak, jak skončili*.“[214] Respondent B.S. si vzpomíná, že počátkem 90. let Češi neměli zkušenosti jak se soukromým podnikáním, tak ani s cizinci. Myslí si, že většina byla k socializaci otevřenější než dnes. Neví, proč došlo k uzavření společnosti a ke xenofobii. Říká, že tuto změnu cítili i čeští krajané v Austrálii, kteří při návštěvě ČR koncem 90. let také u české společnosti zaznamenali velký rozdíl a uzavřenost oproti předchozím letům. Myslí si, že důvodem je asi liberální kapitalismus, který každého donutí hledat si vlastní prospěch a řešit své problémy.

Žádný z respondentů nechtěl svými názory o Češích přispívat ke generalizaci (stereotypizaci) a všichni se shodují, že se vždy dají najít jak pozitivní, tak negativní příklady, jako všude ve světě a lidi rozdělují jen na ty dobré a špatné.

[210] Ibidem.
[211] Osobní rozhovor s M.H., 12.5.2020.
[212] Osobní rozhovor s D.J., 25.3.2020.
[213] Osobní rozhovor s J.H., 23.4.2020.
[214] Osobní rozhovor s N.V., 2.5.2020.

3.2.4 Dále na západ nebo zpátky domů?

Část respondentů brala pobyt v ČR jen jako dočasné řešení. Plánovali návrat až jim to tamější situace umožní. Poměry se časem nezlepšovaly a lidem začínalo být jasné, že si své zabalené kufry mohou rozbalit úplně. „*Předpokládal jsem návrat. Naši starší dceři bylo 5 let. Říkali jsme si, že v případě nástupu do školy v Praze si po návratu do Bělehradu zopakuje jeden rok. Čekali jsme ne zklidnění poměrů doma, ale k tomu nedošlo. Po bombardování Srbska v roce 1999 jsme přestali přemýšlet o návratu. Řekli jsme si, že zůstáváme zde, máme dvě domoviny, teoreticky jsme neměli žádnou, ale nedalo se nic dělat.*“[215] Obdobnou situaci zažila také respondentka R.S., která vzpomíná: „*Potřebovala jsem čas na adaptaci, moji rodiče zůstali v Sarajevu, kde je válka, byla jsem velmi depresivní. Na ty začátky nerada vzpomínám. V Praze jsme už 28 let a dnes už můžu říct, že Prahu a svůj život zde miluju.*“[216] Ti, kteří svůj návrat domů po skončení nepokojů plánovali, byli ale v menšině. Ojedinělým případem je pouze respondentka M.H. která se v roce 2000 s manželem do Bosny vrátila. Snažili se zachovat alespoň část majetku, který po válce zůstal. Jejich dva už dospělí synové zůstali v Praze. Svého rozhodnutí dodnes lituje. „*Všechny nepřijemnosti světa jsem zažila doma. Nikomu nedokáži vysvětlit, jak moc svého návratu lituji. Z úplného míru, krásy jsem se vrátila zpátky mezi ty ‚indiány'. Nevím, co jsem očekávala. Byla jsem pro ně pouze jedním utečencem. Celou tu dobu jsem pracovala a na krku měla inspekci, žila jsem ve tmě. Praha byla mým světlem na konci tunelu.*“[217]

Část respondentů měla možnost své štěstí hledat i v ostatních západních zemích (respondentka M.H. měla bratra žijícího v Nizozemsku, respondent H.M. měl bratra v USA a respondent E.J. dostal pozvánky z Anglie a Norska). „*Já jsem to plánoval, ale manželka se už nikam nechtěla stěhovat. Později jsem ji to připomínal, jak jsem na kongresu potkal kolem 400 doktorů z různých států. Nejnižší plat ze všech jsem měl já. Můj plat v Praze byl ze začátku menší než ten za války v Sarajevu. Později se to ale změnilo*.“[218] Nikdo z nich neučinil další krok na realizaci těchto plánů, kromě respondentky D.J., která mezi lety 1995-1998 žila v USA a respondenkty V.B., která žila rok v Austrálii. Důvodem zůstat v Praze většinou bývalo zabydlení se v Praze a děti, které již začaly chodit do školy. Na nové okolí si už pomalu začali zvykat jak děti, tak i jejich rodiče, kteří jim nechtěli

[215] Osobní rozhovor s N.V., 2.5.2020.
[216] Osobní rozhovor s R.S., 15.5.2020.
[217] Osobní rozhovor s M.H., 12.5.2020.
[218] Osobní rozhovor s E.J., 25.5.2020.

způsobovat ještě větší trauma. Respondent B.B. a jeho rodina dokonce získali uprchlický azyl v Kanadě, který následně odmítli a rozhodli se zůstat v Praze. Město se jim natolik zalíbilo, že už nechtěli odejít.

Zbytek respondentů o návratu už vůbec nepřemýšlel a do této kategorie jich patří nejvíce. „*Už jsem nikdy neměl v plánu se vracet zpátky, protože se moje Jugoslávie, humánní stát, rozpadla na nehumánní, klerofašistické státy. Tam vládne více církev než vláda.*“[219] Podobně smýšlel i respondent M.S. „*Já jsem ze Sarajeva odjel navždy. Už nikdy jsem se nechtěl vrátit. Svět je velký, proč bych zbytek života trávil tam, kde soused zabíjí souseda*.“[220]

3.2.5 Genius loci (duch místa): Pozitiva/negativa Prahy

Respondenti N.V., R.S. a J.H. sdílí podobné názory na otázku „*Co se Vám v Praze líbí nejvíce?*“ Všichni odpověděli, že se jim Praha líbí jako město. „*Praha se mi strašně moc líbí, podle mě je to nejlepší město na světě. Já jsem cestovala světem a můžu říct, že je Praha na prvním místě*.“[221]

Respondenti H.M., A.LJ., J.H., Ž.M., a R.S. jako další obrovské pozitivum uvedli, že se jím líbí pražská veřejná doprava a její přesnost. Respondent H.M. navíc uvedl, že se mu líbí kulturní nabídka a její přístupnost všem. „*Líbí se mi pražská architektura, historie a duch města*.“[222] Respondent A.LJ. uvádí, že pro něj je dobře fungující systém MHD velice důležitým, jelikož nemá řidičský průkaz. Dalším pozitivním aspektem je pro něj, jelikož je básníkem, prozaikem a knihovníkem, také „*existence Slovanské knihovny s vynikajícím výběrem starých knih a současných produkcí z celé srbsko-chorvatské jazykové oblasti.*“[223]

Respondenti E.J., D.J. a R.S. oceňují fakt, že ČR je dobře uspořádány a stabilní stát. Často to kriticky porovnávali se svým státem, jelikož pocházejí ze Sarajeva. V ČR si cenní politické stability a uvádí, že naopak to jejich země postrádá. Líbí se jim žít v zemi, která pečuje o své občany. „*Moje město má pouze obrovskou duši, a to je vše*.“[224]

[219] Ibidem.
[220] Osobní rozhovor s M.S., 29.3.2020.
[221] Osobní rozhovor s J.H., 23.4.2020.
[222] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[223] Osobní rozhovor s A.LJ., 24.4.2020.
[224] Osobní rozhovor s R.S., 15.5.2020.

Respondenti M.H., J.H., B.S neměli žádné výhrady a jejich život v Praze hodnotí spíše kladně. Respondent B.S. jako jedinou věc, kterou v Praze spolu se svými dětmi postrádá, uvedl blízkost rodiny. Považuje to za důležitý prvek při utváření pevné rodinné komunity. „*Je to ošklivé pro děti, nemají zde tety, strýce, příbuzné, to jsou první překážky, s nimiž se setkáváte při utváření pevné rodinné komunity. Pokud vidíte, že vaše teta a strýc mají děti a že žijí dobře, a když jdete k nim, obejmou vás, políbí vás, jako byste byli jejich, víte, že existuje rozšířená rodina, která se o vás také stará. Zpočátku to bylo těžké, prarodiče nás navštěvovali, jeli jsme za nimi, ale nějak to není ono.*“[225]

Respondentům R.S., Ž.M. a N.V. se líbí, jak je město čisté. Respondentka Ž.M. tvrdí, že se v Praze cítí velmi bezpečně oproti ostatním městům Evropy, kde tomu tak není. Společně s respondentkou M.H. sdílí názor na zdravotní systém, který podle nich funguje bezvadně.

Výhrady mělo jen několik respondentů. Respondenti V.B. a H.M. vidí negativum Prahy v neexistenci metropolitního ducha oproti ostatním větším městům západní Evropy a světa. „*Myslím si, že Praha je až moc jednobarevná. Nepotkáte tu řidiče tramvaje s turbanem na hlavě nebo učitele ve škole, který je černoch nebo Asiat. Nelíbí se mi xenofobní a lehce rasistická nálada ve společnosti*.“ [226] Společný názor sdílí i respondentka D.J., a uvádí, že se jí nelíbí „*stav nadřazenosti vůči ostatním kulturám a národům a stav, že jsou místní lepší a vyšší než ostatní.*“ Další výhrady, které respondenti měli, se týkaly hlavně parkovacích zón, nadbytečného počtu obchodních center, předražených cen bytů atd. Respondentce V.B. se také nelíbí fakt, že se lidé začali dělit do tříd. „*Neexistuje místo, kde můžete potkat všechny třídy, od nižších po ty vyšší. Každý nejezdí tramvají nebo metrem, máte lidi, kteří říkají: Nejezdím tramvají, je to socka! Dříve tomu tak nebylo. Teď se řeší jakou jsi dokončil školu a zda jsi Pražák nebo ne.*“[227] Pro ni jsou ceny bytů také příliš vysoké. „*Byty jsou drahé, to se musí změnit, takhle to dál nejde. Před 10 lety tomu tak nebylo. Celý plat utrácím na nájem*.“ [228]

Respondent D.L. si vzpomíná, že v roce 1991 v Praze existoval obrovský problém s osobní hygienou. Dnes už říká, že je to o něco lepší. „*To byl obrovský problém v tramvajích a*

[225] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.
[226] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[227] Osobní rozhovor s V.B., 12.5.2020.
[228] Ibidem.

autobusech. Mytí rukou také. Jinak mi kromě toho nic nevadí. Kdyby mi vadilo, tak to bych zde vůbec nebyl.“ [229] Celkově u všech respondentů převládají pozitivní komentáře a soudy.

3.2.6 Klíč úspěchu-Integrace

„*Jestli se úspěchem dá nazvat fakt, že jsem nikomu neublížil, nikoho neokradl, nedej bože zabil a byl čestný, tak v tom případě jsem uspěl*.“[230]

Respondenti v otázce „*Co bylo klíčovým pro Váš úspěch v Praze?*“ často nevěděli, o jaký úspěch jde. Zda se jedná o úspěch kariérní, finanční, zda je to otázkou dobré integrace. Otázka nebyla namířena tak, aby se dotkla jen finančního úspěchu a zabezpečenosti. Ten přichází sám o sobě, když jsou k tomu naplněny všechny podmínky. Cílem položené otázky bylo zjistit, co je celou dobu nutilo, aby pokračovali dál. Co bylo jejich motivací, aby se s novými podmínkami života úspěšně vypořádali. Všichni respondenti měli jeden společný cíl, vědomě či ne, byla jejich cílem integrace. V případě neúspěšné integrace se nemusí vždy jednat o životní neúspěch. Ale tato cesta často bývá trnitější. Lidé původem z bývalé Jugoslávie mají většinově tendenci se aktivně začleňovat do nové společnosti, na rozdíl od např. německých Turků, kteří žijí ve svých etnických enklávách. Bez ohledu na to, o jaký stát se jedná, se příklady integrace Jugoslávců často řadí do úspěšných.

Respondent H.M. si myslí, že klíčem úspěchu je samotná ČR, která se po pádu komunismu čím dál tím více začínala otevírat a transformovat v slušné místo pro normální život. Dále jsou to vzdělávací podmínky a možnost karierního postupu. Kariérní postup je také důležitým aspektem i podle respondenta M.S.

Respondenti B.B., M.H., D.L. považují za důležitý aspekt i povahu lidí samotných a stanovení pevných životních cílů. Podle nich by každý měl vědět, čeho chce dosáhnout. „*Důležitá je Vaše touha a vize, abyste se zde cítil rovnoprávným. Stejně jak Vám oni dali šanci, tak Vy jim to musíte něčím vrátit. My jsme se od prvního dne rozhodli, že se zde chceme cítit jako občané prvního řádu. Právě z toho důvodu jsme nechtěli žít v Německu.*“[231] Stejně tak se cítí i respondent H.M. „*Osobně jsem se zde cítil rovnoprávně*

[229] Osobní rozhovor s D.L., 19.5.2020.
[230] Ibidem.
[231] Osobní rozhovor s B.B., 24.4.2020.

od prvního dne. V Německu např. gastarbeiteři byli vždy občany třetí kategorie, já tady takto nikdy necítil."[232]

Všichni respondenti se shodují na tom, že klíčové pro úspěch v Praze byly pracovitost a úsilí. „*Kdokoliv se zde snažil, neztrácel čas, ten zde něco dokázal. Měli jste podmínky na rozvoj byznysu a znám lidi, kteří něco od nuly vybudovali*."[233] Respondentka V. B., z vlastní zkušenosti ví, že když se člověk vyskytne v cizím prostředí, tak se musí mnohem více snažit než ten místní. „*Vždy musíte dokazovat svou cenu, což v podstatě není tak špatné. To znamená, že pracujete dvakrát více, dvakrát lépe než ostatní, což Vám pak přináší lepší výsledky. Myslím si, že toto je věc, která člověka všeobecně motivuje.*"[234]

Ačkoliv je míra integrace těžce měřitelná, všichni respondenti se cítí být plně integrovanými do české společnosti. Jejich úspěch byl podmíněn integrací. Integraci v případě mých respondentů lze pozorovat ze třech aspektů, které uvádí Dušan Drbohlav.[235] Tím prvním je úspěch v daném systému, jak dokážou řešit věci, které místní obyvatele řešit nemusí, jak hodnotí své vlastní zkušenosti se systémem, ve kterém žijí, zda mají dobrou práci a zda jsou odborníky ve své profesi. Zde se jedná o strukturální integraci. Druhým aspektem je znalost jazyka, zvykání si na změnu životního prostředí, a zda se v daných podmínkách úspěšně dokážou vypořádat a stabilizovat svůj život. Třetím aspektem je sociální aspekt integrace, v rámci nějž dochází k vytváření interetnických přátelství s místním obyvatelstvem. Existuje i čtvrtý identifikační aspekt, kde se jedná o míru začleněnosti do společnosti. Tento emocionální aspekt integrace hodně záleží na povaze lidí a jejich osobních zkušenostech a v tomto případě generalizace není žádoucí. Je velmi subjektivní a těžce měřitelný. Všichni respondenti se ale dokázali strukturálně, kulturně i sociálně integrovat. V případě úspěchu všech čtyřech typů integrace, dochází k úplné integraci, a navíc i k asimilaci. Toto není případ žádného z mých respondentů. U respondentů se jedná o soužití, kde se jako imigranti cítí být plně rovnoprávnými s místním obyvatelstvem, s tím, že si zachovali některá specifika svého etnika. Podle Zdeňka Uherka se jedná, o tzv. koncept „salátové mísy."[236]

[232] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[233] Osobní rozhovor s N.V., 2.5.2020.
[234] Osobní rozhovor s V.B., 12.5.2020.
[235] Drbohlav, *Migrace a (i)migranti v Česku,* 91-95.
[236] Drbohlav, „Mezinárodní migrace obyvatelstva", 24.

3.3 Transnacionální praktiky

Žádný z respondentů dosud nepřetrhal vazby na svou rodnou zemi. Ačkoliv se většina respondentů hodně kriticky dívá na poměry v jejich rodných zemích, rádi se tam vrací. Žít by tam však, jak říkají, už nemohli. V Praze si vytvořili svůj paralelní mikrosvět. K tomu hodně přispívají i občanská sdružení, která v Praze shromažďují stejně smýšlející krajany, kde spoluutváří atmosféru, jakou předtím měli doma. Ačkoliv není jugoslávská komunita v Praze početná, je velice propojená. V různých státech světa, kde žijí jejich krajané, došlo k rozdělení diaspory z prostoru bývalé Jugoslávie na základě etnického klíče. V Praze je situace jiná. V prvních několika letech se jim stýskalo po rodině, kamarádech, jídlu, zvycích. Dnes jsou na to již zvyklí. Rádi jezdí domů na návštěvu a v Praze se čím dál tím více cítí být doma. Své rodině a příbuzným doma rádi finančně pomáhají. Někteří z nich se podílí i na společném rozvoji. (Viz kapitola Transnacionalismus a kapitál 1.3.2)

3.3.1 O jugoslávské komunitě v Praze

Důvody pro propojenost jugoslávské komunity v Praze respondenti D.J., E.J., D.L. a H.M. vidí v neexistenci staré ustašovské a četnické emigrace z II. světové války. V případě její existence by, jak říkají, došlo k rozdělení jugoslávské komunity na základě etnicity. „*Stará emigrace zde neexistovala a lidé, kteří sem emigrovali, jsou ve velké míře intelektuálové. Lidé utíkali z různých důvodů, z Bosny od války, ze Srbska hlavně od špatných životních podmínek a politické situace. Tím, že ti lidí jsou zde, ukazují, že nehájí žádné nacionalistické zájmy*.“[237]

Respondenti M.S., H.M., N.V. a R.S. vysvětlují, že situace na Balkáně je politicky nestabilní, kvůli velkému počtu negramotných nebo pologramotných lidí, kteří jsou snadno zmanipulovatelní. Naopak, neexistenci nacionalistických výbuchů mezi národnostmi bývalé Jugoslávie v Praze vysvětlují úrovní vzdělanosti lidí, kteří se zde rozhodli trvale usadit. „*Jugoslávský scénář je možný všude, jenomže zde žijí lidi rozumnější a kulturně vznešenější*.“[238]

[237] Osobní rozhovor s D.J., 25.3.2020.
[238] Osobní rozhovor s M.S., 29.3.2020.

„*Ještě před válkou zde žil jiný profil lidí, byli to většinou studenti, zástupci některých firem, kteří se vždy drželi pohromadě. Tento trend pokračuje i dnes. Přišli sem vzdělanější lidé s širšími obzory. K tomu také napomáhá Lastavica, která tyto hodnoty propaguje*.“[239]

Věří, že Praha je kulturním prostředím, které každého člověka kultivuje. Ve všech postjugoslávských republikách je hlavním nástrojem politiků seskupování lidí do „nacionálních škatulek“. K tomu, jak říkají, celkově přispívají i média. Také nelze přispívat ke generalizaci a věří, že obyčejný lid tyto hodnoty nepropaguje, protože řeší vlastní problémy. V Praze politické dění a záležitosti neovlivňují každý aspekt života lidí, jako je tomu na Balkáně. „*Všude ve světě politika se týká politiky. U nás se pod pojmem politika myslí katastrofa a nacionální nenávist. Ano, tady se kamarádíme, ale věřím, že tam 'dole' existuje zdravé jádro lidí, kteří nejsou označeni nacionálním nebo rasistickými nebo jakýmkoliv jiným způsobem*.“[240]

Respondenti H.M. a N.V. také vysvětlují, že politikou se lidé začnou zabývat až se dostanou do špatného materiálního stavu. V Praze lidé hodně pracují, jsou ve velké míře dobře situováni a nemají čas řešit nesmysly a politické vyhrůžky. Respondent E.J. dodává, že v Praze existuje velký počet Jugoslávců, kteří jsou ve smíšeném manželství a jsou od nacionalismu úplně oproštěni.

3.3.2 Propagace země původu

Nejlepšími představiteli jednoho státu navenek představují její vzdělaní a slušní občané. Ti mohou ve velké míře ovlivnit veřejné mínění v zemi, ve které se vyskytují. Jedním z nich je i respondent H.M., který jak říká, svou zemi propaguje skrz jeho práci a postoje vůči lidem ve svém okolí. Už mnoho let organizuje výjezdy českých turistů do BaH. Do Bosny přivedl několik stovek turistů. „*Tito lidé si Bosnu velmi oblíbili, rádi se tam vrací a propagují její krásu mezi sebou samými, ale i dalšími. Už existuje skupina lidí v ČR, kteří sami mezi sebou vytvářejí kontakty a kamarádí se. Oni se předtím neznali. Všechny je spojuje cesta do Bosny*.“[241]

Respondent N.V., původem z Dalmácie, do roku 1992 žijící v Srbsku, říká, že Chorvatsko je krásná země a rád poskytuje kontakty na ubytování turistům, kteří svou dovolenou rádi

[239] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[240] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.
[241] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.

tráví v Dalmácii. „*Propagaci dělám tak, že České přátele zvu na ‚Dny kultury' všech našich států, na promoce knih, filmů v rámci Lastavice. Snažím se poukazovat na kulturní bohatství našich zemí a poukazovat na pozitivní věci.*"[242] Respondent D.L. se také propaguje jugoslávskou kulturu, hudbu, divadelní představení. Je přesvědčen, že Lastavica k tomu ve velké míře napomáhá. „*Lastavici navštěvuje hodně místních. Kniha ‚Sarajevská princezna', kterou vydal jeden ze zakladatelů Lastavice E.J., byla po svém vydání prohlášena za knihu roku. Hodně místních začalo chodit do Lastavice.*"[243]

3.3.3 Remitence a společný rozvoj

„…oni všichni milují naše peníze, zatímco my milujeme svoji zemi, ale my jsme pro ně utečenci."[244]

Všechny státy bývalé Jugoslávie jsou na remitencích závislé a peníze, které zasílá diaspora, představují nezanedbatelnou část státního rozpočtu. Výše remitencí, které diaspora z ČR zasílá do BaH je 6 milionů USD, do Chorvatska 13 milionů USD, do Makedonie 2 miliony USD a do Srbska 12 milionů USD.[245] Téměř všichni respondenti se podílí na zaslání remitencí do svých rodných zemí. Ojedinělým případem je respondentka V.B., která je kvůli nízkým příjmům nezasílá.

Respondent B.S. říká, že se diaspora ve své zemi často setkává s odmítavým postojem místního obyvatelstva. Často se na ně nahlíží jako na utečence, kteří svou zemi nemají rádi. „*Tím, že jsem opustil svou zemi, jsem dal najevo, že mi zdejší podmínky nevyhovují*."[246]

„*Bolí mě, když poslouchám příběhy lidí v Makedonii. Všechno, co vyděláme, posíláme domů. Nemohu být v klidu, vždy přemýšlím, jak se jim těžce žije. Alespoň mají nás v zahraničí, ale jsou lidé, kteří nemají nikoho*."[247]

Dalším příkladem je také respondent H.M., který říká: „*Samozřejmě, pomáhám rodině, kamarádům, ale důležitější je, že jsem se od fáze zasílání peněz dostal k tomu, že jsem*

[242] Osobní rozhovor s N.V., 2.5.2020.
[243] Osobní rozhovor s D.L., 19.5.2020.
[244] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.
[245] „Migration and Remmitances Data", World Bank, https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data (staženo 11.7.2020).
[246] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.
[247] Osobní rozhovor s Ž.M., 9.3.2020.

'dole' otevřel vlastní firmu, kde zaměstnávám několik lidí, kteří vyřešili své existenční problém trvalým zaměstnáním. Místo toho, abys někomu koupil rybu, raději mu kup rybářský prut."[248]

Respondenti H.M., B.B., R.S. a E.J. se podílí i na společném rozvoji. Respondent H.M. a B.B. v BaH vlastní firmy. „*Po nějakém čase jsem otevřel firmu v Banja Luce, Podgorici, Bělehradu a v Sarajevu. Zaměstnáváme 50 lidí v Banja Luce, 100 v Bělehradě, přes 20 lidí v Sarajevu. Myslím si, že je to obrovský a konkrétní příspěvek*."[249]

Respondent E.J. ve spolupráci s organizací „Člověk v tísni" a jejím ředitelem Šimonem Pánkem uspořádal v Sarajevu lékařský kongres. Zúčastnili se ho „*přední motolští profesoři, všichni ředitelé klinik, 4 děkany lékařských fakult v ČR (3 pražská a 1 z Ostravy.), dále též ministr zdravotnictví. Jeli jsme tam pracovat a rozvíjet systém. Myslím si, že to byl velmi úspěšný kongres, i když neměl větší dopad, kvůli nedostatku financí*."[250] Respondentka R.S. uspořádala několik charitativních akcí pro SOS vesničky a pro děti s rakovinou v Sarajevu.

Respondent D.L. se s manažerem Ewy Farny pokouší uspořádat její koncert v chorvatském Daruvaru, kde sídlí početná česká menšina. Dále daroval jménem Lastavice několik českých titulů knihovně Jan Amos Komensky v Daruvaru a také kolem 50 českých filmů pro děti, které se učí česky.

3.3.4 O sdruženích

V Praze působí několik sdružení lidí původem z bývalé Jugoslávie, např. Sdružení občanů chorvatské národnosti v ČR, Česko-chorvatské sdružení, Srbský kulturní spolek „Radost", Spolek „Luka" Praha, Srbské sdružení sv. Sáva, „Sdružení Makedonců a přátel Makedonie v ČR-Makedonska Misla", „Lastavica" atd. Všechny výše uvedené spolky jsou výlučně zaměřené na konkrétní národy, zatímco Lastavica sdružuje všechny obyvatele bývalé Jugoslávie bez rozdílů.

V 90. letech působilo v Praze také České sdružení přátel nedělitelné Bosny a Hercegoviny, kde působili i Dušan Karpatský, Dana Němcová, Vlado Milunić, Raymond Rehnicer a další. Byl to intelektuální kruh Čechů angažující se kolem Bosny a Hercegoviny, který

[248] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[249] Osobní rozhovor s B.B., 24.4.2020.
[250] Osobní rozhovor s E.J., 25.5.2020.

sdružoval jak lidi původem z Bosny, tak i ze Srbska atd. S koncem války sdružení ztratilo na intenzitě, ale vztahy mezi jejími členy zůstaly nepřetržité.[251] Občané bývalé Jugoslávie v Praze se také angažovali v organizaci „Člověk v tísni“, která vznikla za účelem pomoci lidem v nouzi, ohroženými válkou v krizových oblastech. Organizace se v 90. letech podílela také na pomoci BaH. O tom promluvil i respondent E.J., který s ředitelem organizace Šimonem Pánkem úzce spolupracoval a spolupracuje dodnes. „*Vypracoval jsem agendu pomoci, která byla pro Bosnu potřebná, v roce 1995. Člověk v tísni sesbíral 7 milionů dolarů na pomoc bosenským městům, humanitární pomoc a zdravotnický materiál, léky atd. Prezident Havel nařídil přesun pomoci vojenskými letadly, která se dostala přes Anconu do Sarajeva a zachránila tak mnoho životů.*“[252] Korunou jugoslávského přátelství v Praze byl vznik občanského sdružení „Lastavica“ v roce 2009. Jsou spojeni jazykem, kulturou, a původem. Respondent B.S. uvádí, že „Lastavica“ je „*sdružení stejně smýšlejících lidí*“. Toto občanské sdružení se nezabývá politikou. Na principu tolerance a porozumění, se snaží oživit každodenní život v nové vlasti. „Lastavica“ není uzavřeným sdružením s členstvím pouze pro lidi ze zemí bývalé Jugoslávie. Češi, kteří s těmito členy sympatizují, se také rádi účastní různých kulturních akcí, které se uskutečňují v prostorách „Lastavice“ v Opletalově ulici, která tyto akce uspořádá. Desítek vedoucích členů „LastaviceL často zve do Prahy známé herce, zpěváky, spisovatele z oblasti bývalé Jugoslávie. Odehrávají se zde také různá představení, koncerty, manifestace a promoce knih. „Lastavica“ úzce spolupracuje se všemi ambasádami bývalých jugoslávských republik. Nejdůležitější činnosti „Lastavice“ jsou: ochrana kultury, vědecká spolupráce zemí bývalé Jugoslávie a ČR, udržování tradic, humanitární činnost (např. v roce 2014 povodně), organizace koncertů nejznámějších skupin a zpěváků, výstavy obrazů a fotografií, organizace divadelních představení (sponzor mezinárodního festivalu Gavranfest), lékařská spolupráce pod vedením Dr. E.J., promoce knih, SOS vesničky (tradiční akce-hostování jedné SOS vesničky z bývalé Jugoslávie každé léto). Ne všichni respondenti jsou členy tohoto sdružení (respondent M.S., A.LJ., N.V., M.H., V.B.).

„*Od samého začátku zdůrazňujeme humanitární aspekt*.“[253] Členové „Lastavice“ zdůrazňují, že Lastavice není dotována státem, a že není zaregistrovaná jako menšinové,

[251] „Kad čovjek izgubi domovinu, cijeli je svijet njegov“, Radio Slobodna Evropa, https://www.slobodnaevropa.org/a/827398.html (staženo 15.7.2020).
[252] Osobní rozhovor s E.J., 25.5.2020.
[253] Osobní rozhovor s D.J., předsedkyní Lastavice, 25.3.2020.

ale jako občanské sdružení, protože nezastupuje zájmy jednoho národa či menšiny. Je financována pouze z členské pokladny.

„*Sílu Lastavice vidím skrz velký počet malých, ale velmi kvalitních akcí*“[254], říká respondent H.M. Dále uvádí některé z větších akcí, na které je Lastavice hrdá, jako např. překlad opusu děl Miroslava Krležy do češtiny, promoce knih Mešy Selimoviće a hostování Predraga Luciće a Borise Dežuloviće s jejich kabaretem. Respondent D.L. dodává, že je to „*hnízdo, kam chodí nově příchozí lidi z území bývalé Jugoslávie, což jim pomáhá při jejich nových začátcích. Pije se tam káva, přečte se nějaká knížka a pořádájí se divadelná představení, koncerty atd. Snažíme se propagovat kulturu všech naších národů, ale také českou kulturu doma. Některým stačí aby zahrála naše hudba a jsou šťastní*.“[255]

3.4 Vlastní sebereflexe respondentů-kam patřím?

U emigrantů často vzniká problém chápání, kde se cítí být doma. Ačkoliv se do společnosti začlenili strukturálně, kulturně a sociálně, identifikačně k tomu většinou nedošlo. Ukazuje se, že čím starší je člověk v době emigrace, tím více se snižuje možnost jeho úplné integrace. S tím je spojená i integrační politika státu. Pro imigranty je důležité mít právo výběru a svobody, zda v jejich případě dojde k úplné asimilaci či nikoliv. Respondent B.S. uvádí, že pokud by český stát asimilaci vyžadoval, rozhodně by tu nechtěl zůstat. Jak říká: „*Jsem naprosto integrovaný do společnosti, na 10/10, ale nechci se asimilovat, neboť jsem, kým jsem, a vůbec mi to nevadí. Já se nemohu vzdát svého původu. Nikdo ze mě nemůže udělat Čecha, to je nemožné. Budu respektovat všechny zákony a pravidla této země, budu hrdým občanem, ale nedělejte ze mě něco, čím nejsem*.“[256] Z toho vyplývá, že s emigrací nedochází ke změně národní identity, ta je trvalé usazená v emigrantech a bude s nimi navždy.

3.4.1 Kde domov můj? (Cizinec)

„*Když někde mám být cizincem, tak raději budu cizincem tady než doma. Toto je pro mě cizina, na druhou stranu, i doma bych byl cizinec*.“[257]

[254] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[255] Osobní rozhovor s D.L., 19.5.2020.
[256] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.
[257] Osobní rozhovor s E.J., 25.5.2020.

Na otázku „*Cítíte se být cizincem i po více než 20 let života v Praze?*“, odpověděla více než polovina respondentů kladně. Většinou uváděli, že si na tuto skutečnost zvykli a že jim nijak nevadí. Naopak ji považují za kvalitu navíc. Za cizince se považují být respondenti Ž.M., E.A., J.H., D.J., B.B., V.B., N.V. D.L. a E.J. Zajímavým faktem je, že respondentka V.B., která se v ČR narodila, se cítí být cizinkou. „*Mě i dnes považují za cizince, možná je to tím, že ani fyzicky nevypadám jako Češka. Po dobu migrantské krize mě na letišti často kontrolovali*“.[258] Respondentka Ž.M. např. uvádí, že si Češi nikdy nezvykli na fakt, že se vždy usmívá, a že každého při seznamování obejme a políbí, a že si Češi nikdy nezvykli na některá z balkánských gest. Respondentka D.J. spolu s respondentem N.V. sdílí názor, že se v ČR budou vždy cítit jako cizinci, ale že jejich děti, jako následující generace budou mít velkou šanci na úplnou integraci, pokud budou chtít. Generace, které se sem přestěhovaly ve středním životním věku, jak tvrdí, zůstanou cizinci navždy, protože strávily velkou část života v Jugoslávii a nezbavily se přízvuku. Respondent H.M. v tom spatřuje pouze pozitiva a jak říká „*považuji to za vzácný luxus, mít dvě domoviny, necítím se být cizincem ani v Praze ani doma*.“[259] Respondent B.B. vysvětluje tento jev úslovím „*ani v nebi, ani na zemi*“. Říká, že si vybírá to nejlepší z obou zemí, a mezi tím se snaží žít šťastně. Každý pobyt v cizině, buď krátkodobý či dlouhodobý člověka změní, a tak i respondent N.V. považuje sám sebe za „*dvojitého cizince*“. Nevnímá to ale jako žádnou tragédii. Říká, že po návratu domů zjišťuje, že se tam toho také hodně změnilo, a že je nyní v ČR šťastný. Respondent D.L. se domnívá, že se cítí být cizincem, kvůli prostředí, které mu dává jeho odlišnost najevo. Dodává ovšem, že mladší generace je otevřenější a častěji se setkává s cizím prostředím, jelikož ráda cestuje.

„*Domov je tady, kořeny , ’dole’*.“[260]

Odpovědi na otázku „*Kterou zemi považujete za svůj domov?*“ se různí. Respondenti J.H., B.B., N.V. a D.L. jednoznačně odpověděli, že za domov považují Jugoslávii jako celek, nikoliv její nástupnické státy. „*Je to Jugoslávie. Tam jsem prožil 35 let života, není to málo, prožil jsem tam nejlepší období svého mládí. Nemyslím si ale, že je dobrý nápad ji znovu obnovit, protože bychom ji stejně zase rozbili*.“[261] Respondent B.B. zdůrazňuje, že ČR považuje za druhou domovinu. Respondenti Ž.M., D.J., H.M., V.B., M.H., R.S., a E.J. se nemohli jednoznačně rozhodnout, kde se cítí být doma a říkají, že mají 2 domoviny.

[258] Osobní rozhovor s V.B., 12.5.2020.
[259] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[260] Osobní rozhovor s B.S., 20.5.2020.
[261] Osobní rozhovor s N.V., 2.5.2020.

„*Jestli se domovem myslí místo, kde ses narodil, tak v tom případě je to Bosna. Jestli je domovem místo, kde ti je dobře, tak je to ČR. Ubi bene, ibi patria* (lat.).“[262]

„*Když jsme v Praze, říkáme, že jdeme domů do Makedonie. Naopak, když jsme tam, říkáme, že jdeme domů do ČR. Já opravdu nevím*.“[263]

Respondentka E.A. považuje za svůj domov pouze Severní Makedonii. Respondenti M.S. a B.S. naopak za svůj domov považují ČR, kde se necítí být cizinci. Respondent B.S. zdůrazňuje, že se kořenů nemůže zříct, ale že se v ČR má dobře.

3.4.2 Občanství

Respondenti, kteří jsou držiteli českého občanství, tvrdí, že se jedná pouze o praktickou záležitost. Vzdání se občanství je často tématem zpolitizovaným, což často vyvolává odpor u místního obyvatelstva země, ze které emigranti pochází. Považují to za ztrátu patriotismu u svých krajanů. Z příkladů mých respondentů lze vysledovat, že jejich národní identifikace není určena identifikací na hraničních přechodech, tj. přijímání českého občanství neznamená vždy posílení prvků češství a ztrátu patriotismu. Např. respondenti, ze zemí mimo EU, mají větší tendenci přebírat české občanství, kvůli tomu, že jim to umožňuje snazší cestování. Naopak, občané EU o české občanství nejeví přílišný zájem, neboť jsou již držiteli jednoho evropského občanství a disponují tak výhodami s ním spjatým. Výjimkou je respondent D.L., který je držitelem jak českého, tak chorvatského občanství. Říká, že čekal, až v ČR bude zaveden princip dvojího občanství, protože se nechtěl vzdát svého původního, chorvatského. „*Domníval jsem se, když přijedeš s cizími dokumenty, automatický tě považují za cizince. Mě však považují za cizince i dnes, ačkoliv mám české občanství, to asi zůstane navždy. Na druhou stranu, když už v této zemi žiji, proč bych neměl její občanství*.“[264] Respondent N.V. je držitelem pouze chorvatského občanství, což mu po vstupu Chorvatska do EU usnadnilo cestování a podmínky pobytu v ČR. Více než polovina respondentů (D.J., M.S., H.M., J.H., B.B., V.B., D.L. a E.J.) jsou držiteli českého občanství (včetně dvojího) a za důvody uvádí snadnější pobyt (jelikož nemusí řešit pobytové záležitosti spjaté s častým prodlužováním povolení k pobytu a čekáním ve frontách), cestuje se jim snáze a také mají jako čeští občané právo na placení přes splátky.

[262] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[263] Osobní rozhovor s Ž.M., 9.3.2020.
[264] Osobní rozhovor s D.L., 19.5.2020.

Respondenta B.B. rozčiluje fakt, že v zemi původu neexistuje iniciativa pro návrat občanství na základě zrychleného procesu lidem, kteří byli nuceni emigrovat a při přebírání českého, se museli vzdát svého původního, jelikož o občanství požádali ještě před rokem 2014.

Více než 2 občanství mají respondenti V.B. a B.S. Respondentka V.B. je držitelkou českého, černohorského a řeckého občanství. Svůj problém sebeidentifikace, jelikož je smíšeného původu, vyřešila obdržením všech tří občanství. „*Byla to moje osobní frustrace, kterou jsem chtěla symbolicky vyřešit obdržením všech tří občanství. Měla jsem problém se sebeidentifikací, naše rodina je zajímavým případem. Jestli se zeptáš mého bratra, on ti rozhodně odpoví, že je Černohorcem.*“[265] Respondent B.S. je držitelem australského, chorvatského a srbského občanství. Podle svých slov se nechtěl zříci žádného z občanství, aby obdržel české. Po zavedení dvojího občanství v ČR, tuto možnost nevylučuje. Respondenti Ž.M., E.A., A.LJ., M.H. a R.S. nejsou držiteli českého občanství. Mají pouze trvalý pobyt. Respondentky Ž.M. a R.S. nevylučují možnost zažádání o občanství v budoucnosti.

3.4.3 Děti a jejích identifikace

Otázka „*Jak se cítí Vaše děti?*“ byla s ohledem na slušnost vůči respondentům položena pouze v případě, kdy se respondenti ze své iniciativy o dětech zmínili.

Děti respondentů D.J. a E.J. tráví rády dovolenou v Chorvatsku (nejedná se o manželský pár, jedná se pouze o vzájemnou shodu počátečního písmena příjmení). Oba dva mají dvě děti. Jelikož oba respondenti pochází ze Sarajeva, Chorvatsko už teoreticky není, jak říkají, jejich země, ale mají jej rádi. Jejich děti rády navštěvují své prarodiče v Sarajevu a na Sarajevo se dívají méně kriticky než jejich rodiče, „*nevšímají si věcí, kterých si všímám já*.“[266] Starší syn respondentky D.J. se cítí být jak Čechem, tak i Američanem, jelikož mají i americké občanství. Jeho maminka říká, že je oportunistou: „*on je tím, co se v dané situaci hodí víc. Mladší syn je pouze Bosňanem*[267]*, on nikomu nedovoluje, aby mu řekl, že je něčím jiným než Bosňanem. On Bosnu miluje.*“ Jelikož jsou respondentka D.J. a její manžel ve smíšeném manželství, jejich děti se nepřiklání k žádné z jejich národností.

[265] Osobní rozhovor s V.B., 12.5.2020.
[266] Osobní rozhovor s E.J., 25.5.2020.
[267] Pozor na rozdíl mezi „Bosňan“ a „Bosňák“.

Respondent H.M. vnímá u svých synů obrovskou citlivost pro zemi jeho původu. Jeho synové byli narozeni v ČR. "*Jejich zájem o Bosnu vidím skrz sportovní zápasy, osobně si myslím, že se považují za Bosňany, kteří zde žijí a byli zde narozeni. Vidím, ale i českou identitu a nějaké české zvyky, ale nejsou to stoprocentní Češi. Bosnu mají rádi, ale vědí, že jim Bosna nemůže poskytnout tak kvalitní život, jaký mají tady*."[268]

Syn respondentky J.H. s odstupem času méně a méně navštěvuje Srbsko. Občas tam rád jezdí se svými přáteli. Mladší syn respondenta B.B. je aktivní i ve sdružení Lastavica a rád se, jak říká, účastní akcí. Oba dva ze svých synů naučil svému mateřskému jazyku, stejně jako ostatní respondenti, jejichž děti aktivně ovládají balkánské jazyky. Syn respondentky V.B. umí 2 jazyky a babička ho učí řecky.

Respondentka R.S. říká, že od začátku svého syna vedla k tomu, aby byl hrdý na svůj původ. „*Učila jsem ho, aby byl na svůj původ hrdý, jsou i tací, kteří se za svůj původ stydí. Já jsem hrdá, že se cítí být Balkáncem. Má dvojí občanství, české a bosenské, ale on je Balkánec a bude navždy. I když mu bylo v době příjezdu pouze rok a půl*."[269] Je ženatý s Češkou.

Naopak děti respondenta B.S. milují ČR. Jeho syn a dcera se v ČR narodili a považují se za Čechy. „*Já tomu rozumím, žili zde nejdéle, česky umí perfektně, i když vystudovali na anglických školách. Oni milují zemi, ve které se narodili*." Jeho syn dnes žije v Bulharsku, dcera v Austrálii.

Jugoslávským rodičům šlo zejména o to, aby si jejich děti zachovali kus „balkánské" identity, tj. aby aktivně ovládaly mateřský jazyk svých rodičů, aby měli vztah k balkánské kultuře a zvyků, a aby si byly vědomi svého původu.

3.4.4 Návrat v budoucnu

Návrat může, ale nemusí vždy být ukazatelem špatné integrace. Může se stát, že touha po návratu a rodině zvítězí nad racionálními a ekonomickými důvody v cizině zůstat. Naopak, rozhodnutí v cizině zůstat, také nemusí být ukazatelem úspěšné integrace. Jednotlivec může žít na okraji společnosti, aniž by do ní byl integrován, ale stejně může postrádat elán k návratu domů. Toto není případem žádného z mých respondentů. Všichni se aktivně rozhodli do společnosti zapojit, i když říkají, že to občas nevyšlo na 100 %. Jak již bylo

[268] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.
[269] Osobní rozhovor s R.S., 15.5.2020.

zmíněno, míra integrace je těžce měřitelnou a velmi subjektivní záležitostí. Většina z nich ovládá jazyk, mají zaměstnáni, jejich pobyt je legalizován, udržují jak česká, tak i balkánská přátelství, většina z nich se už cítí být doma v ČR a svůj návrat do zemí původu již nepředpokládají. Důvodem je také fakt, že se jejich původní domoviny pozměnily. „*Toto už není země, kterou jsem opustil.*“[270] Důvodem je většinou vysoká nezaměstnanost, nestabilní politická situace, nemožnost kariérního postupu. Největším problémem se ale zdá být nacionalismus, kvůli kterému své země opustili. „*Jestli patříš do jedné nacionální škatulky, tak se máš.*“[271]

Další překážkou je fakt, že si tuto zemi a své nové životy, i přes určité výhrady zalíbili a bylo pro ně těžké zemi opustit. „*Já bych se ráda vrátila, ale můj manžel ne. On tady opravdu dobře rozvinul svůj byznys, od nuly. Návrat by znamenal to všechno opustit a vrátit se domů a znovu začínat od nuly. Osobně se, až budu stará, se vidím spíše ,'dole' než v ČR. Dříve mi nikdy nebylo jasné jak to, že lidi, kteří v Německu už x let žijí, si doma ve své vesnici staví obrovské domy. Říkala jsem si, k čemu to potřebují, vždyť zde nežijí. Dnes jim velmi dobře rozumím.*“[272]

Respondenti B.B., N.V. a E.J. úplný návrat neplánují. Až budou v důchodu, plánují trávit více volného času u moře v Chorvatsku či v Černé Hoře, kde vlastní nemovitosti. „*V Černé Hoře jsem si zakoupil byt, abych vnoučata naučil plavat a aby se mohli naučit náš jazyk. V zimě asi budu tady v Praze.*“[273] Respondent B.B. říká, že svoji rodnou zemi bude navštěvovat „*aby se ‚nakrmila' duše.*“ [274]

Respondenti Ž.M., H.M. a A.LJ. návrat v budoucnosti nevylučují. „*Ano, přemýšlel jsem o tom, a je to velmi reálný plán, který samozřejmě záleží na mnoha faktorech, především na situaci v Bosně, ale v budoucnu se tam reálně vidím.*“[275]

Respondenti D.J., M.S., J.H., V.B. a B.S. se domů vracet nehodlají. „*Náš život je tady, děti asi nikdy nebudou chtít žít 'dole' a my s manželem jim vždy budeme chtít být nablízku. Všichni mí přátelé jsou tady, a ne všichni z mých sarajevských přátel tam zůstali, už jsou*

[270] Osobní rozhovor s E.J., 25.5.2020.
[271] Osobní rozhovor s B.B., 24.4.2020
[272] Osobní rozhovor s R.S., 15.5.2020.
[273] Osobní rozhovor s E.J., 25.5.2020.
[274] Osobní rozhovor s B.B., 24.4.2020.
[275] Osobní rozhovor s H.M., 29.3.2020.

v různých zemích světa. Většina naší generace se chce vrátit především kvůli levnějšímu životu 'dole'. Beru-li ale v potaz, kde mám kvalitnější život, tak je to v Praze."[276]

Ojedinělými případy jsou respondentky E.A. a M.H. Respondentka M.H. se domů už vrátila v roce 2000. Jak říká, dodnes toho lituje. Respondentka E.A. naplánovala svůj návrat v první polovině roku 2020, ale kvůli pandemii koronaviru jej neuskutečnila. Domů se plánuje vrátit na podzim. Tvrdí, že „*to není země, kde bych se chtěla dočkat svého stáří.*"[277] Ačkoliv se do českého prostředí dokázala integrovat, chybí ji rodina a mezilidské vztahy, na které je zvyklá. „*My máme úplně jiný sociální život*." Věří, že ji zdejší život bude chybět, ale je také přesvědčena, že „*...se u nás žije lépe.*"[278]

[276] Osobni rozhovor s D.J., 25.3.2020.
[277] Osobní rozhovor s E.A., 9.3.2020.
[278] Ibidem.

Závěr

Cítí se migranti z bývalé Jugoslávie v ČR jako cizinci, anebo se cítí být nedělitelnou součástí české společnosti? To byla jedna z hlavních otázek, na kterou jsem se pokoušela prostřednictvím svého výzkumu odpovědět. Dále jsem si kladla otázku, zda přijeli do ČR s myšlenkou možného návratu do vlasti, a také zda se chtěli v Čechách natrvalo usadit či pokračovat do rozvinutějších zemí západní Evropy. Pokoušela jsem se potvrdit či vyvrátit hypotézu, že většina respondentů je plně integrována do české společnosti a již neplánuje návrat do zemí původu. Z výzkumu jsem vyvodila několik závěrů, které však nelze vzhledem k limitovanému počtu respondentů zevšeobecňovat.

Na první otázku nelze jednoznačně odpovědět. Přestože se více než polovina respondentů cítí být v zemi cizinci, nevnímají to jako handicap. Na svůj původ jsou pyšní. Ovládání češtiny považovali za důležitý aspekt integrace, bez ohledu na to, zda se jazyk naučili perfektně či nikoliv. Zároveň často vyjadřovali Čechům vděčnost za to, že jim umožnili zůstat v jejich zemi a začít nanovo. Respondenti se většinově cítí být nedělitelnou součástí české společnosti.

Stěhování na západ většinou nepřipadalo pro respondenty v úvahu a ti, kterým se taková příležitost naskytla, se k tomu nakonec neodhodlali. Respondenti vykazovali těsně po příjezdu do ČR dávku nostalgie vůči své domovině a často přemýšleli o návratu do vlasti. Dnes je však situace odlišná. Respondenti, kteří na návrat nepomýšleli ani v 90. letech, v ČR zůstali a ti, kteří se chtěli vrátit, zde zůstali z rozličných důvodů také. Mezi tyto důvody patří např.: zklamání ze současné politické situace v zemích původu, ale také vzrůstající kvalita života v Praze. V porovnání se zeměmi původu se respondentům v Praze žije lépe. Z rozhovorů často vyplynulo, že jim doma nejvíce vadí nacionalismus. Respondenti mají k zemím svého původu, i přes některé výhrady, veskrze pozitivní vztah. Dva respondenti dokonce nevylučují možnost návratu v budoucnosti. K návratu došlo pouze u jedné respondentky, která však svého rozhodnutí dodnes lituje. Dalším vymykajícím se případem je respondentka, která svůj úplný návrat domů naplánovala na druhou polovinu letošního roku. V jejím případě se však nejedná o nedostatek integrace, ale především o stesk po způsobu života v rodné zemi. Jedná se o tzv. *lifestylovou migraci*.[279]

[279] V případě návratu do balkánských států to bývá poměrně častý motiv, jelikož se nejedná o země s lepšími

V otázce interetnických přátelství, nejsou názory respondentů jednotné. Část z nich existenci jugoslávské komunity (byť nepříliš početné), považuje za důležitou. Část se snaží posilovat interetnická přátelství, čímž se jejich integrace prohlubuje. Všichni respondenti udržují přátelství jak s místním obyvatelstvem, tak se svými krajany, otázkou ovšem je, do jaké míry.

Přestože většina respondentů svůj trvalý návrat domů neplánuje, vazby s rodnou zemí přetrvávají, ať už skrz remitence, příbuzenstvo v zemích původu, setkávání se krajany apod. Důležitou funkci plní sdružení krajanů. V rámci těchto sdružení si migranti alespoň částečně zachovávají způsob života, na který jsou si zvyklí. Spojuje je jejich stejná mentalita, zvyky a jazyk. Někteří respondenti jsou méně transnacionální než ostatní, nejsou například zapojeni do sdružení anebo se nepodílí na společném rozvoji.

Část respondentů považuje za svůj domov jak svou rodnou zemi, tak ČR. Část za svůj domov považuje již neexistující Jugoslávii. Dva respondenti za domov považují pouze ČR. Přestože české občanství obdržela většina respondentů, žádný z nich neuvedl, že by se cítil být Čechem. Věří, že jejich děti mají větší šanci, aby nebyly považovány za cizince.

Na základě výzkumu a závěrů z něho vyplývajících, se mi položenou hypotézu podařilo potvrdit. Několik respondentů se během svého pobytu v Čechách nesetkalo s žádnými zásadnějšími překážkami, ani ze strany místního obyvatelstva, ani ze strany institucí. Všem se podařilo strukturálně, sociálně a kulturně integrovat do české společnosti. V případě identifikační integrace se jedná o náročný proces, jehož výsledky jsou velice subjektivní a nelze z nich vyvozovat obecně platné závěry. Část respondentů plánuje v důchodu navštěvovat svou rodnou zemi častěji, ale o úplném návratu uvažuje jen málo z nich. Ačkoliv se nejedná o početnou skupinu, jugoslávská komunita v Praze představuje jednu z nejlépe integrovaných skupin migrantů a tvoří nedílnou součást české společnosti.

životními podmínkami.

Summary

The aim of this bachelor thesis is to analyze whether the immigrants from former Yugoslavia managed to integrate into Czech society successfully. Based on the research of transnationalism, theories of migration and results of qualitative field research (semi-structured interviews with 15 respondents from former Yugoslavia), this bachelor thesis has brought answers to three research questions: *Do migrants from former Yugoslavia still feel like foreigners or do they feel to be integrated into Czech society*?, *Did migrants from former Yugoslavia have intentions to return to their home countries after the end of war?* and *Did they want to stay in the Czech Republic permanently or move to more developed Western European countries*? The following conclusions should not serve as generally applicable facts to the entire Yugoslav diaspora in the Czech Republic, due to a limited number of respondents. While most of respondents up to this day feel like foreigners, they claim that it should not be considered as a bad thing. On the opposite, they feel that being a foreigner represents an extra quality. Even though respondents do feel like foreigners, they also consider themselves to be an integral part of the Czech society. Most of the respondents were not considering moving to the Western European countries as an option. Some of them got such a chance, but still decided to stay in the Czech Republic in the end. Few of the respondents were thinking about their return to homeland right after they settled in Prague, due to nostalgia. Today, however, the situation is quite different. Those who were thinking about their return in the 90s and the ones who were not, decided to stay. One of the main reasons to stay in the Czech Republic is, for example, general disappointment in the current political situation in the countries of origin. They are also quite happy with the standard of living in Prague. Interviews often revealed that the most problematic thing back home, due to which they do not wish to return, seems to be nationalism. Only one respondent has already returned home in 2000. She is quite disappointed with her decision and wishes she had stayed. Another unique case is respondent, who is planning to permanently return home in fall 2020. For most of my respondents visiting their home country more often, after they retire, seems to be a perfect solution. However, very few of them are wishing to return home permanently. Even though Yugoslav diaspora in Prague does not represent a huge community, it probably represents one of the best integrated ones. Yugoslav diaspora represents an integral part of Czech society. The hypothesis "*Most*

of respondents are fully integrated into Czech Society and they are not planning to return to their homeland" has been successfully confirmed by the conducted research.

Použitá literatura

Primární zdroje

„Cizinci (bez azylantů) podle státního občanství, věku a pohlaví (v okresech)“. Český statistický úřad. https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&pvo=CIZ10&sp=A&pvokc=&katalog=31032&z=T (staženo 2.7.2020).

„Češka manjina u Hrvatskoj i njezine udruge“. Veleposlanstvo Republike Češke u Zagrebu. https://www.mzv.cz/zagreb/hr/ceska_manjina_u_republici_hrvatskoj/ceska_manjina_u_hrvatskoj_i_njezine/index.html (staženo 30.5.2020).

„Češka manjina u Srbiji“. Ambasada Republike Češke u Beogradu. https://www.mzv.cz/belgrade/sr/informacije/ceska_manjina/index.html (staženo 30.5.2020).

„Gavranfest“. Miro Gavran. https://www.mirogavran.com/ (staženo 27.3.2020).

„Hrvatska manjina u Češkoj Republici“. Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske. https://hrvatiizvanrh.gov.hr/hrvati-izvan-rh/hrvatska-manjina-u-inozemstvu/hrvatska-manjina-u-ceskoj-republici/740 (staženo 30.5.2020).

„Chorvatská národnostní menšina“. Vláda ČR. https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/chorvatska-narodnostni-mensina-16110/ (staženo 25.4.2020).

„Informace k novému zákonu o státním občanství ČR“. Ministerstvo vnitra ČR. https://www.mvcr.cz/clanek/informace-k-novemu-zakonu-o-statnim-obcanstvi-cr.aspx (staženo 26.6.2020).

„Informacija o stanju iseljeništva iz BiH“. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH. http://www.mhrr.gov.ba/iseljenistvo/aktuelnosti/Informacija%20o%20iseljenistvu%20iz%20BiH_dec%202012.pdf (staženo 17.4.2020).

„Kad čovjek izgubi domovinu, cijeli je svijet njegov“. Radio Slobodna Evropa. https://www.slobodnaevropa.org/a/827398.html (staženo 15.7.2020).

„Klubovi i udruženja“. Ambasada Republike Srbije u Češkoj. http://prague.mfa.gov.rs/lat/dijasporatext.php?subaction=showfull&id=1348056781&ucat=127&template=MeniENG& (staženo 30.5.2020).

„Kosovo Emergency“. UNHCR. https://www.unhcr.org/3e2d4d5f7.pdf (staženo 12.4.2020).

„Migration and Remmitances Data“. The World Bank. https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data (staženo 22.3.2020).

„R04-Cizinci v ČR podle státního občanství 1994–2015 (31. 12.)“. Český statistický úřad. https://www.czso.cz/documents/11292/44321488/c01R04_2015.xlsx/d21d1384-0b76-4da7-a596-b85ae0f58696?version=1.0 (staženo 24.6.2020).

„Secretary-General's address to the High-Level Dialogue of the General Assembly on International Migration and Development“. United Nations. https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2006-09-14/secretary-generals-address-high-level-dialogue-general-assembly (staženo 23.3.2020).

„Srbská národnostní menšina“. Vláda ČR. https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/mensiny/srbska-narodnostni-mensina-16158/ (staženo 30.5.2020).

„Svaz Čechů v RCH“. Svaz Čechů v Republice Chorvatsku. https://www.savez-ceha-rh.hr/index.php/cz/ (staženo 30.5.2020).

„Úmluva o právním postavení uprchlíků“. Kapitola V, čl.33. https://www.unhcr.org/cz/wp-content/uploads/sites/20/2016/12/Umluva_1951_a_Protokol_1967.pdf (staženo 12.4.2020).

Sekundární zdroje

Brettell, Caroline B. a James F. Hollifield, eds. *Migration Theory: Talking Across Disciplines.* New York a Londýn: Routledge, 2000.

Daniel, Ondřej. *Bigbít nebo turbofolk: Představy migrantů z bývalé Jugoslávie.* Praha: Antropoweb, 2013.

Drbohlav, Dušan, a Zdeněk Uherek. „Reflexe migračních teorií“. *Geografie – Sborník České geografické společnosti* 112, č. 2 (2007): 1-18.

Drbohlav, Dušan. *Migrace a (i)migranti v Česku: Kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010.

Fňukal, Miloš et al. „Dopady migrací ze zemí bývalé Jugoslávie do ostatních evropských zemí“. Výzkumný projekt, Katedra geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2007.

Frederic E. Wakeman, „Transnational and comparative research“, *Social Science Research Council* 42, č. 4 (1988): 85-89.

Gabal, Ivan. „Etnické klima české společnosti“. In *Etnické menšiny ve střední Evropě*, ed.Ivan Gabal et al., 70-92. Praha: G plus G, 1999.

Glenny, Misha. *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmoci.* Praha: BB art, 2003.

Herskovits, M. J., Robert Redfield a Ralph Linton. „Memorandum for the Study of Acculturation. American Anthropologist“. *New Series* 38, č. 1 (1936): 149–152. https://www.jstor.org/stable/662563?seq=1#metadata_info_tab_contents (staženo 27.3.2020).

Hendl, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace.* Praha: Portál, 2016.

Hendl, Jan. *Úvod do kvalitativního výzkumu*. Praha: Karolinum, 1999.

Hládký, Ladislav et al., eds. *Vztahy Čechů s národy a zeměmi Jihovýchodní Evropy.* Praha: Historický ústav, 2010.

Hoffer, Andrea-Rosalinde. „Migration“. In *Regional Transformationprocesses in The Western Balkan Countries*, ed. Gyula Horváth et al., 178-197. Pécs: Centre for Regional Studies of the Hungarian Academy of Sciences, 2011.

Jirka, Luděk. „Transnacionalismus a inkluze do majoritní společnosti: Neslučitelné perspektivy? Metodologická úvaha nad přístupy k migrantům“. *Lidé města* 18, č. 1 (2016): 75-93. https://www.researchgate.net/publication/326356903_Transnacionalismus_a_inkluze_do_majoritni_spolecnosti_Neslucitelne_perspektivy_Metodologicka_uvaha_nad_pristupy_k_migrantum_Transnationalism_and_Inclusion_into_the_Majority_Society_Incompatible_Perspe (staženo 22.3.2020).

Mareš, Miroslav, et al., eds. *Etnické menšiny a česká politika: Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.

Marini, Francesco. „Transnationalism and integration: what kind of relationship? Empirical evidence from the analysis of co-development's dynamics“. *Migration and Development* 3, č. 2 (2014): 306–318. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21632324.2014.919715?instName=Charles+University (staženo 22.3.2020).

Matković, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije.* Zagreb: Naklada Pavičić, 1998.

Moravcová, Mirjam. „Struktura etnických menšin a imigračních skupin v České republice (Vývoj let 1918-2001)“. In *Kdo jsem a kam patřím?*, eds. Mirjam Moravcová, Helena Nosková et al., 15-81. Praha: Sofis, 2005.

Park, Robert Ezra. „Racial Assimilation in Secondary Groups With Particular Reference to the Negro“. *American Journal of Sociology* 19, č. 5 (1914), 606-623. https://www.jstor.org/stable/2763128?seq=1#metadata_info_tab_contents (staženo 19.1.2020).

Pavković, Aleksandar. *The Fragmentation of Yugoslavia: Nationalism and War in the Balkans*. New York: st. Martin’s Press, 2000.

Penev, Goran, ed. *Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. Veka.* Bělehrad: Društvo demografa Srbije, 2011.

Pirjevec, Jože. *Jugoslávie 1918-1992.* Praha: Argo, 2000.

Ramet, Sabrina Petra*. Thinking about Yugoslavia Scholarly-Debates about the Yugoslav Breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*. New York: Cambridge University Press, 2005.

Rehnicer, Raymond. *Nesnesitelná Jednoduchost Modernosti.* Praha: Mladá fronta, 1999.

Schwartz, Seth J. et al. „Rethinking the Concept of Acculturation: Implications for Theory and Research“. *American Psychologist* 65, č. 4 (2010): 237-248. https://www.researchgate.net/publication/44585598_Rethinking_the_Concept_of_Acculturation_Implications_for_Theory_and_Research (staženo 31.3.2020).

Silber, Laura a Allan Little, eds. *Smrt Jugoslavije.* Opatija: Otokar Keršovani, 2000.

Simons, Sarah E. „Social Assimilation. I,“. *American Journal of Sociology* 6, č. 6 (1901): 790-822.

Šesták, Miroslav et al., eds. *Dějiny jihoslovanských zemí.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

Šišková, Tatjana, ed. *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21.století.* Praha: Portál, 2001.

Udovički, Jasminka a James Ridgeway, eds. *Burn This House: The Making and Unmaking of Yugoslavia.* Londýn: Duke University Press, 2000.

Uherek, Zdeněk. *Češi v Bosně a Hercegovině. Antropologické pohledy na společenský život české menšiny v zahraničí*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2011.

Uherek, Zdněk. „Migration in the Czech Republic: A Source of Social Diversity and Formation of New Social Networks in the Urban Environment". In *The Sustainability of Cultural Diversity. Nations, Cities and Organizations*, ed. Maddy Janssens et al., 245-257. Cheltenham: Edward Elgar, 2010.

Uherek, Zdeněk et al., eds. *Analýza státního integračního programu pro azylanty.* Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2012.

Uherek, Zdeněk et al., eds. *Migrace: Historie a současnost.* Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016.

Uherek, Zdeněk. „Migrace, postmigrační procesy a jejich teoretické tematizace". In *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy: vybrané případy významných imigračních skupin v České republice*, ed. Zdeněk Uherek et al., 75-85. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i, 2008.

Urban, Jan. *Všem Sráčům Navzdory: Válka, O Které Nechcete Nic Vědět*. Praha: G plus G, 1996.

Vaněk, Miroslav a Pavel Mücke. *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie.* Praha: Karolinum, 2015.

Vertovec, Steven. „Conceiving and researching transnationalism". *Ethnic and Racial Studies* 22, č. 2 (1999): 447-459. https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/014198799329558?needAccess=true (staženo 22.3.2020).

Webové zdroje

„Čech, který postavil evropské Sarajevo“. Dějiny a současnost. http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/6/cech-ktery-postavil-evropske-sarajevo-/ (staženo 1.7.2020).

„Mapping the Bosnian-Herzegovinian Diaspora (BiH migrants in Australia, Austria, Denmark, Germany, Italy, Netherlands, Slovenia, Sweden, Switzerland, and the United States of America): Utilizing the Socio-Economic Potential of the Diaspora for Development of BiH“. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice. http://www.mhrr.gov.ba/PDF/MAPPING%20BIH%20DIASPORA%20REPORT.pdf (staženo 16.9.2019).

„Teorie push-pull vlivů na emigraci“. Encyklopedie migrace. https://www.encyclopediaofmigration.org/teorie-push-pull/?fbclid=IwAR13HU8MOo7i8X7lxUCeVugVX30G4OB0qXzr78Uu6V1GaFvnXTosl TIaBpc (staženo 31.3.2020).

„Uprchlictví a migrace ze zemí bývalé Jugoslávie“. Encyklopedie migrace. https://www.encyclopediaofmigration.org/uprchlictvi-ze-zemi-byvale-jugoslavie/ (staženo 31.5.2019).

Teze bakalářské práce

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
Jméno: **Sanina Čajić**
E-mail: **saninacajic@icloud.com**
Studijní obor: **Mezinárodní teritoriální studia**
Semestr a školní rok zahájení práce: **2018/19**
Semestr a školní rok ukončení práce: **2019/20**
Vedoucí bakalářského semináře: **JUDr. Vladimír Handl, CSc.**
Vedoucí práce: **František Šístek, M.A., PhD.**
Název práce: **Imigrace uprchlíků původem z bývalé Jugoslávie do Prahy a jejich integrace do společnosti**
Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek): **Práce se věnuje migrační vlně způsobené válečnými konflikty v prostoru bývalé Jugoslávie, která mířila do Prahy. Sleduje časový rámec příchodu mezi lety 1991-1999. Většina uprchlíků se po odchodu ze zemí původu umístila v rozvinutých západoevropských zemích, jakož jsou Německo, Rakousko anebo země Skandinávie. Relativně malá skupina jugoslávských uprchlíků našla svůj domov právě na území České republiky, která tehdy ještě stále procházela procesem postkomunistické transformace. Práce hledá odpověď na otázky zda se imigranti původem z bývalé Jugoslávie cítí být cizinci anebo se cítí být nedělitelnou součástí české společnosti. Dále se práce snaží odpovědět na otázku, zda uprchlíci uvažovali o návratu do vlasti a zda plánovali pokračovat dále do zemích západní Evropy? V neposlední řadě práce zkoumá způsob života imigrantů, jak se zvykli na nové prostředí , jejich transnacionální vazby jak vůči zemím původu, tak vůči samotné ČR atd.**
Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek): **Původním tématem mé bakalářské práce bylo: Integrace válečných uprchlíků z Bosny a Hercegoviny do Prahy. Téma bylo následně upraveno tak, aby zahrnovalo nejen uprchlíky z Bosny a Hercegoviny, ale z celého prostoru bývalé Jugoslávie. Hlavním důvodem provedených změn byl fakt, že lidé původem z bývalé Jugoslávie jsou mezi sebou velmi propojení a tvoří jeden jednotný celek, což není typické pro diaspory žijící např. v Německu, Rakousku, skandinávských státech, USA anebo Austrálii. Z názvu bylo také vynecháno slovo „válečný“ především proto, že důvod stěhování do Prahy pro část respondentů, kteří byli zahrnuti do výzkumu, nebyla přímo válka a válečné boje v jejích místech bydliště, ale spíše ten sociální aspekt, který postihl celý postjugoslavský prostor. Práce se původně teoreticky opírala o chicagsku školu (o socologické teorie asimilace, koncentrické zony měst Parka, Burgesse atd.) Následně došlo ke změně teoretické základny práce. Práce je nyní teoreticky ukotvena na základě teorií transnacionalismu a migrace.**
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu): **Úvod 3** **1. Teoreticko-metodologická část 5** **1.1. Metodologie 5** **1.2. Kritický rozbor literatury 7** **1.3. Transnacionalismus 11**

1.3.1.Transnacionalismus a diaspora 12
1.3.2. Transnacionalismus a kapitál 13
1.3.3.Transnacionalismus a integrace 14
1.4. Teorie migrace 16

2. Historický kontext 20
2.1 Rozpad bývalé Jugoslávie a jeho následky 20
2.2 Emigrace jako důsledek 26
2.2.1 Problematika uprchlictví 26
2.2.2 Imigrace do ČR 29
2.2.3 Nálada společnosti vůči cizincům v 90. letech 32
2.3 Vztahy Čechů s národy bývalé Jugoslávie 33

3. Analytická část 35
3.1. Život předtím 35
3.2. Integrace do nové společnosti 37
3.2.1. O jazyku 41
3.2.2. Dokumenty a byrokracie 42
3.2.3. O Češích 44
3.2.4. Dále na západ nebo zpátky domů? 47
3.2.5. Genius loci (duch místa): Pozitiva/negativa Prahy 48
3.2.6. Klíč úspěchu-Integrace 50
3.3. Transnacionální praktiky 52
3.3.1.O jugoslávské komunitě v Praze 52
3.3.2. Propagace země původu 53
3.3.3. Remitence a společný rozvoj 54
3.3.4. O sdruženích 55
3.4. Vlastní sebereflexe respondentů-kam patřím? 57
3.4.1. Kde domov můj? (Cizinec) 57
3.4.2. Občanství 59
3.4.3. Děti a jejích identifikace 60
3.4.4. Návrat v budoucnu 61

Závěr 64
Summary 66
Použitá literatura 68
Seznam příloh 76

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

Brettell, Caroline B. a James F. Hollifield, eds. Migration Theory: Talking Across Disciplines. New York a Londýn: Routledge, 2000.

Drbohlav, Dušan, a Zdeněk Uherek. „Reflexe migračních teorií". Geografie – Sborník České geografické společnosti 112, č. 2 (2007): 1-18.

Frederic E. Wakeman, „Transnational and comparative research", Social Science Research Council 42, č. 4 (1988): 85-89.

Gabal, Ivan. „Etnické klima české společnosti". In Etnické menšiny ve střední Evropě, ed.Ivan Gabal et al., 70-92. Praha: G plus G, 1999.

Hendl, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2016.

Hládký, Ladislav et al., eds. Vztahy Čechů s národy a zeměmi Jihovýchodní Evropy. Praha: Historický ústav, 2010.

Jirka, Luděk. „Transnacionalismus a inkluze do majoritní společnosti: Neslučitelné perspektivy? Metodologická úvaha nad přístupy k migrantům“. Lidé města 18, č. 1 (2016): 75-93. https://www.researchgate.net/publication/326356903_Transnacionalismus_a_inkluze_do_majoritni_spolecnosti_Neslucitelne_perspektivy_Metodologicka_uvaha_nad_pristupy_k_migrantum_Transnationalism_and_Inclusion_into_the_Majority_Society_Incompatible_Perspe (staženo 22.3.2020).

Mareš, Miroslav, et al., eds. Etnické menšiny a česká politika: Analýza stranických přístupů k etnické a imigrační politice po roce 1989. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.

Moravcová, Mirjam. „Struktura etnických menšin a imigračních skupin v České republice (Vývoj let 1918-2001)“. In Kdo jsem a kam patřím?, eds. Mirjam Moravcová, Helena Nosková et al., 15-81. Praha: Sofis, 2005.

Penev, Goran, ed. Migracije, krize i ratni sukobi na Balkanu s kraja 20. Veka. Bělehrad: Društvo demografa Srbije, 2011.

Pirjevec, Jože. Jugoslávie 1918-1992. Praha: Argo, 2000.

Schwartz, Seth J. et al. „Rethinking the Concept of Acculturation: Implications for Theory and Research“. American Psychologist 65, č. 4 (2010): 237-248. https://www.researchgate.net/publication/44585598_Rethinking_the_Concept_of_Acculturation_Implications_for_Theory_and_Research (staženo 31.3.2020).

Silber, Laura a Allan Little, eds. Smrt Jugoslavije. Opatija: Otokar Keršovani, 2000.
Simons, Sarah E. "Social Assimilation. I,". American Journal of Sociology 6, č. 6 (1901): 790-822.

Šesták, Miroslav et al., eds. Dějiny jihoslovanských zemí. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

Šišková, Tatjana, ed. Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21.století. Praha: Portál, 2001.

Udovički, Jasminka a James Ridgeway, eds. Burn This House: The Making and Unmaking of Yugoslavia. Londýn: Duke University Press, 2000.

Uherek, Zdeněk et al., eds. Analýza státního integračního programu pro azylanty. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v.v.i., 2012.

Uherek, Zdeněk et al., eds. Migrace: Historie a současnost. Ostrava: Občanské sdružení PANT, 2016.

Vaněk, Miroslav a Pavel Mücke. Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie. Praha: Karolinum, 2015.

Vertovec, Steven. „Conceiving and researching transnationalism“. Ethnic and Racial Studies 22, č. 2 (1999): 447-459.

https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/014198799329558?needAccess=true (staženo 22.3.2020).		
Podpis studenta a datum **Sanina Čajić 27.7.2020**		
Schváleno	**Datum**	**Podpis**
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Seznam příloh

Příloha č. 1 (graf): *Vysídlené osoby v bývalé Jugoslávii podle statusu*

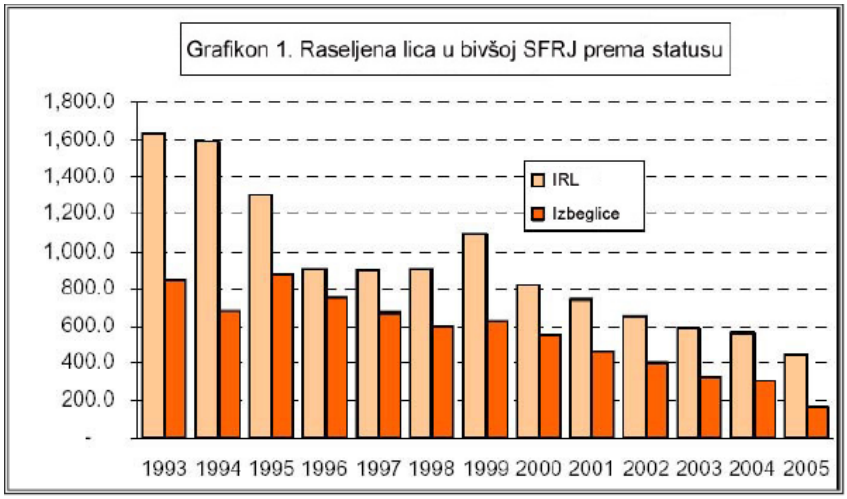

(IRL-interno raseljena lica, česky vnitřně vysídlené osoby; Izbeglice, česky uprchlíci). Zdroj: „Migracije, krize i ratni sukobi na balkanu s kraja 20. Veka“, Društvo demografa Srbije DémoBalk, 2011

Příloha č. 2 (graf): *Uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby v Bosně a Hercegovině mezi lety 1993-2005*

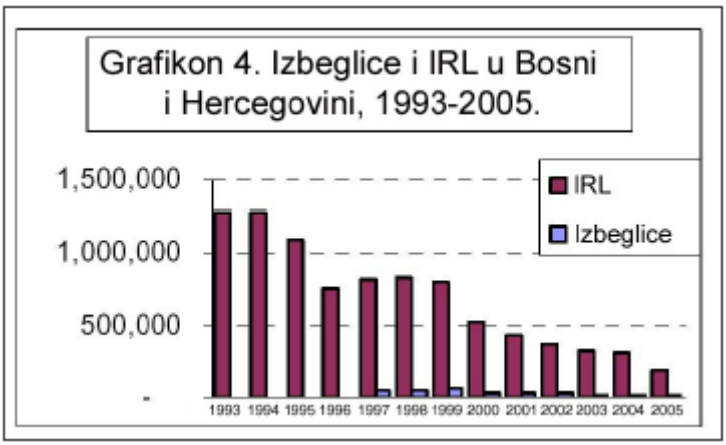

(IRL-interno raseljena lica, česky vnitřně vysídlené osoby; Izbeglice, česky uprchlíci). Zdroj: „Migracije, krize i ratni sukobi na balkanu s kraja 20. Veka“, Društvo demografa Srbije DémoBalk, 2011

Příloha č. 3 (graf): ***Počet uprchlíků a vnitřně vysídlených osob v Chorvatsku mezi lety 1993 a 2005***

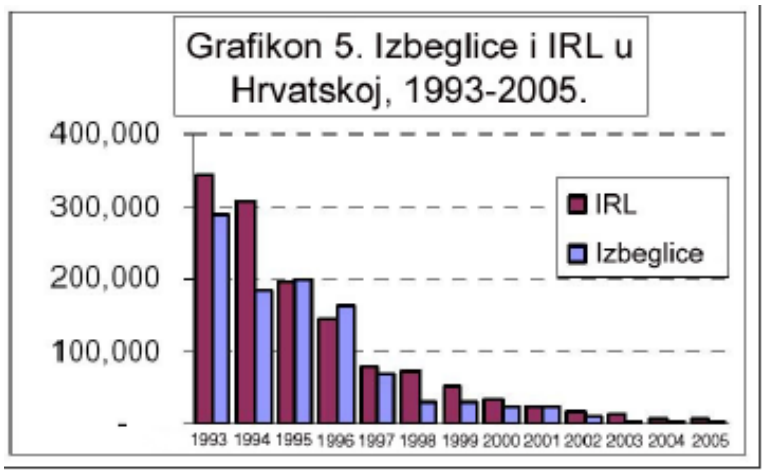

(IRL-interno raseljena lica, česky vnitřně vysídlené osoby; Izbeglice, česky uprchlíci). Zdroj: „Migracije, krize i ratni sukobi na balkanu s kraja 20. Veka", Društvo demografa Srbije DémoBalk, 2011

Příloha č.4 (graf): ***Uprchlíci a vnitřně vysídlené osoby v Srbsku a Černé Hoře mezi lety 1993-2005***

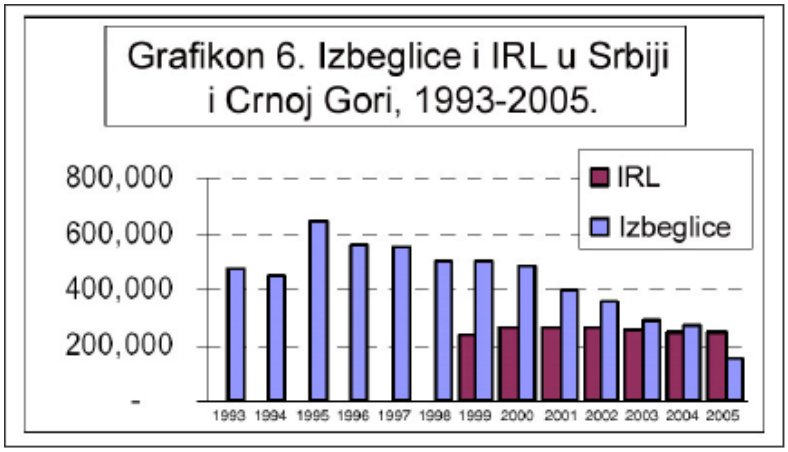

(IRL-interno raseljena lica, česky vnitřně vysídlené osoby; Izbeglice, česky uprchlíci). Zdroj: „Migracije, krize i ratni sukobi na balkanu s kraja 20. Veka", Društvo demografa Srbije DémoBalk, 2011

Příloha č. 5: *Seznam respondentů*

1. Respondentka Ž.M., datum rozhovoru: 9.3.2020

2. Respondentka E.A., datum rozhovoru: 9.3.2020

3. Respondentka D.J., datum rozhovoru: 25.3. 2020

4. Respondent M.S., datum rozhovoru: 29.3.2020

5. Respondent H.M., datum rozhovoru: 29.3.2020

6. Respondentka J.H., datum rozhovoru: 23.4.2020

7. Respondent B.B., datum rozhovoru: 24.4.2020

8. Respondent A.LJ., datum rozhovoru: 24.4.2020

9. Respondent N.V., datum rozhovoru: 2.5.2020

10. Respondentka V.B., datum rozhovoru: 12.5.2020

11. Respondentka M.H., datum rozhovoru: 12.5.2020

12. Respondentka R.S., datum rozhovoru: 15.5.2020

13. Respondent D.L., datum rozhovoru: 19.5.2020

14. Respondent B.S., datum rozhovoru: 20.5.2020

15. Respondent E.J., datum rozhovoru: 25.5.2020

Příloha č. 6: *Seznam položených otázek*

*celkový počet otázek včetně sondážních. Otázky uvedené pod stejným číslem nebyly položeny najednou.

1. Jak se jmenujete a odkud pocházíte? (povolání, ve kterém roce jste se přestěhoval/a do Prahy?)

2. Jak se žilo ve Vaši zemi předtím, než jste se odstěhoval/a?

3. Před jakou situací jste utíkal/a?

4. S kým a jak jste se rozhodl/a odejít?

5. Proč Česká republika? Příbuzní? Blízkost zemi původu?

6. V jaké situaci jste se nacházel/la hned po příjezdu do Prahy?

7. Jak dlouho Vám trvalo, než jste se znovu „postavil na své nohy“?

8. Bylo pro Vás těžké se naučit český jazyk?

9. Vaše zkušenosti s Čechy? Stereotypy o Jugoslávcích?

10. Vaše první práce a boj o přežití těsně po příjezdu?

11. Plánovali jste svůj návrat domů hned po skončení války? Proč ano nebo ne?

12. Myslel/a jste si, že budete pokračovat dále na západ?

13. Co bylo klíčovým pro Váš úspěch v Praze?

14. Sdružení (Lastavica)? Její úloha a jak vznikla?

15. Finančně pomáháte rodině, příbuzným a kamarádům doma? Měl/a jste možnost se zapojit do nějakého projektu (s Čechy), který by byl přínosným jak pro Vaši zemi, tak i pro ČR? (Směřování kapitálu do zemí původu?)

15. Jste držitelem českého občanství? Proč ano nebo ne?

16. Změnilo se něco po přijetí českého občanství? Dostal/a jste nová privilegia, která jste předtím neměl/a? Volby?

17. Co se Vám v Praze líbí? Co se Vám naopak nelíbí? Čeho postrádá Vaše země oproti ČR?

(18. Vaše děti mají rády zemi, ze které pocházíte? Rádi tam jezdí? Jak se cítí ony?)

19. Cítíte se být cizincem i dnes, až po více než 20 letech života v Praze?

20. Plánujete návrat do země původu až budete v důchodu?

21. Kterou zemi považujete za svůj domov?

22. Jak to, že je jugoslávská komunita v Praze tak propojená?